MAGAZIN BIBLIOLOGIC

1-2 '98

MAGAZIN BIBLIOLOGIC 1-2 '98

EDITORI: BIBLIOTECA NAȚIONALĂ
SOCIETATEA BIBLIOFILILOR
ASOCIAȚIA BIBLIOTECARILOR

REDACTOR-ȘEF:
ALEXE RĂU

COLEGIUL DE REDACȚIE:
Gabriela Buruiană (secretar de redacție),
Elena Mâșlițchi, Elena Turuta

Coperta: Iurie Zava

Procesare pe calculator:
Gabriela Buruiană

Redacția:
Biblioteca Națională, str. 31 August nr. 78 A,
Chișinău, cod 2012. Telefon: 240618

Tiparul este executat sub comanda nr. 13
la Imprimeria B.N.

Biblioteca Națională
a Republicii Moldova
Exemplar legal Moldova

RV-28131

Asistență de specialitate

RV-28131

SUMAR

MONITOR

TATIANA COSTIUC. Concurs '97 2

BEAU DAVID CASE. Evaluare generală a bibliotecilor din Republica Moldova. Sugestii 3

ANTONINA GURSCHI. Standardizarea activității de bibliotecă: căi de optimizare 6

EWA KRYSIAK. Raport privind vizitarea bibliotecilor din Moldova 8

STUDII. CERCETĂRI

NINA NEGRU. Bibliotecile Basarabiei și conștiința de comunitate (1918-1940). Partea a III-a 10

FILE DE ISTORIE

GALINA ZAVTUR. Vasile Alecsandri în paginile revistelor interbelice din colecția de carte veche și rară a Bibliotecii Naționale 15

PETRU GANENCO. Mitropolia Proilaviei — centru bisericesc de conducere a românilor transnistreni 19

IRINA DIGODI. Revista "Din trecutul nostru" 25

ORIENTĂRI. REALIZĂRI. TENDINȚE

LUDMILA COSTIN. Cooperarea internațională în domeniul informației agricole 27

DE LA CUVÂNT LA IMAGINE

ALEXE RĂU. Calul Troian sau Valeriu Herța 29

UNIVERSUL LECTURII

CONSTANTIN NOICA. Modelul Cantemir în cultura noastră sau Memoriu către Cel de Sus asupra situației spiritului în cele trei țări românești 32

IURIE ZAVADSCHI. Mic dicționar Eminescu (nume proprii în poezii) 42

CONCURS '97

Concursul republican pentru cea mai reuşită lucrare în domeniul bibliologiei din anul acesta a fost cel mai modest în ceea ce priveşte numărul de lucrări şi cel mai reprezentativ din punct de vedere al ţinutei poligrafice a lucrărilor.

La concurs au fost prezentate opt bibliografii, patru materiale de promovare a bibliotecii şi două articole ştiinţifice. Pentru potenţialul intelectual de care dispun bibliotecile publice, bibliotecile specializate şi cele din învăţământ mi s-a părut mult prea modest. Este adevărat că multe biblioteci, în special cele din învăţământul superior alcătuiesc bibliografii folosind propriile posibilităţi editoriale. Ca prezentare grafică acestea nu pot concura cu alte bibliografii, dar ele sunt foarte solicitate de către cititori, iar aprecierea publicului cititor înseamnă alteori mai mult decât premiul juriului republican.

Aşadar, şedinţa de evaluare a lucrărilor prezentate la concurs a avut loc la sfârşitul lunii februarie cu participarea juriului în următoarea componenţă: Alexe Rău, Tatiana Ischimji, Tatiana Costiuc (Biblioteca Naţională), Ion Şpac (Biblioteca Academiei de Ştiinţe), Petre Racu (Biblioteca de Informaţie Tehnico-Ştiinţifică), Eugenia Bejan (Biblioteca Naţională pentru Copii "Ion Creangă"), Ion Madan (profesor universitar).

Aproape toţi membrii juriului au fost de acord cu constatarea că de la o ediţie la alta a concursului se simte un progres vădit în alcătuirea bibliografiilor în ceea ce priveşte conţinutul dar şi ţinuta poligrafică. Domnul Alexe Rău propusese chiar acordarea unui premiu Editurii "Litera" pentru realizarea unei serii de biobibliografii: "Iulian Filip", "Grigore Vieru", "Vasile Romanciuc". Ca de fiecare dată domnul Ion Şpac a făcut o analiză minuţioasă a fiecărei lucrări în parte, cu detalii şi propuneri, promiţând că va scrie câte o recenzie la fiecare dintre bibliografii.

Discuţii controversate s-au desfăşurat în jurul lucrării "Alexandru Cosmescu", care este, de fapt, o reeditare a volumului de eseuri "Cu tot cea fost odată el", însoţit de un supliment bibliografic realizat de lucrătorii Bibliotecii pentru Copii "Ion Creangă". Fiind tratată ca un caz aparte în acest clasament, a fost totuşi menţionată iniţiativa alcătuitorilor de a face mai atractivă şi mai solicitată bibliografia celui care a fost Alexandru Cosmescu.

În acest an ne-am bucurat de prezentarea la concurs a lucrărilor de prezentare a bibliotecii. Trebuie să remarc aici că în acest sens bibliotecile de la noi au deja nişte realizări, unele mai modeste: ghiduri, pliante, semne de carte, calendare, altele mai impunătoare — cum au fost cele premiate. Publicitatea este un element foarte important în activitatea unei biblioteci, consituind un domeniu demn de toată atenţia noastră.

Juriul Concursului republican a decis acordarea premiilor după cum urmează:

Premiul I pentru studii în biblioteconomie (200 lei):

• Nina Negru (Biblioteca Naţională), pentru lucrarea "Bibliotecile Basarabiei şi conştiinţa de comunitate" (1812-1918).

Premii pentru bibliografie (câte 200 lei):

• Claudia Tricolici (Biblioteca Municipală "B.P.Hasdeu") pentru bibliografia "Ion Vatamanu";

• Tamara Cantâr (Biblioteca Municipală "B.P. Hasdeu") pentru bibliografia "Iulian Filip";

• Elena Cugut (Biblioteca Naţională pentru Copii "Ion Creangă") pentru bibliografia "Vasile Romanciuc".

Premii pentru materiale de prezentare a bibliotecii (câte 75 lei)

• Svetlana Barbei (Biblioteca Naţională)

• Ludmila Corghenci (Biblioteca U.L.I.M.)

• Biblioteca Municipală "B.P. Hasdeu"

Premiu special (50 lei):

• Valentina Cosmescu şi Tamara Maleru (Biblioteca Naţională pentru Copii "Ion Creangă") pentru lucrarea "Alexandru Cosmescu".

Premiu de încurajare (50 lei):

• Nadejda Mucu (Biblioteca Publică Nisporeni) pentru bibliografia "Maria Drăgan".

Felicitări tuturor colegilor noştri! Vă aşteptăm la Concursul '98.

Tatiana Costiuc

EVALUARE GENERALĂ A BIBLIOTECILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

SUGESTII

de Beau David CASE

1 Este necesară o reorganizare a serviciilor de bibliografie. În viitorul cel mai apropiat, bibliotecile din Moldova vor începe să achiziționeze indecși și baze de date "on-line" ale revistelor străine. Când acest lucru se va întâmpla, bibliografii moldoveni vor avea de îndeplinit un volum de muncă mai mic. Eu propun ca bibliotecile moldovenești să înceapă, în cel mai apropiat timp, comasarea serviciilor de bibliografie și a celor de referință. Bibliografii de astăzi vor deveni bibliotecarii de referință de mâine. Noul serviciu va continua să elaboreze materiale bibliografice, dar va indexa numai periodicele care nu există în bazele de date "on-line". Actualmente revistele moldovenești care au un tiraj mic nu sunt indexate, acest lucru urmează să fie făcut de către serviciile de referință moldovenești. Mai mult ca atât, toate bibliotecile moldovenești urmează să-și coordoneze activitatea în acest sens, astfel ca o revistă să fie indexată o singură dată de către o bibliotecă, aceasta urmând să trimită câte un exemplar de index fiecărei biblioteci din Moldova. Este un nonsens ca mai multe biblioteci să indexeze aceleași reviste — aceasta ar fi o pierdere zadarnică a eforturilor de muncă.

2 Toți șefii de servicii, directorii adjuncți și directorii trebuie să fie angajați pe bază de concurs organizat la nivel național. Actualmente aceștia sunt numiți, dar nu se mai poate continua astfel. Sistemul de numire nu este prea bun pentru biblioteci, fiind prejudiciabil chiar. În primul rând, managerul numit nu va câștiga niciodată încrederea deplină a subalternilor, deoarece el va fi considerat mai curând favorit politic al unui înalt funcționar de stat, decât un manager competent și merituos. În al doilea rând, managerii numiți distrug motivația subalternilor. Angajații care știu că într-o bună zi vor putea ei înșiși pretinde la un post de manager vor lucra mai bine. În al treilea rând, managerii numiți nu inițiază schimbări și restructurări menite să îmbunătățească activitatea bibliotecilor. Dacă un manager ar fi angajat în urma unui concurs național, atunci cel mai curând probabil (conform datelor de statistică) acesta ar fi un bibliotecar de la o altă bibliotecă. Această persoană din afară va avea experiență și cunoștințe acumulate la o altă instituție, care ar putea fi necunoscute pentru noua bibliotecă. Astfel, noul manager aduce noi metode și idei valoroase.

Bibliotecarii americani cu cel puțin cinci ani de experiență pot pretinde la posturile de șef de serviciu, director adjunct și director. Bibliotecarii găsesc informații referitoare la posturile vacante în revistele naționale și își anunță participarea la concurs. În procesul de selectare se decide asupra candidaturilor a trei cei mai calificați bibliotecari (pe bază de experiență și recomandări). Apoi acești trei bibliotecari sunt intervievați de către bibliotecari și directorii de biblioteci; aceștia decid care dintre cei trei pretendenți este cel mai potrivit pentru postul vacant de manager. Acest sistem american este foarte corect și este cea mai bună metodă pentru orice bibliotecă.

În cele din urmă, comisia care supraveghează concursul de angajare trebuie să cuprindă și bibliotecari din serviciul în care va lucra viitorul șef de serviciu. Este foarte bine când angajații au posibilitatea de a alege. Salariații care participă la alegerea liderului lor sunt foarte motivați și lucrează foarte productiv.

3 Bibliotecile din Moldova au nevoie de un control mai mic din partea guvernului; cred că bibliotecile moldovenești, ca și cele americane, trebuie să se autoguverneze. Bibliotecile cunosc mai bine decât Ministerul Culturii ce este benefic pentru ele. Ar putea fi creat un consiliu special al directorilor de biblioteci, care să elaboreze o politică biblioteconomică unică. Bibliotecile pot să prezinte rapoarte Ministerului în continuiare, dar ele nu trebuie să primească ordine de la Minister.

În Statele Unite nu există un minister responsabil de activitatea bibliotecilor. De fapt, nici o instanță din Guvern nu este responsabilă de activitatea bibliotecilor americane. Fiecare bibliotecă este dirijată de directorul ei. Bibliotecile care fac parte dintr-o rețea sau un consorțiu sunt dirijate democratic de ele însele. Asociația Bibliotecilor Americane, care este o structură privată, este condusă de bibliotecari — membri ai Asociației, care elaborează în mod democratic politica națională în domeniu și planifică activitatea bibliotecilor.

4 Bibliotecile trebuie să angajeze numai bibliotecari cu studii în biblioteconomie. Nu are sens să existe o facultate de biblioteconomie și să se furnizeze instruire în biblioteconomie, dacă bibliotecile nu recunosc și nu respectă acest tip de instruire: în bibliotecile americane dacă o persoană nu are studii de specialitate, atunci aceasta nu poate fi bibliotecar, șef de serviciu, director adjunct sau director și nu poate avea relații cu cititorii. Persoanele care nu au studii în biblioteconomie pot să lucreze la bibliotecă, dar ele sunt angajate în calitate de personal auxiliar, au sarcini de lucru mai mici și câștigă mai puțini bani decât bibliotecarii. Sistemul moldovenesc actual de angajare în calitate de bibliotecari a persoanelor cu studii în alte domenii este un mare deserviciu cauzat profesiei de bibliotecar și cititorilor.

5 Este necesară înființarea unor consorții regionale și naționale pentru împrumut interbibliotecar și dezvoltarea colecțiilor. Fiecare bibliotecă trebuie să se specializeze într-un anumit domeniu (de exemplu: *Literatura franceză)* și să împrumute cărțile pe care le deține tuturor bibliotecilor din Moldova. Cititorii pot să ceară bibliotecilor lor să împrumute anumite cărți (cum ar fi cele din *Literatura franceză)* de la alte biblioteci. Cititorii pot să consulte aceste cărți în cadrul bibliotecii lor sau să le împrumute pentru 14 zile. Cititorii restituie cărțile bibliotecii lor, iar aceasta, la rândul ei, le restituie bibliotecii posesoare.

6 Trebuie elaborate programe de împrumut interbibliotecar împreună cu țările din Vest. Aproape în toate universitățile americane și canadiene se predau limbile, istoria și cultura țărilor din Europa de Est. Bibliotecile acestor universități împrumută adesea cărți din Europa pentru cititorii lor. Bibliotecile nord-americane plătesc câte 20$ pentru fiecare carte împrumutată. Actualmente bibliotecile românești și rusești adună mijloace bănești în baza acestui serviciu. Bibliotecile din Moldova ar trebui să facă același lucru. Rog să se transmită bibliotecarului responsabil pentru împrumut interbibliotecar la Biblioteca Națională discheta ce conține lista bibliotecilor americane.

7 Vindeți cărți bibliotecilor americane. Acestea se confruntă cu dificultăți în efectuarea schimbului de publicații, deoarece nu au cărți pentru a fi trimise bibliotecilor din alte țări. Totuși, bibliotecile americane au bani pentru a procura cărți de la bibliotecile din străinătate. Deseori acestea din urmă au exemplare în plus. Ele fac listele acestor cărți și le trimit bibliotecilor americane care colecționează materiale în diverse limbi. Bibliotecile oferă cărți pentru vânzare la prețuri americane. De exemplu, în Moldova eu pot să procur o carte științifică la prețul de 5 lei. Această carte poate fi vândută unei biblioteci americane la prețul de 10$. Cu atât mai mult că bibliotecile americane sunt obișnuite să plătească cheltuielile de expediere pentru cărțile pe care le procură. De exemplu, biblioteca trimite cărți unei biblioteci americane. În cutie se află nota de plată în care sunt enumerate prețurile tuturor cărților plus cheltuielele de expediere. Bibliotecile americane achită toate facturile. Bibliotecile moldovenești ar putea folosi banii obținuți pentru achiziții.

8 Nu trebuie încetată publicarea ghidurilor și a buletinelor. Aceste publicații sunt extrem de importante pentru relațiile cu publicul, marketing, colectarea fondurilor bănești și comunicarea unor idei altor biblioteci. Bibliotecile americane au comis o mare greșeală sistând publicarea unor astfel de materiale cu un deceniu în urmă, considerând această activitate ca fiind prea costisitoare (cheltuieli

umane și materiale, tarife poștale). Moldova nu trebuie să comită aceeași greșeală.

9 Permiteți bibliotecarilor de rând să participe la conducerea bibliotecii. Unul din principiile managementului american sună cam astfel: fiecare angajat are o minte care trebuie să fie folosită. Toți angajații au idei care ar putea îmbunătăți activitatea bibliotecii atât în folosul lor, cât și al cititorilor. În bibliotecile americane cei ce furnizează idei sunt încurajați. Șefii de servicii nu-i invidiază pe subalternii lor care sugerează idei bune, din contra, ei sunt considerați cei mai buni, pentru că au subalterni ce gândesc și creează, fapt ce se datorează șefilor care îi încurajează. Astfel, toți au de câștigat de pe urma sugestiilor făcute.

10 Începeți colectarea de fonduri bănești la nivel internațional. Bibliotecile moldovenești ar putea să creeze fonduri de donații destinate achizițiilor. De exemplu, o bibliotecă din Moldova ar vrea să înființeze o sală de lectură de "business și marketing" sau o colecție de cărți de business și marketing. Banii pentru procurarea acestor cărți ar putea proveni din donații internaționale. De exemplu, bibliotecile moldovenești ar putea ruga companiile mari și bogate, cum ar fi: "General Motors", "Coca-Cola", "Lukoil", "Opel" etc., să contribuie cu bani la crearea fondului "business și marketing". Banii donați sunt puși pe un cont de bancă sigur. În fiecare an procentele câștigate de pe acest cont ar putea fi utilizate pentru procurarea cărților de business și marketing. Colectarea fondurilor va trebui să se desfășoare timp de câțiva ani pentru a câștiga destui bani din procente pentru a face achiziții însemnate. De asemenea, colectarea fondurilor trebuie să fie un proces continuu. Companiile pot depune bani pe acest cont în continuare, mărind capitalul total, astfel crescând și procentele în fiecare an. Bibliotecile din Moldova ar putea să-și exprime recunoștința față de aceste companii, plasând o inscripție pe versoul copertei: "Carte achiziționată grație donațiilor generoase ale Corporației «Coca-Cola»". Astfel de fonduri de donații există în multe biblioteci americane. Ele sunt destinate anumitor scopuri, cum ar fi crearea unei colecții speciale de cărți (cărți de marketing, ziare japoneze, cărți egiptene). La Biblioteca Centrului American din incinta Casei "Lumea deschisă" poate fi găsit un îndrumar — *Fundation Directory* — care cuprinde toate fundațiile internaționale, multe dintre care sunt dispuse să ofere bani bibliotecilor.

11 Nu reinventați ceea ce a fost deja inventat. Un coleg de al meu lucrează acum în Rusia. El mi-a spus că bibliotecile rusești încep să implementeze programe de automatizare, dar ele comit aceleași greșeli pe care le-au comis și bibliotecile americane când au fost automatizate în anii '80. Bibliotecile americane au publicat zeci de articole și cărți despre experiențele lor în automatizare, atât cele rele, cât și cele bune, deci ați putea consulta aceste lucrări.

12 Creați asociații private pentru diferite categorii de bibliotecari și biblioteci — asociația bibliotecilor școlare și pentru copii, asociația bibliotecilor municipale, asociația bibliotecilor universitare. Membrii acestora ar putea să se adune în mod regulat pentru a elabora planuri naționale, a se instrui reciproc, a prezenta rezultatele unor cercetări etc.

Eu sunt mândru de Asociația Bibliotecilor Americane, în special pentru faptul că este entitatea cea mai democratică — dintre acelea pe care le cunosc — cu mult mai democratică decât Guvernul american. De exemplu, orice bibliotecar, indiferent de categoria pe care o are sau postul pe care îl deține poate să-și exprime părerea, să participe la planificare, să sugereze idei noi. Ca urmare, bibliotecarii sunt la înălțime, deoarece știu că sunt importanți ca indivizi și că ideile lor sunt recunoscute și apreciate.

13 Elaborați un plan național de clasificare și catalogare. Nu are sens ca toate bibliotecile să clasifice și să catalogheze aceleași cărți. O carte trebuie să fie catalogată și clasificată o singură dată, această înregistrare de catalog fiind utilizată apoi de celelalte biblioteci. La baza unui asemenea plan poate sta un subiect, o editură sau o limbă oarecare etc. De exemplu, Biblioteca Națională poate fi responsabilă de catalogarea cărților în limba franceză sau toate cărțile publicate de editurile "Universitas" și "Cartier", sau toate cărțile de literatură română, iar alte biblioteci ar putea cataloga cărți ce țin de alte subiecte, edituri sau limbi.

STANDARDIZAREA ACTIVITĂȚII DE BIBLIOTECĂ: CĂI DE OPTIMIZARE

Elaborarea în 1991 a concepției Sistemului Național de Biblioteci presupunea, în primul rând, asigurarea unității naționale în biblioteconomia Moldovei. Unul dintre elementele acestei unități este standardizarea activității bibliotecare.

Reforma bibliotecară a coincis cu înființarea CT-1 (noiembrie 1992) și după 5 ani de activitate a acestui comitet suntem în drept să tragem unele concluzii.

CT-1 funcționează sub egida Bibliotecii Naționale și pe parcursul a 5 ani au fost promovate și aprobate 28 de standarde naționale — acestea acoperind următoarele domenii de activitate:

1. Terminologie
2. Descrierea bibliografică
3. Transliterarea ș.a.

Anul trecut Biblioteca Națională a editat o culegere care include 24 de standarde. Recent au mai fost aprobate 7 standarde:

a) SR ISO 639 Cod pentru reprezentarea denumirilor de limbi;

b) STAS 6074-81 Prescurtarea titlurilor publicațiilor în serie;

c) SR ISO 832 Descriere și referințe bibliografice;

d) STAS 8636/1-89 Principii și reguli generale. Reguli de ordonare alfabetică în cataloage și bibliografii;

e) SR ISO 9 Transliterația caracterlor chirilice în caractere latine;

f) SR ISO 233-2 Transliterația caracterelor arabe în caractere latine;

g) SR ISO 259-2 Transliterația caracterelor ebraice în caractere latine;

fiind anulate standardele:

5309/1-89 Transliterația caracterlor chirilice slave în caractere latine;

5309/4-87 Transliterația caracterlor ebraice în caractere latine.

În perspectivă asemenea culegeri de standarde vor fi editate sistematic (o dată la 3 ani).

Biblioteca Națională este centru metodic și acordă asistență de specialitate bibliotecilor publice. Standardizarea este însă problema întregului Sistem Național. În acest sens se cere o conlucrare a Bibliotecii Naționale cu C.B.N. în problemele implementării în practică a standardelor în vigoare.

Conform regulamentului, una dintre funcțiile C.B.N.-ului este efectuarea controlului asupra aplicării standardelor.

Poate că este învechită practica de emitere a ordinelor Ministerului Culturii privind aplicarea standardelor. Era și acesta un mod de informare a bibliotecilor din teritoriu despre existența standardelor.

C.B.N. este în drept să ne propună alte formule care ar asigura unitatea națională în domeniu. Pentru a elucida problemele cu care se confruntă bibliotecile din Chișinău la acest capitol, am efectuat o analiză, am discutat cu colegii, cu specialiștii de la bibliotecile mari. Sunt sigură că și în teritoriu există aceleași probleme ca și la Chișinău.

În 1995 Moldova a devenit membru al ISO (Organizația Internațională de Standardizare), fapt care ne facilitează accesul la documentele normative internaționale. Astfel CT-1 a ajuns în posesia unui fond de standarde internaționale în biblioteconomie, informare și documentare, majoritatea fiind în limba engleză.

Cred că ar fi binevenită intervenția către Departamentul de Stat pentru Standarde, Metrologie și Supraveghere Tehnică pentru asigurarea noastră cu documente internaționale în limba franceză, acestea fiind mai accesibile pentru o țară francofonă.

Știm cu toții că procesul de pregătire a documentelor pentru elaborarea standardelor este unul îndelungat și de multe ori se întâmplă astfel că nu reușim bine ca aceste

standarde să fie aplicate şi de acum sunt revizuite sau anulate. Ar fi bine să recepţionăm documentele primare (adică proiecte de standarde sau standarde recent aprobate direct de la ISO).

Un domeniu important în activitatea CT-1 îl constituie elaborarea proiectelor standardelor naţionale şi promovarea acestora spre aprobare. De exemplu: în programul de activitate pe anul 1997 au fost incluse 4 proiecte de standarde autohtone:

1. Descrierea bibliografică a documentelor. Documentaţie tehnică normativă. Cataloage industriale (care a fost deja aprobat) — responsabil Biblioteca Republicană de Informaţie Tehnico-Ştiinţifică. Acest standard este primul standard autohton.

2. Împrumutul inter-bibliotecar (responsabil CT-1, Biblioteca Naţională).

3. Descrierea bibliografică a documentelor. Descrierea bibliografică analitică (CT-1, Catedra de bibliologie a Universităţii de Stat).

4. Descrierea bibliografică a documentelor. Documente grafice (reponsabil CT-1, Biblioteca Naţională).

Ultimele 3 standarde sunt în curs de finisare, deci în prima jumătate a anului 1998 vor fi înaintate spre aprobare. Este foarte important să fie o mai mare responsabilitate din partea alcătuitorilor.

A doua problemă ţine de publicitate, adică informarea publicului bibliotecar vizavi de activitatea, lucrările CT-1, discuţii asupra programelor de activitate, rubrici permanente în publicaţiile de specialitate sau pur şi simplu expedierea către factorii interesaţi a unor note explicative. Drept exemplu poate servi situaţia cu standardul "Transliteraţia caracterelor chirilice slave în caractere latine". Vorba e că ar fi fost bine dacă ar fi fost trimisă o notă explicativă care să fi conţinut următoarele date:

1. O listă cu nume de autori străini (în grafie chirilică şi în original).

2. Limba descrierii bibliografice pentru vedetă este limba originalului

3. Pentru cărţile în limba română imprimate cu caractere chirilice se face transcrierea şi nu transliteraţia.

Dacă acest lucru explicativ ar fi fost realizat de la început, ar fi fost evitate multe gafe în bibliotecile din teritoriu.

Cred că în perspectivă culegerile de standarde vor fi însoţite şi de scurte recomandări metodice privind aplicarea acestora, ca un compartiment aparte.

O altă problemă, mai degrabă o necesitate, este stabilirea relaţiilor de activitate profesională cu comitetul ISO (CT-46) şi cu cel din România (CT-229), pentru rezolvarea problemelor referitoare la programul de activitate a CT-1 în plan de perspectivă.

O altă latură. De ce nu am putea delega reprezentanţi în componenţa CT al ISO sau chiar participa direct la lucrările acestuia. În timpul cel mai apropiat vom începe tratative cu Departamentul de Stat pentru Standarde, Metrologie şi Supraveghere Tehnică la acest capitol. Astfel am scurta calea şi termenele de aprobare a standardelor.

Stringentă este şi problema respectării standardelor de către instituţiile care au în sarcină editarea publicaţiilor. Sunt probleme cu aplicarea ISBN şi ISSN.

În general, aş menţiona faptul necesităţii implicării mai active a biblioteconomiştilor moldoveni în procesul de standardizare, aceasta contribuind la stabilirea unităţii naţionale şi la alinierea bibliologiei la tehnicile şi metodologiile internaţionale.

E necesar să se acorde o atenţie deosebită activităţii de implementare a standardelor, avându-se în vedere atât procesul tehnologic, cât şi instruirea profesională.

Standardizarea ar trebui să fie una din direcţiile principale ale activităţii CT-1 şi C.B.N. în planul coordonării, aplicării şi controlului asupra standardelor.

Cred că nu mai este cazul să discutăm dacă este sau nu nevoie să aplicăm un standard sau altul.

Trebuie să ne pătrundem de importanţa acestui act normativ, să ştim că este o lege care nu se discută, dacă vrem informaţie ordonată şi nu numai un haos în domeniul bibliotecilor.

ANTONINA GURSCHI

Ewa Krysiak (Varşovia, Polonia)

RAPORT PRIVIND VIZITAREA BIBLIOTECILOR DIN MOLDOVA

10-18 ianuarie 1998

Vizita mea a fost organizată excelent de către Fundaţia Soros Moldova şi în special de către Mariana Alecsandri, o persoană responsabilă şi sensibilă. Orarul programului a fost întocmit bine şi au fost din timp pregătite toate materialele necesare.

Toate întâlnirile au avut loc conform programului stabilit. Discuţiile s-au desfăşurat în limbile rusă, engleză şi franceză.

Impresia generală după vizitarea celor 6 biblioteci este foarte bună, în special în ce priveşte pregătirea lor pentru automatizare. Eu sunt absolut sigură că suportul şi asistenţa acordată acestor biblioteci le vor ajuta să-şi atingă scopul.

Directorii tuturor bibliotecilor s-au arătat a fi foarte conştienţi (cu o excepţie totuşi) de importanţa cooperării interbibliotecare în domeniul automatizării, implementării standardelor internaţionale, realizării proiectelor de retroconversie a cataloagelor şi bibliografiilor, implementării tehnologiilor noi.

În discuţiile despre planurile lor de automatizare, bibliotecarii din Moldova începeau mereu cu funcţiile, scopurile şi cerinţele lor, apoi treceau la problemele cu care se confruntă pentru a atinge acele scopuri.

Granturile acordate de Programul Regional de Biblioteci au fost administrate corect. S-a procurat echipament şi pachetul de programe specializate. Implementarea programului continuă cu succes.

Aspectele vulnerabile ale implementării programului sunt:

- dificultăţi privind accesul la informaţia de ultimă oră în domeniul biblioteconomiei şi ştiinţei informaţionale;
- cunoştinţe insuficiente în ce priveşte noile realizări în domeniul tehnologiilor informaţionale, din cauza lipsei de resurse financiare pentru participarea la evenimentele internaţionale, cum ar fi ateliere, conferinţe, precum şi a cunoaşterii insuficiente a limbii engleze;
- reţele de computer insuficient dezvoltate.

Toate aceste aspecte vulnerabile urmează a fi lichidate prin conştientizarea problemei şi o finanţare adecvată, alocarea mai bună a bugetelor bibliotecilor, precum şi sporirea conştientizării sponsorilor de importanţa cooperării şi investirii în tehnologiile informaţionale noi.

Am întâlnit bibliotecari devotaţi, talentaţi şi capabili, care, în pofida dificultăţilor — insuficienţei de resurse financiare, posibilităţi tehnologice modeste şi spaţii insuficiente, se străduie să-şi deservească clienţii cât mai bine posibil. Am întâlnit creativitate şi soluţii pentru a îmbunătăţi situaţia de fiecare zi. S-au constatat realizări remarcabile în 4 biblioteci, dintre care două sunt deja sponsorizate de Programul Regional şi două sper sa fie sponsorizate în viitorul apropiat:

1. Biblioteca Universitară din Bălţi;
2. Biblioteca Naţională pentru Copii "Ion Creangă";
3. Biblioteca Republicană Tehnico-Ştiinţifică;
4. Biblioteca Academiei de Studii Economice din Moldova.

Directorii acestor biblioteci sunt conştienţi de ceea ce e important şi îşi cunosc datoria. Echipamentul de care dispun este utilizat din ce în ce mai bine. Ei iau în consideraţie factorul uman în vederea automatizării bibliotecii şi investesc în cei mai buni lucrători ai lor.

Am ramas uimită de experienţa şi mentalitatea personalului în ce priveşte organizarea fluxului muncii şi activităţii cotidiene. Eu confirm că granturile oferite au fost utilizate în mod adecvat.

Singura bibliotecă — Biblioteca Centrală a U.S.M. m-a dezamăgit puţin. Conducătorii bibliotecii, deşi sunt profesionişti, nu-şi dau seama

complet în ce constă un proiect de automatizare a bibliotecii. Structura organizațională nu asigură proiectului o dezvoltare adecvată, ceea ce se datorează în fond transferării secției de automatizare de la bibliotecă la universitate. Alt factor ce stopează toate eforturile este conștientizarea insuficientă din partea conducerii bibliotecii a faptului cum să introducă tehnologia informațională în bibliotecă. Am observat grupuri numeroase de studenți în universitate și rar care dintre ei utilizau colecțiile sălii de lectură.

Ultima bibliotecă vizitată de mine a fost Biblioteca Națională din Moldova. Această vizită n-a fost planificată la început, dar a rezultat în urma conversațiilor cu bibliotecarii și din doleanțele lor. Am vrut sa aflu care este rolul, funcțiile și suportul Bibliotecii Naționale acordat altor biblioteci din Moldova. Ceea ce am văzut și am auzit a produs asupra mea o impresie bună. Biblioteca Națională activează în calitate de sursă a standardelor de bibliotecă, precum și ca sursă de înregistrari bibliografice care pot fi utilizate de alte biblioteci. Biblioteca poate activa și în calitate de consultant pentru toate bibliotecile în vederea implementării automatizării. Biblioteca Națională e bine structurată, funcțiile sunt bine repartizate. Biblioteca este administrată bine și utilizată pe larg. Sâmbătă, când am vizitat-o, era plină de cititori care consultau cataloagele și OPAC-ul în diverse săli de lectură. Se lucra și în "Internet-Cafe", unde personalul îi poate învăța pe clienți să navigheze prin Internet.

Biblioteca Națională din Moldova, în urma automatizării depline, ar putea crea un centru foarte bun de retroconversie a cataloagelor pentru bibliotecile mari din Moldova. Am discutat metodele de retroconversie cu directorul Bibliotecii, explicându-i argumentele pro și contra. Sunt sigură ca aceste conversații vor aduce roadă în viitorul apropiat.

Programul vizitelor:

12 ian. 1998 — Biblioteca Centrală Universitară Chișinău
13 ian. 1998 — Biblioteca pentru Copii "Ion Creangă"
14 ian. 1998 — Biblioteca A.S.E.M.
15 ian. 1998 — Biblioteca Universitară Bălți
16 ian. 1998 — Biblioteca de Informație Tehnico-Științifică
17 ian. 1998 — Biblioteca Națională

Discuțiile mele cu bibliotecarii, în fiecare bibliotecă, au inclus analiza funcțiilor, structurii organizaționale a bibliotecii, sferei de responsabilități, statutului de automatizare, analiza proiectelor de automatizare, vizita bibliotecii și studierea anumitor probleme și teme, ca de exemplu standardele respectate de bibliotecari, acțiuni de cooperare, probleme specifice legate de echipament și pachetul de program. Datoria mea era să ascult, apoi să explic, să ofer asistență și să ajut bibliotecarii locali în soluționarea problemelor.

Discuțiile deseori conțineau probleme de management:

- îmbunătățirea activității;
- atingerea scopurilor; găsirea scopurilor prioritare;
- convingerea lucrătorilor și conducătorilor în ce privește importanța tehnologiilor informaționale;
- antrenarea surselor externe de finanțare;
- concentrarea surselor interne (de exemplu: îmbunatățirea fluxului muncii, utilizarea mai eficientă a personalului);
- cooperarea cea mai eficientă;
- utilizarea cea mai adecvată a resurselor și finanțelor insuficiente.

Colegii mei din Moldova s-au arătat a fi foarte sinceri și sensibili. Unele rezerve pe care le aveau la început au dispărut cu desăvârșire spre sfârșitul întâlnirilor noastre.

Ca urmare, am acordat asistență Bibliotecii de Informație Tehnico-Științifică și Bibliotecii Universitare din Bălți în vederea perfecționării proiectelor de automatizare, sugerându-le idei de ameliorare a lor. Am primit versiunile noi ale proiectelor, pe care le-am examinat, introducând corectările importante și le-am înapoiat cu toată susținerea mea.

Țin să menționez că în urma discuțiilor noastre bibliotecarii au reușit să înțeleagă și mai bine cum trebuie să funcționeze pentru ca să finalizeze cu succes computerizarea tuturor proceselor de bibliotecă.

În concluzie aș dori sa evidențiez necesitatea sprijinirii în continuare de către Fundația Soros Moldova a eforturilor acestor biblioteci în următoarele domenii:

- ameliorarea echipamentului;
- ameliorarea rețelei;
- instruirea (tehnologii informaționale, INTERNET, limba engleză).

Varșovia, 17 februarie 1998

BIBLIOTECILE BASARABIEI ŞI CONŞTIINŢA DE COMUNITATE (1918-1940)

III

Chişinăul n-a fost de la început o emanaţie naturală a satelor româneşti din jurul său, dar, exercitând atracţia de centralizare care i se atribuise în 1812, a devenit pentru autohtoni o poziţie pe care a trebuit mereu să o cucerească. Acest oraş, cu 35 de biserici şi capele ortodoxe şi 67 de sinagogi în 1918, avea o structură naţională complicată, ca şi cele 9 reşedinţe de judeţ şi 49 de târguri, multe apărute în sec. XIX, sub regimul avantajelor pe care le acordau rusii — numai în această provincie — străinilor colonizaţi.

Statutul minorităţilor, cu care tratatele internaţionale au "gratificat" România revenită la graniţele ei firesti, a făcut foarte dificilă promovarea unei politici culturale ce ar fi adus în prim-plan factorul etnic. La Chişinău, centrul principal de gândire şi de acţiune al provinciei, presa minorităţilor — 4 cotidiene ruseşti şi 6 evreieşti extrem de puternice şi tendenţioase — a întreţinut în toată perioada campanii vehemente împotriva Şcolii, Bisericii şi chiar împotriva Armatei Române. Pe de altă parte, alogenii "aruncau lozinci în atmosfera indulgentă a Basarabiei noastre"[1].

Generalul Scarlat Panaitescu, delegat în Basarabia pentru constituirea secţiunii Chişinău a Societăţii Regale Române de Geografie, constata în anii '20 că nu exista aici "o cultură superioară înmănuncheată sistematic, ci indivizi izolaţi, închişi în biblioteci de preţ, biblioteci particulare fără putere de răsfrângere culturală"[2]. Îl avea în vedere în primul rînd pe Paul Gore, care, deşi deţinea o foarte mare bibliotecă românească, "se resemnase a fi nimic — vorba lui Nicolae Iorga — pentru că (...) nu avea pofta nestăpînită de a înrâuri şi de a guverna." Fiind o bibliotecă particulară, deşi cea mai bogată bibliotecă referitoare la românii din Basarabia, aceasta nu întreţinuse conştiinţa de comunitate a autohtonilor în măsura în care au făcut-o bibliotecarii particulari evrei, cu profesiile lor duble: una vizibilă şi alta conspirativă.

Până la Unire se putea vorbi numai despre acea dublă reţea de biblioteci — parohiale şi şcolare — înfiinţate, de regulă, de Biserică. În perioada interbelică principiile directoare ale politicii culturale s-au schimbat. Şcoala s-a întărit la toate cele trei nivele intelectuale: primar, secundar şi superior.

Învăţământul primar — prima verigă — a devenit obligatoriu până şi în satele cele mai "uitate" (cum i se părea lui Andrei Lupan). În Basarabia anului 1940 existau 2 500 de şcoli primare. Iar biblioteca era considerată complementară şcolii primare. "Şcoala este cheia, iar biblioteca este casa" — acesta era deziderатul timpului. "Ce folos că ai cheia fără casă? Ce folos că ştii citi, dacă n-ai ce?"

La începutul anilor '20 Lucian Blaga se număra printre intelectualii interesaţi de starea bibliotecilor şi găsea că "cele vreo sută cincizeci de volume de literatură prost aleasă" care alcătuiau biblioteca satului, nu interesau pe nimeni. "Poporul nu citeşte cărţi. Deşi am petrecut vreo 15 ani la sat, n-am văzut niciodată un ţăran citind o carte, deşi în satul copilăriei mele, unul din cele mai de frunte ale Ardealului, nu prea sunt analfabeţi — unul, doi — cel mult"[3]. Vina nu e a poporului, considera Blaga, ci a celor chemaţi să înfăptuiască, pe lîngă alfabetizare, şi marea operă de luminare a lui prin cărţile de popularizare cu caracter agro-zootehnic, cu învăţături despre bolile care-l seceră etc.

În Basarabia anului 1918 cele 1 084 de şcoli primare, dintre care nici una românească, "ridicaseră" cota ştiutorilor de carte la 15,6 la sută. Învăţătorii moldoveni prezenţi la Congresul lor din 1917 alcătuiau un mic grup de vreo 30 de oameni, retraşi în fundul sălii. Din acest motiv s-au organizat, încă din vara lui 1917, cursuri pentru învăţători şi profesori, conduse de misionari culturali. Asociaţiile învăţătorilor şi profesorilor, care s-au înfiinţat prin toate judeţele Basarabiei, "au contribuit la afirmarea limbii române, la cunoaşterea istoriei neamului, la valorificarea bogăţiilor spirituale ale poporului român (...) prin crearea de biblioteci, organizarea conferinţelor, editarea şi răspândirea publicaţiilor periodice"[4].

În timpul reformelor din învăţământul secundar (1928, 1934) s-a discutat şi despre starea bibliotecilor şcolare în legătură cu educaţia în internat. Se constata că aceste biblioteci "erau alcătuite fără un studiu temeinic, după inspiraţia fiecărui director sau profesor în parte"[5], iar în 1942 se preconiza să fie reorganizate de ministerul de resort pe principiul ca fiecare bibliotecă să aibă o înzestrare minimală tip şi obligatorie.

Tot mai mulţi se convingeau de justeţea opiniilor exprimate în 1916 de Onisifor Ghibu referitor la biblioteca pentru tineretul din şcolile secundare a Casei Şcoalelor din Bucureşti: "Nu pot înţelege nicidecum o bibliotecă cu un scop cultural general, care ar contribui să ne dea pe viitor intelectuali cu o cultură naţională superficială şi cu o cultură generală fără nici o legătură organică cu trebuinţele şi cu viaţa neamului"[6].

În 1926 Andrei Murafa, unul dintre primii preoţi basarabeni care au trecut peste punctul de vedere "moldovenesc" spre cel general românesc, scria în cotidianul de la Chişinău "România Nouă" despre bibliotecile noastre anacronice, cu publicaţii care, în loc să fie propuse spre casare, continuau să rămână în centrul atenţiei comunităţii, intoxicând şi noile generaţii cu ideologii ostile românismului. Ne vom ocupa cu altă ocazie de bibliotecile şcolare şi de măsurile luate în această perioadă pentru creşterea tineretului într-o atmosferă naţională sănătoasă.

Regele Carol I susţinea în 1914, în legătură cu elaborarea proiectului de lege pentru Biblioteca Universităţii din Iaşi, că "îndrumarea sufletească a unei ţări se măsoară după gradul de organizare a universităţilor şi bibliotecilor", considerate "cele mai puternice mijloace de creare pe tărâm cultural"[7]. Conform proiectului sus-menţionat, bibliotecarul era asimilat profesorului secundar, directorul bibliotecii unui agregat universitar, iar subdirectorul unui conferenţiar definitiv.

Pentru a lumina conştiinţa publică a Basarabiei, în 1917 începe să funcţioneze la Chişinău Universitatea Populară, a cărei preşedinte era Pantelimon Halippa. Corpul profesoral era alcătuit din intelectuali locali de cultură superioară, dar au fost invitaţi să conferenţieze şi un număr însemnat de profesori universitari, renumiţi oameni de cultură şi membri ai Academiei Române, care au contribuit la activarea sentimentului demnităţii naţionale şi la trezirea conştiinţei unităţii de destin a tuturor românilor. Nu am găsit informaţii despre bibliotecile care ar fi fost puse la dispoziţia auditoriului prezent la cursuri, dar în acele vremuri de necontenite prefaceri oamenii care alcătuiau corpul profesoral erau ca nişte biblioteci ambulante. În anumite momente istorice "doar acţiunea îl defineşte pe cetăţean, simpla comunitate de valori sau de repere nu poate asigura vizibilitatea publică exprimată prin dialog şi acţiune"[8].

În 1918 este înfiinţată la Chişinău Biblioteca Centrală Universitară, care, conform legii publicate în Monitorul Oficial din 19.XII.1922, s-a bucurat de privilegiul depozitului legal: toate editurile şi tipografiile din ţară erau obligate să-i trimită câte două exemplare din publicaţiile lor. "Fondul iniţial fiind de 7 mii de volume, în 1940 biblioteca poseda circa jumătate de milion de cărţi, reviste, broşuri, care au contribuit într-o largă măsură la răspândirea culturii româneşti în Basarabia şi a satisfăcut totodată nevoile de informaţii oficiale ale instituţiilor din provincia noastră"[9]. Într-un document semnat în 1941 de guvernatorul general al Basarabiei Constantin Voiculescu şi directorul învăţământului şi cultelor Titus Hotnog, se constata că Biblioteca Centrală Universitară din Chişinău se clasa a doua pe ţară în concertul bibliotecilor universitare, după cea din Cluj.

În 1926 se deschide la Chişinău Facultatea de Teologie a Universităţii din Iaşi, iar în 1930 Facultatea de Agronomie, care au avut drept consecinţă apariţia unei elite naţionale de statornicire culturală şi luminare a opiniei publice, precum şi înfiinţarea unor biblioteci specializate, indispensabile desfăşurării învăţământului în respectivele instituţii. Şi despre acestea, ca şi despre Biblioteca Centrală Universitară, condusă de Ion Zaborovschi, vom trata separat, pe măsură ce informaţiile referitoare la subiect se vor completa.

Biblioteca Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti din Basarabia merită de asemenea un studiu aparte. Înfiinţată la 18 aprilie 1910, ca instrument de lucru al Frăţiei misionare "Naşterea lui Hristos" de pe lângă Catedrala din Chişinău, biblioteca era situată şi după 1918 la etajul de jos al Casei Eparhiale. A fost supravegheată de profesorul Iosif Parhomovici, iar din 1917 şi de bibliotecara S. Şoimu, văduvă de preot. În procesul-verbal al Adunării generale a Frăţimii din 1928, găsim următoarele informaţii despre bibliotecă: "Sala de lectură este frecventată zilnic de preoţi, profesori, funcţionari, studenţi, elevi. În 1928 biblioteca a avut un număr de 6 465 de cititori.

În bibliotecă se găsesc cărţi: în rusește 2 094 de titluri având 10 024 exemplare şi în românește 2 227 de titluri cu 11 350 de exemplare. Sfatul Frăţimii a procurat în 1928 103 cărţi din "Biblioteca Semănătorul" de la Arad şi a abonat biblioteca la toate revistele teologice din ţară şi la unele jurnale cu conţinut profan patriotic"[10]. Se ştie că biblioteca eparhială avea filiale (secţiuni) în unele puncte de prin judeţele ameninţate de pericolul sectarismului, unde, în 1925 se trimiteau cărţi de lectură, fără să se precizeze numărul lor.

Catalogul bibliotecii eparhiale, publicat în numărul 16 din 1925 al revistei Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti cuprinde un mare fond de opere misionare, lucrări capitale din ştiinţa teologiei şi opere ale Sfinţilor Părinţi, constituind un mijloc de organizare a existenţei comunitare pornind de la cuvântul lui Dumnezeu. Cu toate că o bună parte din fond erau cărţi în limba rusă, biblioteca este incendiată, odată cu Casa Eparhială, de echipe speciale organizate de ruşi în vara lui 1941.

Unul dintre principiile directoare ale politicii culturale interbelice indica drept cea mai importantă pentru activitatea de iluminare populaţia rurală: "Opinia lumii rurale e tot atât de matură ca şi cea a lumii urbane şi noi n-avem dreptul s-o tratăm în mulţime minoră, să-i creăm o limbă aparte în reviste speciale, redactate ca pentru minori. Noi înţelegem că acolo se dă marea luptă de redeşteptare şi întărire a neamului"[11]. Pentru început s-au construit în comune,

alături de biserică și școală, așa-numitele "Case Naționale" pentru ridicarea nivelului cultural al poporului și educația lui națională.

În 1928 biblioteca Frăției "Nașterea lui Hristos" dona din prisosul ei 48 de cărți pentru biblioteca "Casei Naționale" din Nisporeni. Este un semn care oglindește specificul bibliotecilor bisericești ale timpului, și anume că ele aveau o identitate religioasă și culturală totodată.

Ion Mateiu, citat mai sus, susținea că Basarabia anilor '20 nu putea primi îndemnuri oficiale de orientare românească. Hotărâtoare au fost inițiativele particulare și cele ale unor grupuri sociale. O confirmă și Lucian Blaga în articolul din 1921 despre bibliotecile sătești, când spune că din partea statului s-a făcut prea puțin în direcția aceasta și că meritul principal este al învățătorilor și preoților entuziaști și al diferitelor societăți culturale cu inițiativa lor. Se știe că înființarea căminelor culturale în sate se datorează inițiativei Fundației Culturale "Principele Carol". Preotul Ion Doliscinschi, unul dintre cei mai incisivi și prolifici publiciști basarabeni ai deceniului trei, scria despre "Congresul cultural" din 1922 al preoțimii basarabene, care decisese înființarea comitetelor culturale ale parohiilor. Comitetele respective trebuiau să se ocupe de organizarea bibliotecilor, corurilor, șezătorilor și sfaturilor moralizatoare. Ion Doliscinschi considera că aceasta este o mișcare impusă și pe hârtie: "Oare clerul a ajuns să fie considerat un agent cultural al statului? Pe costul său îl obligi să facă cultură pe acel teren, pe care toți numai îl neglijează și-l părăsesc?"[12] Publicistul exprima de fapt nemulțumirea credincioșilor, care rămâneau în pagubă duhovnicească pentru că preotul era obligat să conlucreze cu misionarii Fundației Culturale "Principele Carol" și cu învățătorii din sat la înființarea și conducerea căminelor culturale.

În martie 1925 Congresul Eparhial de la Chișinău hotărăște înființarea bibliotecilor parohiale. De fapt, încă din 1898, arhiereul Iacob Piatnițchi introdusese în dările de seamă capitolul despre bibliotecile parohiale, pe care le găsea (în timpul vizitelor canonice) puține, sărace și completate la întâmplare, fără înțelegerea nevoilor bisericești. Ca o încununare a eforturilor sale, în 1903 numărul bibliotecilor de pe lîngă biserici se ridica la 196, iar cele protopopești la 10. Cele mai bune biblioteci parohiale se considerau a fi cele din târgurile Bălți și Florești. Cea mai bogată bibliotecă protopopească (de județ) era a cercului III Tighina și conținea 470 de titluri de cărți în număr de 1 200 de volume.

Ne vom referi mai amănunțit la bibliotecile parohiale interbelice, întrucât formularele de serviciu ale clericilor, păstrate în Fondul 1135 al Arhivei Naționale din Chișinău ne oferă mai multe date referitoare la bibliotecile și școlile din perioada respectivă. Adevărat că în 1932 s-a propus desființarea acestui tip de formulare, pentru că, în felul în care se întocmeau, nu aveau valoare de acte oficiale. Am constatat, cu regret, că la rubrica despre biblioteci care era formulată aproximativ: "Biblioteca se compune din", unii preoți au răspuns: "din cărți, broșuri și reviste", fără a da o cifră și făcând trimitere la catalogul care se ținea de obicei din anul 1925. Cei mai mulți, însă, au indicat numărul de volume pe care le conține biblioteca parohială, cu precizarea numărului de reviste oficiale păstrate și a limbii în care era scrisă literatura respectivă. Concomitent era consemnat și numărul de școli în zona parohiei, constatându-se, printre altele, mai ales în satele mici, o inegală frecventare a școlii de către cele două sexe.

Am studiat formulare de serviciu și dări de seamă din diferiți ani ai perioadei interbelice, dar pentru concluzii ne-am oprit la cele din anii 1938-1939 ca fiind mai semnificativi pentru a urmări o evoluție.

Este necesar să facem o precizare în legătură cu tipul de biblioteci numite parohiale. Fondul de carte al acestora nu se constituie din lucrările de practică religioasă, adică din "crugul" cărților de slujbă. Despre starea cărților de cult se raportează într-o altă rubrică și ne vom referi la ea într-un anume moment. Biblioteca parohială propaga "cartea bună pentru mântuirea sufletului", adică viețile sfinților, operele sfinților părinți, cărți de devoțiune și de spiritualitate, broșuri care-i pregăteau pe credincioși pentru împărtășanie și spovedanie, culegeri de cântece destinate corului parohial etc. Baza religioasă a colecției nu împiedica însă completarea bibliotecii cu cărți profane, în funcție de starea materială a parohiei. Cărțile primite în mod gratuit erau tipărite de editura secției culturale eparhiale în seria "Biblioteca teologică" și de Uniunea Culturală Bisericească din Chișinău, care avea ca scop editarea lucrărilor de valoare cu conținut moral-religios. Un alt publicist din perioada interbelică, Ștefan Berechet, pleda pentru îmbogățirea substanțială prin traduceri a seriei "Biblioteca teologică", "Biblioteca creștinului dreptcredincios", "Cartea sub icoană" etc.

În 1929 apar în "Luminătorul" mai multe circulare în legătură cu înființarea Societății pentru tineret "Sfântul Gheorghe", care avea filiale în fiecare parohie, președinte fiind preotul.

În afară de conferințe, coruri, șezători și excursii, membrii societății citeau și răspândeau cărțulii și ziare cu conținut religios, moral și educativ. Exista atunci o îngrijorare a Bisericii în legătură cu absenteismul religios și o reală dorință de a trezi și întări conștiința religioasă în popor prin cărțile folositoare. Literatura "cucernică", mai ales în lectură orală, poartă în sine, însă, ispita somnului. În plus, tinerii din asociație erau suspectați că ar fi utilizați pentru introducerea calendarului îndreptat. Și totuși, chiar dacă n-au fost susținuți de factorii intelectuali de la sate, acești precursori ai A.S.C.O.R.-iștilor* de astăzi au repurtat, cu ajutorul bibliotecilor parohiale, o victorie împotriva cărții obscene, care se strecura în bibliotecile populare.

* Asociația Studenților Creștini Ortodocși Români

Am studiat, pentru început, starea bibliotecilor parohiale din județele Lăpușna, Orhei și Tighina, care formau Arhiepiscopia Chișinăului. Materialul arhivistic[13] ne descoperă biblioteci bogate tocmai acolo unde nu ne așteptam. Am comparat numărul de volume din unele biblioteci parohiale rurale cu cele ale unor biserici chișinăuiene conduse de preoți vestiți, misionari, consilieri eparhiali și am constatat următoarele:

Biblioteca din satul Frăsinești, Lăpușna, conținea în 1938 2 272 de volume, cele din satele Costuleni, Cioresti, Boldurești — toate din cercul IV județul Lăpușna — depășea cifra de 1 600 de volume, în timp ce bibliotecile bisericilor din orașul Chișinău nu conțineau mai mult de 3-4 sute de cărți. Numai catedrala veche, unde era preot paroh Paul Mihail, avea 600 de cărți. Biserica "Sfântul Ilie", unde a slujit un timp Alexandru Scvoznicov, cel mai important misionar al eparhiei, avea 316 cărți, iar biserica omopistă "Nașterea Maicii Domnului", unde slujea un alt misionar, Gheorghe Scodigor, avea o bibliotecă de 182 de cărți. Catedrala din Chișinău, care, datorită Frăției "Nașterea lui Hristos" avea o faimoasă bibliotecă în Casa Eparhială, nu avea parohie și, deci, biblioteca nu intra în rețeaua celor numite parohiale.

Marea decepție au fost, pentru mine, bibliotecile din județul Orhei. Biblioteca de pe lângă Catedrala din Orhei, ctitorie a lui Vasile Lupu din 1632-1635, nu avea în 1939 nici o carte românească. Preotul Rodion Piescu se mulțumea cu cele 200 de cărți în limba rusă moștenite de la predecesorii săi. Tot în Orhei, preotul de la Biserica "Sfântul Nicolae", Pavel Guciujna, parlamentar în mai multe legislații, nici nu dă informații despre bibliotecă. Preotul Mihail Vasilache, un excelent publicist al revistei "Luminătorul" și un bun misionar, nu scrie despre biblioteca bisericii satului Alcedar decât că are cărți și reviste. Cele mai mari biblioteci parohiale ale județului se aflau în satele Rădeni (600), Trebujeni (598) și Brânzeni (435).

Biblioteca parohiei Costești, Lăpușna, unde fusese preot Dimitrie Baltaga, una dintre primele victime din 1918 ale bandelor bolșevice, conținea 1 644 de volume. Despre biblioteca parohială din Călărași-sat, unde era paroh vestitul Alexandru Baltaga, nu știm nimic. Ar fi bine să cunoaștem opiniile preotului cărturar Paul Mihail despre personalitatea preotului Alexandru Baltaga, figură monumentală în viziunea unora și cu totul obscură în viziunea altora, care-l apreciază în comparație cu colegii săi de seminar, Avxentie Stadnițchi și Constantin Popovici.

O altă surpriză la capitolul "biblioteci parohiale" a fost județul Tighina, nu numai în ceea ce privește numărul de cărți, ci și faptul că ele circulau, erau date "pentru cetire". Ne este cunoscut că în curtea Catedralei din Tighina a continuat să se afle cea mai bogată bibliotecă protopopească din Basarabia. La aceasta se adaugă acum și informații despre biblioteci parohiale mari în satele cu minoritari bulgari și găgăuzi ale județului. Astfel satul Terapontievca avea o bibliotecă parohială de 1 500 de cărți. Preotul paroh necăsătorit Alexandru Ghinculov, pe lângă studii teologice, mai făcuse studii comerciale la Kiev și studii medicale la Peterburg. Biblioteca din Ceadâr-Lunga era și mai mare, având 1 987 de volume. În ordinea importanței la nivel de județ, urmau bibliotecile din Căușenii-Vechi, Sălcuța, Comrat și Cioc-Maidan, care conțineau între 500 și 750 de volume.

Vom schița un tablou provizoriu al bibliotecilor parohiale ale Arhiepiscopiei Chișinăului. Pentru a afla numărul lor aproximativ am luat drept reper numărul bisericilor parohiale din fiecare cerc. Numai cele recent construite (în anii '30) nu aveau biblioteci. Mai precizăm că o treime dintre preoți nu au dat o cifră în legătură cu biblioteca, fără a nega totuși că ea există.

I Județul Lăpușna:

Cercul	Nr. de biblioteci parohiale	Nr. aproximativ de unități
I	36	8 262
II	37	8 346
III	43	6 148
IV	33	10 066
Total:	149	32 822

II Județul Tighina:

I	38	5 208
II	33	5 600
III	38	6 875
Total:	109	17 683

III Județul Orhei:

I	40	6 285
II	38	3 642
III	38	2 723
IV	38	1 704
Total:	154	14 354

În total, bibliotecile parohiale ale celor trei județe care formau Arhiepiscopia Chișinăului conțineau, conform informațiilor date de mai bine de jumătate dintre preoții parohi, un fond total de 64 859 de volume. Bibliotecile parohiale rămân și în perioada interbelică rețeaua cea mai bogată atât ca număr, cât și ca mărime a fondurilor. Colecțiile bibliotecilor parohiale, constituite sub două regimuri, au și o anume structură a fondului reprezentativ al publicațiilor specifice profilului lor. Biblioteca avea o parte numită "fundamentală" și o a doua parte numită "populară". De regulă, aproximativ 1/3 și chiar 1/2 din numărul total al volumelor deținute de bibliotecile parohiale sunt, după cum arată preoții, în limba rusă. Bibliotecile mai mari crescuseră pe seama cărții românești. Astfel, în biblioteca parohială din Mereni erau 249 de volume în limba rusă și 739 de volume în română; la Costești, unde după Dimitrie Baltaga a slujit protoiereul Teoctist Procopan, biblioteca deținea 1 419 volume în română și 225 de volume în rusă. Dacă la Terapontievca prevalează cartea rusă (980 volume), în defavoarea celei românești (500 volume), la Cioc-Maidan se găseau 273 de volume în rusă și 337 în română. La Troița, Tighina, biblioteca parohială era formată din 338 de cărți românești și 316 rusești. Proporția aceasta era tipică pentru bibliotecile parohiale din întreaga Basarabie.

Ce au în vedere preoții care scriu că bibliotecile parohiei lor conțin și cărți rusești? Preotul Victor Băluță din Frăsinești precizează că cele 2 272 de volume ale bibliotecii "sunt tipărite cu litere chirilice și latine". Se pare că unii dintre cei care completau formularul considerau carte rusă și tipăriturile românești cu litere chirilice.

Intervin o serie de elemente care ne fac să credem că nu se poate aplica tuturor bibliotecilor parohiale calificativul de omogenitate în dezvoltarea colecțiilor lor. Preotul din Puhoi, Lăpușna, raporta, de exemplu, că biblioteca parohială are 1 101 volume, dintre care 500 sunt ale Căminului Cultural, 270 ale școlii primare (care se afla, de obicei, în curtea bisericii) și 330 — bisericești. Dar, indiscutabil, se poate vorbi despre o bază religioasă a colecțiilor bibliotecilor parohiale.

În alte țări bibliotecile de acest tip au avut posibilitate să-și îmbogățească de-a lungul timpului colecțiile, să-și păstreze mobilierul și chiar aranjarea originală a cărților. În Basarabia anilor '40 și '44-'90 puterea comunistă a jefuit și nimicit în primul rând bibliotecile și arhivele.

Imediat după informația despre bibliotecă, preotul descria starea în care se aflau cărțile de ritual. Aproximativ jumătate din parohiile celor trei județe semnalează absoluta nevoie de cărți cu litere latine, în legătură cu faptul că "cele rusești ori moldovenești cu litere chirilice nu sunt înțelese de copii la strană" ori s-au uzat. Un document din Fondul 1135, op. 1, dosar 190, m-a edificat: România mersese atât de departe cu menajarea minorităților naționale și a atașamentului basarabenilor față de "chiriliță", încât chiar și în 1938 Patriarhia Română aborda problema limbii de oficiere a cultului ca pe o chestiune extrem de delicată. În satele cu populație neromânească se permitea predica, tâlcuirea Scripturii și slujbe particulare în limba înțeleasă de populația respectivă.

Dar de ce autohtonii nu aveau în toate bisericile cărți de ritual în limba română cu litere latine? A fost aceasta o politică de concesii ori o carență de alt ordin? O informație din "Luminătorul" anului 1924, semnată de preotul Ion Doliscinschi, este suficientă pentru a înțelege de ce basarabenii nu aruncau din biserici și biblioteci cartea cu litere chirilice și rusești: "Se pot găsi Biblii cu chiriliță în limba obișnuită a poporului mult mai aproape decât la Petrograd — la Sibiu, Transilvania. Doritorii să se adreseze harnicului preot, părintele Trifa de la revista «Lumina satelor», un om de cuvânt cum sunt ardelenii, care, poate supărându-se, împlinește cererile noastre. (...) Biblia moldovenească e în trei volume tipărită sub privegherea și cu binecuvântarea Mitropolitului Andrei Șaguna. Prețul — 100 de lei și transportul — 7 lei. (...) Cu depozitul de la Sibiu, Biserica basarabeană își poate acoperi nevoile ei de Sf. Scriptură cu litere și limbă obișnuită pentru poporul nostru"[14]. Tot acolo I. Doliscinschi anunță că la Sibiu se poate găsi un mare stoc (uitat) de Noul Testament cu chiriliță din care sfinția sa a făcut două comenzi pentru nevoile parohiei.

Ștefan Berechet scria în același an 1924, în articolul "Cercetând bisericile Basarabiei" că în ele se pot găsi rarități bibliografice. "În unele biserici poți vedea literele tuturor cărților din teascurile mănăstirești: aceeași carte în câteva ediții foarte bine păstrate. Oricât am dori să ascundem adevărul, lămurirea o dă faptul că aceste cărți s-au odihnit. Nu le mai vezi picate cu ceara lumânării pe care cântărețul a ținut-o în nopțile de priveghere. Un Molitvelnic vechi, la pagina rugăciunii sfintei împătășiri nu era pătat de cunoscutele picături. Ori n-a cetit-o în românește, ori nu prea voia s-o repete des"[15].

Preotul Anton Lupcan nu mai aborda problema în termeni eufemistici, ci punea degetul pe rană într-un articol publicat în "Luminătorul", după sărbătorirea preotului Pavel Petrovici Guciujna. A. Lupcan reproșa clericilor "obiceiul vorbirei în limba stăpânitorilor de ieri". În timp ce polonezii își repară bisericile pentru a înlătura cupolele rusești în formă de ceapă, noi, scrie A. Lupcan, pe lângă faptul că păstrăm forma turnurilor și culoarea vopselei, mai tânjim și după alfabetul chirilic și ne adresăm cu "Pavel Petrovici"... "Dacă e adevărat ceea ce pretindem, că preoții au păstrat neștirbit graiul neamului, cum se explică faptul că, după trezirea conștiinței noastre naționale, vorbim în limba celor ce ne-au ținut robiți o sută și ceva de ani? (...) Dacă am păstrat limba în timp de restriște, cu atât mai mult trebuie s-o ducem la starea ei de înflorire acum, când nu ne împiedică nimeni a face aceasta. În caz contrar, înclin spre a susține părerea că poporul singur și-a păstrat limba și obiceiurile, iar noi în mod firesc a trebuit să slujim moldovenește, fiindcă acesta era graiul poporului"[16].

(va urma)

NINA NEGRU

NOTE

1. Mateiu, Ion. Renașterea Basarabiei. București, 1921, p. 40.
2. Panaitescu, Scarlat. Aspecte economice și sociale din Basarabia (1920-1926). Chișinău, 1926, p. 126.
3. Blaga, Lucian. Vederi și istorie. Galați, 1992, p. 6.
4. Agrigoroaei, Ion; Palade, Gheorghe: Basarabia în cadrul României întregite (1918-1940). Chișinău, 1992, p. 97.
5. Arhiva Națională Chișinău. Fond 706, op. 1, dosar 1 094, partea a III-a, f. 619.
6. Ghibu, Onisifor. Prolegomena la o educație românească. București, 1941, p. 72.
7. Arhiva Națională Chișinău. Proiect de lege pentru Biblioteca Universității din Iași. Iași, 1914, p. 3.
8. Walzer, Michael. "Indivizi și comunități", citat din revista "Lettre internationale", iarna 1997-'98, p. 22.
9. Arhiva Națională Chișinău. Fond 706, op. 1, dosar 1 094, partea I, f. 22-23.
10. Rev. "Luminătorul", nr. 13-14, 1928.
11. Panaitescu, Scarlat. Op. cit., p. 166.
12. Rev. "Luminătorul", martie, 1925, p. 19.
13. Arhiva Națională Chișinău. Fond 1 135, op. 3, dosarele 96, 200, 206, 207, 208, 209.
14. Rev. "Luminătorul", nr. 19-20, 1924, p. 90.
15. Rev. "Luminătorul", nr. 28, 1924, p. 38.
16. Rev. "Luminătorul", 15 sept. 1928, p. 61.

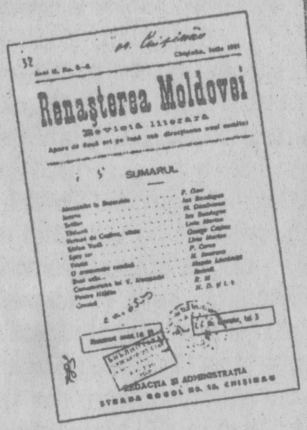

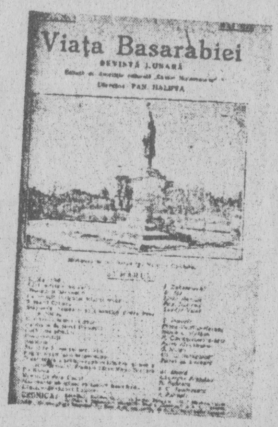

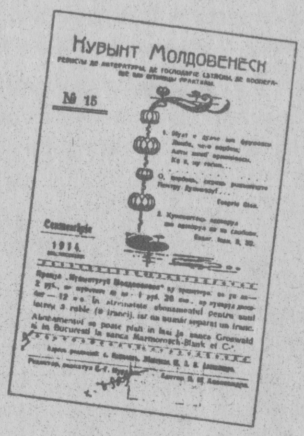

VASILE ALECSANDRI

ÎN PAGINILE REVISTELOR INTERBELICE DIN COLECȚIA DE CARTE VECHE ȘI RARĂ A BIBLIOTECII NAȚIONALE

După cum zicea marele dramaturg și prozator român Ion Luca Caragiale, istoria pentru noi trebuie să fie un izvor nesecat de poezie sănătoasă de unde să căpătăm totdeauna învățătură de adevăr și insuflare de virtute. Un capitol măreț, glorios al istoriei noastre în acest sens o constituie, pe bună dreptate, opera marelui V. Alecsandri, poet, prozator, dramaturg, consacrat singurei iubiri niciodată dezmințite, niciodată uitate: aceea a poporului său și a meleagurilor natale. Istoricul literar Ștefan Ciobanu spunea că Vasile Alecsandri este unul dintre cei mai citiți și iubiți poeți în Basarabia, care prin poeziile sale a contribuit, în mod real, la menținerea firului cultural pe acest pământ românesc încorporat în împărăția rusească, este "cântărețul gingaș al celor mai mărețe momente din istoria renașterii poporului nostru, poetul speranțelor și al geniului românesc".

Unul dintre cei mai înflăcărați luptători pentru readucerea vieții spirituale românești pe plaiurile basarabene, publicistul Gheorghe Gore zicea la rândul său despre V. Alecsandri că "este unul din acei bărbați care poartă pecetea renașterii", că "el este dotat cu prețiosul talent poetic, care se dă de către cer numai celor mai iubiți copii ai săi".

Fiind numit de contemporanii săi "marele ctitor literar", "cap al poeziei noastre literare", V. Alecsandri a fost primul scriitor român complet, opera lui acoperind toate genurile majore ale literaturii vremii: a scris teatru în versuri și teatru în proză, versuri lirice, epice și satirice, proză memorialistică, de călătorii, portrete literare precum și una din primele sinteze asupra poeziei populare. În acest context aș menționa, că anume V. Alecsandri a întrevăzut cel dintâi că în doine și balade se ascunde o comoară de mare preț, pe care el s-a simțit îndatorat s-o aducă la lumină, scoțând din bezna uitării cântecul mioritic. Nu în zadar Titu Maiorescu zicea că anume V. Alecsandri "ne-a descoperit farmecul limbii române în poezia populară; frumusețea proprie a pământului românesc cel mai bine el a descris-o".

În continuare se va face o modestă încercare de a prezenta un tablou al materialelor referitoare la viața și opera lui V. Alecsandri, care și-au găsit oglindire în paginile revistelor interbelice ce se găsesc în colecția de carte veche și rară a Bibliotecii Naționale.

Pentru perioada interbelică este caracteristică o abundență de ziare și reviste, care aveau drept scop renașterea națională, readucerea vieții spirituale românești pe plaiurile basarabene, uimindu-i pe contemporanii săi, și nu numai, prin originalitatea materialelor publicate, prin caracterul lor serios și matur.

Răsfoind paginile revistelor din acea perioadă, am descoperit o serie de materiale interesante referitoare la viața și opera lui Vasile Alecsandri menite să-i familiarizeze pe cititori cu creațiile alecsandriene.

Mă voi referi la început la revistele basarabene, în primul rând, la cele mai prestigioase pentru acele timpuri: "Viața Basarabiei", "Cuvânt moldovenesc", "Renașterea Moldovei" etc.

În revista "Viața Basarabiei", editată de Asociația Culturală "Cuvânt moldovenesc" (director Pantelimon Halippa"), nr. 5, mai, an. I, 1932, este publicat un articol semnat de Liviu Marian, intitulat "Hasdeu și Alecsandri". Articolul abordează afinitățile literare și relațiile dintre cei doi mari reprezentanți ai literaturii noastre.

Legăturile dintre V. Alecsandri și B.P. Hasdeu datează de timpuriu, de prin 1862, când apărea, la Iași, revista lui B.P. Hasdeu "Lumina din Moldova", la care a colaborat V. Alecsandri, fiind și abonat al ei. V. Alecsandri a colaborat și la altă revistă a lui B.P.Hasdeu "Columna lui Traian". B.P. Hasdeu, deși cu mult mai tânăr ca V. Alecsandri, a fost colegul acestuia la Academia Română, fiind secretar al secției literare a Academiei, iar V. Alecsandri — președinte al ei.

După părerea autorului articolului, puntea de unire dintre sufletele celor doi cântăreți ai plaiului român o constituie aceeași concepție optimistă despre viață, admirația sinceră pentru filozofia senină a țăranului român, specificul românesc, exprimat prin gândirea și simțirea acestora. Dar ambii nu s-au oprit numai la simpla admirație a acestui optimism țărănesc, ci s-au inspirat direct din el în creațiile lor literare.

Atitudinea de simpatie și dragoste pentru țăranul român, comună lui V. Alecsandri și B.P. Hasdeu izvorăște dintr-o concepție identică la ambii: țăranul plugar este simpatizat de ei nu ca lucrător al pământului, ci fiindcă este român, păstrător și reprezentant al românismului. Pe V. Alecsandri și B.P. Hasdeu îi unește, în afară de admirația pentru sufletul curat al țăranului român, și ideea panlatină. Ambii militau pentru tăria latinismului întreg de care depinde existența naționalității române. Această idee este întruchipată de V. Alecsandri în poezia sa "Cântecul Gintei latine", care la un Congres al Latiniștilor a fost premiată pentru cea mai bună poezie latină.

Articolul conține unele păreri ale lui B.P. Hasdeu despre V. Alecsandri ca poet, prozator, dramaturg, ca om în genere. În viziunea lui B.P. Hasdeu, V.Alecsandri este o glorie nediscutabilă a literaturii române prin talentul cu care a reușit să prindă în opera sa întregul suflet al poporului său. El îl consideră, alături de M. Eliade, o strălucită figură a renașterii naționale, pentru că "el este reprezentantul cel mai puternic, cel mai complet al gândirii și simțirii românești. El a cântat toate dorințele, el a plâns toate nevoile și necazurile românului... A fost vesel, trist, viteaz, cuminte, răbdător, plin de speranță și de credință, glumeț și înțelept ca poporul român însuși... La o așa înălțime nu mai văz alta". În acest context aș menționa că în opera poetică a lui B.P. Hasdeu se resimte destul de accentuat influența lui Alescandri, ca inspirație, idee, tendință, formă.

Caracterizând raportul dintre V. Alecsandri și B.P. Hasdeu, autorul se referă și la următorul moment. Cu toată atitudinea sa respectuoasă de sincer admirator al lui V. Alescandri, ironicul Hasdeu nu și-a putut stăpâni pornirea-i zeflemistă înnăscută nici față de marele poet. În revista sa "Aghiuță" el publică o parodie originală la romanța lui V. Alecsandri "De-aș fi, iubito, gingașă floare". Făcând o paranteză, trebuie spus că ironicul și umoristul Hasdeu, în aceeași revistă, îi mai înțepase cu săgeata ironiei sale și pe alți contemporani ai săi cu renume, cum ar fi: M. Kogălniceanu, T. Maiorescu, C. Rosetti ș.a.

În același număr al revistei "Viața Basarabiei" este inserat un scurt articol cu titlul "Poeți-profeți", autor Petru Alexandrov. Printre alți poeți ca D. Bolintineanu, Alecu Russo, G. Coșbuc, Al.Mateevici, din categoria de poeți-profeți, face parte și "regele poeziei". El este numit cel de-al doilea poet-profet (primul fiind D. Bolintineanu) care a cântat marele ideal național în creațiile sale și a prezis "magica unire și sacra libertate".

În revista "Renașterea Moldovei", revistă literară și de propagandă națională, bilunară la început, mai apoi lunară, editată la Tipografia Societății Anonime "Glasul Țării" din Chișinău în frunte cu N. Dunăreanu găsim câteva pagini dedicate lui V. Alecsandri. Și anume, în nr. 6-8, an. II, 1921 este publicat cuvântul omagial rostit de Paul Gore la serbarea comemorativă "100 ani de la nașterea lui V. Alecsandri" din 5 iunie 1921, articol intitulat "Alecsandri în Basarabia". Oratorul dedică cuvinte înălțătoare omagiatului, remarcând că V. Alecsandri a contribuit mult la regenerarea, dezvoltarea și înălțarea spiritului românesc, a luptat pentru ridicarea prestigiului nostru național și cultural în Europa, care atunci era puțin dispusă ca să recunoască demnitatea noastră ca popor independent și stat suveran. În versuri frumoase, într-o limbă curată și plăcută, nemaiauzită în Moldova până la el, V. Alecsandri a povestit neamului românesc despre vitejia strămoșilor, virtuțile, sentimentele lor generoase și nobile, dorul de libertate și de glorie, frumusețile naturii noastre. P. Gore îl numește "poetul însuflețit de iubire de neam, omul de stat luminat și ager, bărbatul blând și gânditorul nobil". "Pentru noi românii din Basarabia «rusească» — spune în continuare oratorul — V. Alecsandri a fost ca un ecou din Patria pierdută, un ideal frumos și mișcător al mândriei noastre naționale, un dor trist și duios după trecutul nostru... Om de mare talent complex, care își

iubea Patria mai mult decât poezia." El numește poeziile lui Alecsandri "suflare gingașă și duioasă a zefirului răcoritor de peste Prut". La fel ca și Ștefan Ciobanu, Paul Gore este de părerea că nu există scriitor român mai popular și mai citit în Basarabia ca V. Alecsandri, poet care merită mai mult ca oricine dragostea și recunoștința românilor basarabeni.

Revista de literatură și știință practică "Cuvânt moldovenesc", editată din 1913 (cu caractere chirilice) la Chișinău, de asemenea acordă pagini speciale poeziilor și pastelurilor lui V. Alecsandri. Comitetul editorial al revistei îi includea pe: Nicolae Alexandri, redactor-șef, Pan Halippa, S. Murafa, care și-au închinat munca lor nobilă și grea neamului românesc.

În nr. 5 din noiembrie 1913 la pag. 16 găsim frumosul pastel "Sfârșit de toamnă"; în nr. 1 din 1914 sunt publicate poeziile lui V. Alecsandri "Iarna" și "Stelele"; în nr. 15, an. 1914 — poezia "Păsărica"; în nr. 2, an. 1916 — poezia "La vânătoare".

O altă revistă pe paginile căreia am depistat materiale referitoare la V. Alecsandri este "Revista Asociației Învățătorilor din or. Bălți", editată sub îngrijirea Comitetului Asociației Învățătorilor din or. Bălți, publicație lunară.

În nr. 9-10, 11-12, an. VIII, 1935 este publicat articolul cu titlul "Vasile Alecsandri", semnat de Gh. Cârțu, directorul Școlii Normale din Bălți. Acest articol, care pe bună dreptate poate fi numit studiu, impresionează nu numai prin conținut dar și volum și reprezintă o privire generală asupra celor mai cunoscute opere ale poetului. Autorul își grupează materialul expus pe compartimente conform genurilor literare pe care le-a tratat V. Alecsandri: poezie, proză, teatru.

În viziunea autorului articolului, V. Alecsandri este cel mai prețios dintre meșterii scrisului românesc dintre anii 1840-1880. El întruchipează cel mai bine sufletul românului în drumul spre naționalismul optimist al viitorului.

La compartimentul "Poezie" autorul relevă pastelurile lui Alecsandri, fiind cea mai frumoasă parte a operei lui, care se caracterizează prin optimism, simplitatea expresiilor și frumusețea comparațiilor.

La compartimentul "Proză" autorul face o analiză literară a unora dintre cele mai expresive nuvele romantice, povestiri fantastice, descrieri de călătorii, scrieri literare și politice din colecția alecsandriană.

Teatrul lui V. Alecsandri este prezentat în articol prin cele mai semnificative, după părerea autorului, cantonete, scenete, vodeviluri, farse, operete, comedii, drame.

În continuare mă voi referi la o altă revistă cu titlul "Făt-Frumos", editată la Cernăuți, în paginile căreia, țin să menționez, am depistat cele mai multe materiale referitoare la opera și activitatea lui V. Alecsandri.

"Făt-Frumos" este o revistă bimestrială de literatură și artă, începutul editării căreia datează din 1926, cu o periodicitate de o dată la două luni. Redactor-șef al revistei era cunoscutul filolog, publicist, critic literar Leca Morariu, despre care Liviu Rebreanu zicea, adresându-i-se într-o scrisoare: "De-atâția ani muncești fără preget acolo, în colțul cela depărtat, în orașul cela atât de înstrăinat de parcă nici n-ar fi în România de aproape două decenii — muncești pentru cultura românească, pentru reromânizarea celei mai românești provincii".

Un interes deosebit prezintă articolul lui Scarlat Preajbă "Vasile Alecsandri și poezia populară", publicat în nr. 1-2, an. X, 1935 al revistei "Făt-Frumos". Autorul accentuează că V. Alecsandri este întâiul poet care recurge la izvoarele primare ale literaturii populare nescrise, orale. Întâia comoară de poezie populară, strânsă în volumul intitulat "Poeziile populare ale Românilor", editat la 1852, se datorește anume lui. Dintr-un imbold lăuntric, generos și patriotic, V. Alecsandri traduce în limba franceză colecția sa de poezii populare.

Pentru a cunoaște îndeaproape poporul în datini, credință, moravuri poetul întreprinde excursiuni în țară, unde culege balade și cântece populare. Găsim în articol crâmpeie din amintirile marii prietene a lui V. Alecsandri, poetei Carmen Sylva despre enorma dorință vie a poetului pentru strângerea acestui dar omenesc de mare preț: "Mi-a spus că o singură dată s-a temut de moarte: când a descoperit la ciobani — în munți — minunata legendă «Miorița» și avea de

FĂT-FRUMOS 59

VASILE ALECSANDRI ȘI POEZIA POPULARA
de Scarlat Preajbă

Și acel rege-al poeziei, veșnic tânăr și ferice,
Ce din frunze îți doinește, ce cu fluerul îți zice,
Ce cu basmul povestește, — veselul Alecsandri...
Epigonii, de Eminescu.

De curând, a apărut, în revista «*Gândirea*», un studiu, semnat Ion Pilat, privitor la «*Folklorul în poezia nouă românească*». După ce autorul acestui important studiu arată că n'a existat, în trecut, o tradiție literară românească, scrisă, în sensul renașterii italiene, a poeziei și dramei elisabetane engleze, a secolului de aur spaniol, a veacului al XVII-lea francez, sau a clasicismului german din a doua jumătate a veacului al XVIII; autorul arată că, mai încoa, la noi, sunt anumite lucrări scrise legate direct de biserică: cum sunt *Psaltirile* și *viețile Sfinților;* sau de istorie: cum sunt *Letopisețele vechilor cronicari.*

«Exista, în schimb, o foarte bogată și foarte originală literatură nescrisă, orală, a poporului românesc care, împreună cu datinele, obiceiurile, credințele și eresurile sale, formau comoara neprețuită a sufletului nostru etnic, singurul tezaur — în lipsa unui alt trecut literar — care ne-a transmis și ne-a păstrat, de sute și sute de ani, valorile etice și estetice ale acestui neam» [1]).

făcut un drum lung și singuratic ca să ajungă acasă și s-o poată scrie. Simțea că duce, cu el, un bulgăre de aur. [...] Duminică stătea de vorbă cu țăranii ce veneau la curte, se minuna de graiul lor frumos și simplu, ascultându-i îndelung și găsindu-i plini de haz și de înțelepciune".

Autorul conchide că V. Alecsandri nu poate fi privit ca un simplu folclorist, ci ca un purtător al genului poetic literar.

Tot în acest număr al revistei "Făt-Frumos" este inserat și articolul semnat de Eugen I. Păunel "Vasile Alecsandri și Carol Miculi".

Legăturile dintre V. Alecsandri și reprezentanții vieții culturale și naționale din Bucovina sunt reprezentate cât se poate de clar prin relațiile de prietenie ce au existat între cei doi artiști, care într-un moment și-au concentrat activitatea asupra aceluiași teren, asupra poeziei populare.

Compozitorul și pianistul Carol Narcis Miculi s-a născut la Cernăuți, într-o familie de origine armeană, dar care se stabilește mai târziu în Moldova. Făcându-și studiile muzicale la Paris, a avut fericita ocazie de a-l cunoaște pe marele Chopin, devenind nu numai discipolul său favorit, ci și prietenul și executorul lucrărilor sale muzicale.

Întâlnirea dintre V. Alecsandri și compozitor a avut loc pe la 1848, la Cernăuți, prin mijlocirea familiei Hurmuzachi, prietena amândurora.

Articolul se încheie cu publicarea a două scrisori inedite din 1879, adresate de către V.Alecsandri lui Alecu Hurmuzachi, din care evocăm interesul poetului pentru compatriotul său, cu care împreună au bătut o vreme aceeași cale, scăldată de melodiile cântecului popular. În una din scrisori V.Alecsandri îi mărturisește că ar avea mare dorință să lucreze ceva împreună cu Carol Miculi, vreo operă, scenă istorică, fantastică, romantică etc.

În paginile revistei "Făt-Frumos", și anume în nr. 4, an. XI, 1936 mai întâlnim textul altei scrisori, publicat la rubrica "Documente pentru procesul de creație la V. Alecsandri", adresate lui Alexie Macedonschi, redactor-șef al revistei "Literatorul", care îi făcuse mai înainte o propunere poetului de a colabora la revista sa. Scrisoarea a fost publicată cu stăruința lui I.E. Torouțiu, un minuțios cercetător al manuscriselor alecsandriene.

Din conținutul scrisorii reiese că poetul acceptă propunerea ce i s-a făcut. Tot aici el indică unele criterii de care trebuie să se conducă autorul în procesul de creație a unei opere literare, declarând: "Trebuie dar să ne deprindem a face sacrificii dureroase, a elimina versuri, a tăia strofe, a scurta, a schimba, a drege fără îndurare înainte de a scoate la lumină scrierea noastră. Operație crudă dar neapărată și folositoare". Și ca dovadă, el prezintă prima variantă și varianta finală a

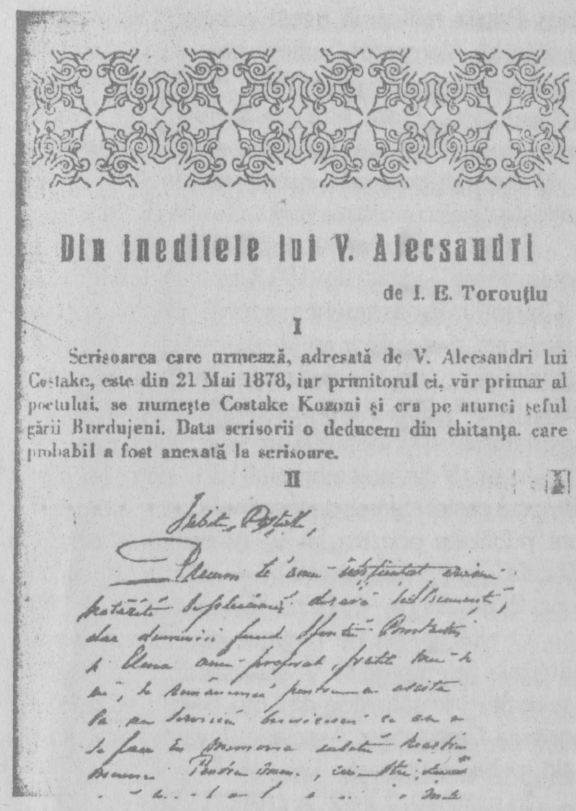

Din inedite le lui V. Alecsandri

de I. E. Torouțiu

I

Scrisoarea care urmează, adresată de V. Alecsandri lui Costake, este din 21 Mai 1878, iar primitorul ei, văr primar al poetului, se numește Costake Kozoni și era pe atunci șeful gării Burdujeni. Data scrisorii o deducem din chitanța, care probabil a fost anexată la scrisoare.

II

Actului III, scena a IV-a a dramei sale istorice "Despot-Vodă", din care se relevă munca enormă de cizelare pe care a depus-o dramaturgul la crearea operei sale.

În același număr al revistei "Făt-Frumos" I.E.Torouțiu semnează un alt articol — "Din ineditele lui Vasile Alecsandri", în care este publicat manuscrisul unei scrisori a lui V. Alecsandri către Costake Kozoni, vărul poetului, care era pe atunci șeful gării Burdujeni. Scrisoarea este datată cu ziua de 21 mai, 1878 și a fost pusă la dispoziția autorului materialului publicat de către o rudă a lui V. Alecsandri Constantin Codreanu, în posesiunea căruia se găsea scrisoarea.

În nr. 4, an XI, 1936 mai găsim un alt articol ce ține de opera lui Alecsandri, intitulat "Sânzeana și Pepelea", semnat de Leca Morariu, care se referă la montarea comediei muzicale "Sânzeana și Pepelea" la Teatrul Național din Cernăuți, dată pe nedrept uitării. Autorul dă o înaltă apreciere acestei piese, care nu-și pierde actualitatea nicicând. Referindu-se la limbajul comediei, Leca Morariu constată: "Alecsandri pune în gura personajelor sale dramatice un limbaj atât de adecvat (atât de neaoș, moldovenesc), își vârstează aici limba cu un duium de neologisme, care impresionează aproape strident".

Acestea sunt materialele referitoare la personalitatea lui V. Alecsandri pe care le-am depistat în revistele interbelice din colecția de carte veche și rară a Bibliotecii Naționale.

GALINA ZAVTUR

MITROPOLIA PROILAVIEI — CENTRU BISERICESC DE CONDUCERE A ROMÂNILOR TRANSNISTRENI

După instaurarea dominației otomane în Țara Românească și Moldova, turcii, dorind să-și consolideze poziția de aici, asigură o unitate bisericească care ar depinde direct de Patriarhia din Constantinopol ca să nu fie sub jurisdicția nemijlocită a țărilor românești. Astfel, ia ființă Mitropolia Proilaviei pentru păstorirea ortodocșilor de pe pământurile ocupate și prefăcute în raiale turcești.

Nu putem cu certitudine să spunem care este data înființării acestei mitropolii. După cum arată Demostene Russo în "cele din urmă liste ale Imperiului Bizantin ale lui Andronic Paleologu Bătrînul (alcătuite după 1261), ale lui Andronic Paleologu al III-lea (întocmite înainte de 1359), precum și ale patriarhului Niles (din 1380-1382)"[1] nu figurează Mitropolia Proilaviei pe când exista Bizanțul ca imperiu independent. Aici se menționează numai Mitropolia Vicinei, a Ungrovlahiei și a Moldovlahiei.

După ce Imperiul Bizantin cade sub jugul turcesc, într-o listă alcătuită pe la sfârșitul secolului al XV-lea, găsim mărturisire că Mitropolia Proilaviei are "locul al 55-lea în seria mitropoliilor supuse Patriarhiei ecumenice, imediat după Mitropolia Dristrei, care are al 54-lea loc pe listă". Așadar, Mitropolia Proilaviei a fost înființată după anii 1380-1382, pe la sfârșitul secolului al XV-lea.

În ceea ce privește denumirea Mitropoliei Proilaviei, faptul că ea își avea reședința la Brăila, în cea mai mare parte a timpului în care a funcționat, a determinat ca orașul să dea numele eparhiei. Denumit de greci mai întâi Proilov, apoi Proilav[2], iar de turci Ibrail sau Ibraila[3]. În cărțile mai vechi Brăila era întâlnită sub denumirea de Proilabum[4].

Mai este de remarcat un lucru: mitropoliții ce au păstorit aici de la început erau de obicei greci, dar "cum și vladâcii noștri purtau nume grecești încă din cele dintâi timpuri ale erei creștine și nu se pot recunoaște după nume pe români dintre greci, mai mult, că mulți dintre ei, urmau școala grecească"[5]. De asemenea, luând în considerare cărțile Mitropoliei Proilaviei, în marea lor majoritate grecești, dar care conțin însemnări în limba română, găsim "un număr mare de preoți, dascăli și uneori chiar protopopi cu nume neoașe românești: Neculai, Stoica Neculai sin popa Dumitru"[6]. Asta ne confirmă că elementul românesc era prezent în administrație și în personalul Mitropoliei. Cărțile de cult care s-au păstrat și însemnările de pe ele ne arată că în această Mitropolie limba liturgică era româna. Într-o pastorală din 10 ianuarie 1771 Mitropolitul Moldovei Gavriil Calimachi spunea că Mitropolia Proilaviei este socotită "dintru început a fi din hotarul pământului și din păstoria Moldovei"[7]. Înființată pentru a păstori credincioșii români din teritoriile stăpânite de turci între secolele XV-XIX și aflată sub jurisdicția directă a Patriarhiei de Constantinopol, Mitropolia Proilaviei a fost considerată întotdeauna o eparhie românească.

În ceea ce privește hotarele eparhiei, ele au fost în decursul istoriei aceleași din cauza războaielor ruso-turce, ce aveau ca rezultat cuceriri fie de o parte, fie de cealaltă o parte din teritorii fie că ieșeau, fie că treceau sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Proilaviei. În general, ea cuprindea raiaua Brăilei, apoi raialele Giurgiu, Turnu, Tighinei, Ismailul, Cetatea-Albă, Chilia cu tot teritoriul din nordul Mării Negre și Bugeacul.

În componența Mitropoliei Proilaviei intra și Ucraina Hanului, un teritoriu de peste Nistru înspre Bug, regiune "cu peste 40 de sate de creștini ortodocși și câteva orășele (Balta, Dubăsari), unde sta uneori și hanul"[8]. Din 1713, când Hotinul devine raia și se creează, aici către mijlocul secolului al XVIII-lea, o episcopie, aceasta devine sufragandă a Mitropoliei Proilaviei. În aprilie 1813 Mitropolia

Dristrei este alipită la Mitropolia Proilaviei. În cea mai mare parte reședința mitropolitană exista la Brăila. Doar în anumite împrejurări se muta la Galați, Reni, Ismail, Căușeni, lângă Tighina.

Domnitorii și ierarhii Moldovei și Țării Românești au ajutat întotdeauna Mitropolia Proilaviei și manifestau grijă față de ea. Astfel pe o "Mineie" era însemnat că ea aparținuse Mitropoliei Moldovei și a fost dată de Măria Sa Vodă ca milostenie sfintei biserici Arhanghelii Mihail și Gavriil împreună cu toate cărțile ce sunt obișnuite pentru treaba bisericească, precum și toate ale preoției și a sfântului altar[9]. Din păcate nu cunoaștem numele acestui domnitor[10], dar este o dovadă a legăturii permanente între românii din teritoriile stăpânite de turci și românii din Muntenia și Moldova. Cunoaștem că fratele lui Vasile Lupu marele paharnic al Moldovei Gheorghe a refăcut biserica Adormirea Maicii Domnului din Ismail, care era stavropighie patriarhală din 1643, declarată de patriarhul Constantinopolului Partenie I. După ce arsese, această biserică fusese reconstituită de strălucitul voievod Constantin Brâncoveanu[11].

Mitropolitul Meletie al Proilaviei (1639-1655), călătorind în 1644 la Moscova spre a cere țarului Mihail Feodorovici să ajute Mitropolia, avea și o scrisoare de recomandare de la Voievodul Matei Basarab[12]. Tot acest mitropolit Meletie în 1649 asistă la Târgoviște la o discuție duhovnicească unde este numit Meletie Brailovschi[13].

În anul 1715 când s-a iscat o neînțelegere între mitropolitul Proilaviei Ioanichie și episcopul Hușilor Iorest, privitoare la hotarele eparhiilor lor[14], unde problema o constituia târgul Dubăsari, împreună cu alte două sate de la hotarul Moldovei cu Bugeacul, aflat sub turci, ambii mitropoliți s-au adresat pentru rezolvarea situației domnitorului Moldovei Nicolae Mavrocordat (1711-1715), care supune acest lucru judecății Divanului Domnesc. Divanul ia o hotărâre ca târgul Dubăsari, fiind stăpânit de turci, să fie păstrat de Mitropolia Proilaviei, iar cele două sate de pe graniță să aparțină Episcopiei de Huși. Ioanichie și Iorest și-au dat în scris, unul altuia, că primesc hotărârea Divanului[15].

La mijlocul secolului al XVIII-lea mitropolitul Proilaviei Filotei cere de la Sultan un firman care prevedea anexarea raialei Hotinului la eparhia sa. Acest fapt a nemulțumit pe boierii și ierarhii Moldovei, care intervin pe lângă domnitorul Constantin Racoviță (1749-1753) și îl roagă să ceară sultanului alt firman, prin care Hotinul să rămână alipit Mitropoliei Moldovei, precum a fost din timpurile vechi[16]. Domnitorul reușește să obțină acest firman. Este cunoscut faptul că Biserica "Sfinții 40 de Mucenici" din Iași a fost dăruită ca metoc al Mitropoliei Proilaviei în 1768 în timpul mitropoliei lui Daniil. Mitropolitul Chiril (1781-1799) este invitat de patriarhul ecumenic să participe în 1786 la înscăunarea mitropolitului Leon Geucă al Moldovei. Mitropolitul Partenie care a păstorit Proilavia la sfârșitul secolului al XIX-lea întreține legături cu mitropoliții Țării Românești și Moldovei. Printre alte acte, el semnează, împreună cu ceilalți membri ai Sinodului Patriarhiei Ecumenice, în 1803 și 1806, scrisori către mitropolitul Dositei al Ungrovlahiei să participe la hirotonia unor ierarhi[17].

Am adus principalele dovezi despre legăturile și ajutorul dat Mitropoliei Proilaviei de către domnitorii și ierarhii Munteniei și Moldovei. Așadar, Mitropolia Proilaviei înființată formal de puterile turcești la sfârșitul secolului al XV-lea și până la desființarea ei în 1829 în urma păcii de la Adrianopol, care a marcat încheierea războiului ruso-turc, a fost în realitate pur românească, constituindu-se într-un element puternic de păstrare, continuare și întărire a spiritualității românilor ortodocși aflați aici de-a lungul anilor de asuprire otomană. De fapt, era izvorul conștiinței poporului român de pe pământurile strămoșești supuse, încurajându-l și luminându-l cu icoana credinței.

Cum am arătat mai sus, tot teritoriul Transnistriei intra în componența Mitropoliei Proilaviei. Acest lucru este consemnat în majoritatea cercetărilor savanților români. Ne vom referi însă aici la o singură lucrare, ce face parte din istoriografia rusească (parcă uitată înadins), scrisă de protoiereul A.G. Lebedințev, membru al Societății de Istorie și Antichități din Odesa, tipărită cu titlul "Ucraina Hanului" (Buletinul Eparhiei Hersonului, 1860, broșura nr. 6, septembrie)[18], retipărită apoi în "Memoriile Societății din Odesa" pe anul 1913, volumul XXXI, cu titlul "Letopisețul bisericesc al Ucrainei Hanului".

Cercetarea lui A.G. Lebedințev este făcută după niște documente foarte serioase și convingătoare și anume:

1. După gramatele de hirotonire și de absolvire ale preoților hirotoniți de ierarhii Moldovei și trimiși în parohiile transnistrene ale Ucrainei Hanului (sau în regiunea Oceakov), care deseori fiind asupriți de turci sau tătari, căutau refugiu în eparhiile Moldovei sau în eparhia vecină cu Ucraina Hanului, numită a Slovenilor și mai apoi a Novo-Rosiei.

2. Din informațiile oficiale culese de conducerea eparhiei Slovenilor despre populația ortodoxă în regiunea Oceakov după anexarea și ocuparea Transnistriei de către Rusia în 1792.

3. Din buletinul clerului în primii ani de stabilire în Ucraina Hanului a orânduielilor bisericești după modelul celor rusești.

Toate aceste izvoare A.G. Lebedințev le-a găsit în arhiva consistoriului Herson din Odesa, adusă în 1837 din consistoriul Ekaterinoslavului, care până atunci se afla ba în Poltava, ba în Novo-Mirgorod, unde se găsea catedra episcopilor Novo-Rosiei.

Autorul ne face o cercetare mai temeinică despre viața bisericească și civilă a românilor transnistreni în veacul al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea. Găsim că așa numita regiune Oceakov sau Ucraina Hanului se întindea de la Nistru până la Bug și era administrată de mitropolia Proilaviei.

Din documentele ajunse până astăzi îl vedem mitropolit al eparhiei Proilaviei pe arhipăstorul Daniil, care, tradițional, se intitula: "Daniil, din mila lui Dumnezeu, mitropolitul Proilaviei, Tomarovei (Reni), al Hotinului, al întregului țărm al Dunării și al Nistrului și al întregii Ucraine a Hanului"[19]; reședința o avea la Ismail, care după gramata din 1772 se numește Smoilov. După alt document din 1769 el hirotonisește un preot din orășelul Căușeni. În sfârșit, din buletinul clerului aflăm că din binecuvântarea mitropolitului Daniil au fost construite și sfințite, în 1761, șase biserici pe malul stâng al Nistrului, în satele Malovata, Doroțcoe, Mahala, Pogrebea, Cocieri și Dencov. În catedrala sa din Ismail "Sfânta Maica Parascheva" același mitropolit hirotonisește, în 1772, pe preotul Timotei Muzichevici.

După moartea mitropolitului Proilaviei Daniil, în timpul primului război ruso-turc (1769-1774), mitropolitul Moldovei Gavriil Calimachi ia răspunderea asupra pământurilor rămase fără păstor. În adresarea sa către locuitori el arată că este de datoria sa de a nu trece cu vederea purtarea de grijă față de eparhia Proilaviei, socotită a fi de la bun început din hotarul pământului și din păstoria Moldovei, rămasă fără păstor bisericesc pentru poporul pravoslavnic ce locuiește în această eparhie. El se înțelege cu mitropolitul Ungro-Vlahiei Grigorie ca ținutul Brăilei să fie trecut la eparhia din Buzău, iar ținuturile Ismail, Reni, Cetatea-Albă și a Tighinei — la eparhia din Huși. Adică în așa fel cum fusese până la înființarea mitropoliei Proilaviei. Referitor la ținutul Hotinului, care se anunță unit cu eparhia din Rădăuți, această hotărâre a fost pusă la îndeplinire până a fi acordată cu comandamentul armatei ruse de contele Petru Rumeanțev, bunăvoința căruia vine tocmai la 25 aprilie 1773.

Tot în același an 1773 de la mitropolitul Moldovei Gavriil Calimachi avem altă gramată, unde el a doua oară vorbește că această eparhie a fost dată episcopului din Huși Inochentie "fiind și aproape de eparhia frăției sale", căruia după orânduielile canonice i se dă voie să săvârșească acolo toate ce se cuvin arhieriei, adică "să predice și să cerceteze a doua oară toate pricinile bisericești, să numească citeți, cântăreți și purtători de sfeșnice, ipodiaconi și diaconi, să săvârșească și să suie la treaptă preoți și pe cei vrednici duhovnicești părinți, să așeze prin ale sale părți duhovnici, monahi, să facă chip mare și chip mic, dumnezeiești biserici să sfințească și să învețe pe pravoslavnicul norod părintește, lucru ce este de suflet folositor și mântuitor... Drept aceea toți cei ce vă aflați în eparhia aceasta, pravoslavnici creștini parte bisericească și politicească, datori să fiți a da frăției sale toată căzuta cinste și buna cucernicire și primire. Să-l ascultați și să vă supuneți ca unui arhiereu și păstor, nearătându-i nici o împotrivire și toate cele ce se cuvin venituri bisericești și îndreptățiri după obiceiul eparhiei să i se dea..."

După moartea mitropolitului Proilaviei Daniil, toată Ucraina Hanului (sau regiunea Oceakov) din partea stângă a Nistrului a fost administrată de episcopul de Huși Inochentie. Încă în prima gramată din 10 ianuarie 1771 mitropolitul

Moldovei Gavriil Calimachi încuviința: "Că osebit de eparhia Hotinului ce s-au dat sub ocârmuirea frăției sale episcopului din Rădăuți Dosithei, toată cealaltă eparhie să fie întru purtarea de grijă a numitului episcop din Huși". După gramata de hirotonire de la 28 martie 1775 dată preotului Chirilov de episcopul de Huși noi vedem că el avea în Ucraina Hanului tot dreptul de arhipăstor. Prin altă gramată de la 23 iulie 1780 episcopul de Huși Inochentie îl eliberează pe preotul Chirilov, care fusese hirotonit de el pentru satul Iasinova, din stăpânirea hanului la Balta, în legătură cu plecarea lui în Novo-Rosia.

În afară de episcopul Hușilor Inochentie, bisericile în Ucraina Hanului erau administrate și de noul mitropolit Proilav (mitropolia o înființase iarăși turcii) Ioachim, care în gramatele sale se numește: "Ioachim cu mila lui Dumnezeu mitropolit Proilav, Tomarov, Hotinean și a toată stăpânirea Ucrainei". În 1776 Ioachim personal vizitează Ucraina Hanului, unde în orășelul Balta hirotonisește ca preot în Biserica Sf. Nicolae pe Gherasim Tesovschi. În același an el a hirotonit un preot în satul Ilie, în Biserica Sf. Ilie, mai apoi în 1777 Ioachim hirotonește alt preot în satul Valea-Hoțului și, în sfârșit, în 1779 el face trei hirotonii în satele Malovata și Mahala. Mitropolitul Proilaviei Ioachim îi poruncește protoiereului Andrei să înscăuneze alți preoți în parohie și să-i învețe orânduielile bisericești. În mărturia economului Leon din satul Dubăsari din 16 iulie 1777 despre preotul Chiril Brilev se vorbește că în acele vremuri de primejdie lui i s-a dat mărturie că dânsul a fost numit în satele din partea de jos a Nistrului — Teia, Speia, Butur — și trăind în acele sate el a fost obijduit de necredincioși. Din această cauză el merge în Moldova, ținutul Orhei, la mănăstirea de maici din Rezina.

Din buletinul clerului pe anul 1780 aflăm că mitropolitul Proilaviei Ioachim în acest an a făcut un serviciu divin în satul Malovata și a hirotonit aici ca preot pe Ștefan Veselovschi. Tot în această perioadă, și credem că inițiatorul fusese același Ioachim, se înființează două protopopii. Prima protopopie, a Dubăsarilor, se întindea de la orașul Dubăsari în sus pe Nistru spre hotarele poloneze adică pe malul stâng al Nistrului până la râulețul Mokrâi-Iagorlâk, apoi, pe lângă acest râuleț, până la Balta, și în sfârșit pe râul Kodâma până la Olviopol (azi Pervomaisk), unde Bugul se unește cu Seniuha. Altă protopopie a fost mai jos de Dubăsari și se întindea până la Marea Neagră. Centrul ei, după cum se subînțelege din mărturia dată de iconomul Leon preotului Chiril Brilev, nu era alt sat decât Măieștii, sau mai pe drept Mălăiești. Adică această protopopie poate fi numită a Mălăieștilor, mai jos de Dubăsari. După propunerea mitropolitului Ioachim datoriile protopopului se reduceau la următoarele: 1) să-i înscăuneze pe cei noi hirotoniți în parohii; 2) să-i învețe pe cei noi hirotoniți orânduielile slujbelor bisericești; 3) să ia măsuri în privința celor noi hirotoniți, ca ei să nu fie obijduiți de nimeni. Din toate acestea tragem concluzia că protopopiatul a fost o instituție administrativă, iar protopopul o persoană executivă.

După începerea războiului al doilea ruso-turc în Ucraina Hanului se face simțită, chiar din anul 1789, o influență rusească, mai ales când aici se stabilește o administrare bisericească de arhiepiscopul Poltavei Ambrosie (Serebrenikov). El administra nu numai întreaga Novorosie, dar și Moldova, fiind desemnat de Sf. Sinod după porunca țarinei Ekaterina a II-a. S-au păstrat 14 însemnări ale lui Ambrosie referitoare la Ucraina Hanului. În 1789 el desemnează un preot în satul Slobozia, la 1790 în satele Ternovca, Iasca, Nicolaevca, Malovata, Corotna, apoi în 1791 la Hlinoaia, Butur, Pasitel și în 1792 la Cioburci, Ciorna, Dubăsari, Roghi și Ocna. În afară de aceasta Ambrosie personal a desemnat ca protopop pe preotul din satul Coșnița Manoil Borjacov. Instituțiile vechi, începând cu anul 1792, se desființează și în locul lor se înființează altele noi, ca cele din Rusia.

Despre soarta mitropolitului Chiril ca chirarh al Ucrainei Hanului din această perioadă cunoaștem puțin. În scrisoarea sa din 14 septembrie 1792 arhiepiscopul Gaicansch al armenilor din orășelul Grigoriopol scrie mitropolitului de la Moscova că "preasfințtul Hotinului Chiril locuiește în Dubăsari, ducând cele mai mari nevoi și cea mai de plâns sărăcie, neavând măcar de hrană. Dacă i se va da acestuia din urmă câte 500 ruble în fiecare an pentru trai, apoi aceasta va înlătura nevoile lui". Adică, vedem că mitropolitul Chiril deținea în 1792 doar funcția de episcop al Hotinului, fiindcă activitaea

Mitropoliei Proilaviei a fost oprită de armata rusă. În buletinul clerului se anunța că mitropolitul Chiril a făcut în 1796 două hirotonii în Dubăsari, având acordul mitropolitului Gavriil al Novorosiei. Numele lui Chiril se mai întâlnește însă fără eparhie.

Pe la 1791 se formează o eparhie nouă — cea a Cetății-Albe și a Nistrului ("Belgorodskaia" și "Podnestrovskaia") și ca episcop este numit Gavriil Bănulescu-Bodoni. Această eparhie a ființat numai ad-hoc și a existat până la înălțarea lui Gavriil la postul de mitropolit al Moldovei. Dacă ar fi ființat mai mult, această eparhie trebuia să administreze mai întâi treburile bisericești ale românilor dintre Nistru și Bug. Acest moment îl observăm din scrisoarea lui Ambrosie (Serebrenikov) din 23 ianuarie 1792 către contele Platon Zubov, care povestește că lui verbal i-a declarat contele Potiomkin că are drept scop să înființeze în loc de eparhia Cetății-Albe și a Tighinei o altă eparhie, căreia să-i fie supuse toate orașele și satele dintre Bug și Nistru până la Marea Neagră.

Luând în considerație faptul că în acele orașe și sate trăiesc în afară de moldoveni și polonii veniți și că țara aceea cu hotarele ei se mărginește cu Polonia și cu cnezatul Moldovei, pentru a avea relații bune cu locuitorii de aici, Potiomkin dorea să aibă în fruntea acestei eparhii pe arhimandritul Iov, un neam apropiat al lui, știutor al limbilor polonă și română, urmând să poarte titlul de episcop de Oceakov și Dubăsari.

În descrierea bisericilor din eparhia Hersonului și a Tauridei tipărită în "Analele Societății Istorice din Odesa" (Vol.II, pag. 140-210) fostul arhiepiscop al acestei eparhii Gavriil menționează 77 de localități, în absoluta majoritate a cărora locuiau români. O mare parte din sate erau locuite de români și mai puține de maloruși și poloni. Mai mult de jumătate din bisericile ce existau în aceste localități au fost construite și sfințite în perioada activității în Ucraina Hanului a Mitropoliei Proilaviei.

La 29 decembrie 1791 se termină cel de al doilea război ruso-turc prin încheierea păcii de la Iași. Moldova și Țara Românească rămâneau dependente de turci. Referitor la situația duhovnicească: cnezatele la fel rămâneau în supunerea patriarhiei de la Constantinopol. Iarăși a fost reanimată activitatea Mitropoliei Proilaviei, însă de data aceasta fără pământurile dintre Nistru și Bug, unde la începutul anului 1792 se intenționează colonizarea rusească.

La 27 ianuarie 1792 țarina Rusiei Ekaterina a II-a îi înmânează guvernatorului Ekaterinoslavului Kahovski un rescript prin care îi aduce la cunoștință că a dat ordin Senatului privind alipirea la gubernia administrată de el a pământurilor din nou căpătate de la Poarta Otomană așezate între râurile Bug și Nistru. Ea îi poruncește ca:

1) să caute de această țară și s-o împartă în județe, orașe după putere și să prezinte Senatului și țarinei opinia și planurile lui;

2) să aibă mare grijă de această țară ca în cel mai scurt timp să fie colonizată, dând loc în ea atât pentru "slobozii de stat" cât și pentru boieri părți nu mari și nici de cum mai multe decât este pus în planul Ekaterinoslavului;

3) să se aibă grijă ca satele statului să nu fie amestecate cu satele boierești;

4) comandamentele arnăuțești și ale volontirilor, care s-au întemeiat pe lângă armata defunctului conte Potiomkin-Tavriceski în calitate de oaste colonizatoare, să ajute în primul rând la colonizarea acestui pământ. Pentru construirea caselor trebuie să fie adus lemn din Moldova, poruncind fostului portar din Moldova Gaios, care pregătește lemn pentru flotă, să aducă destulă cantitate de lemn și pentru casele de pe malul stâng al Nistrului.

Conform acestui rescript, regiunea dintre Bug și Nistru se împarte în patru județe, conform lor administrația bisericească era înfăptuită de patru protopopi, fiecare având cercul său de sate. De la 1793 până la 1799 în regiunea Oceakov, alipită de gubernia Ekaterinoslav, ca chiriarh îl vedem pe fostul mitropolit al Moldovei Gavriil Bănulescu-Bodoni, care apoi a fost mutat la Kiev ca mitropolit. De la 1799 până la 1810 în regiunea dintre Nistru și Bug au activat ca chiriarhi arhiepiscopii din Ekaterinoslav.

Mitropolitul Moldovei Gavriil Bănulescu-Bodoni se adresase în 1812 Sfântului Sinod cu o recomandare ca bisericile dintre Nistru și Bug să fie administrate în continuare de arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului. El sublinia că aceasta nu numai ar perfecționa eparhia, ci chiar ar fi mai bine pentru popoarele ce locuiesc în ea, fiindcă

stepele Oceakovului, precum și Basarabia sunt locuite de valahi, greci, bulgari și de coloniști de diferite națiuni, iar ruși sunt foarte puțini.

După moartea lui Bănulescu-Bodoni, la 1821, această regiune a fost administrată de succesorul său Dimitrie Sulima până la anul 1837, când s-a înființat eparhia de gradul al II-lea cu numele de Herson, având catedra în Odesa. Tot atunci bisericile din Tiraspol, Ananiev și Odesa cu parohiile din împrejurimile lor au început a fi administrate de chiriarhii din Odesa. Conducerea bisericească se baza pe cele patru protopopii care cuprindeau următoarele teritorii: prima blagocinie se întindea de la gura Iagorlâcului până la Tiraspol; a doua — de la Tiraspol până la limanul Nistrului și pe malul Mării Negre până la Agibeia sau Odesa de astăzi cu noile slobozii pe Cuciurgan, Cuialnic și Svinaia; a treia — cu o mai largă întindere, dar cu cea mai mică populație se întindea de la Balta pe Codâma și Bug până la limanul Bugului; și ultima — cea de-a patra protopopie — de la gura Iagorlâcului în sus până la Balta.

Din cele expuse putem trage următoarea concluzie: pământurile dintre Nistru și Bug, în majoritatea lor, au fost din cele mai vechi vremuri locuite de români. Nemaivorbind de perioada geto-dacilor, când aceste teritorii aparțineau statului înființat de Burebista, iar mai târziu — Țării Moldovei. După ocuparea Transnistriei de turci, tătari ea intră în jurisdicția Mitropoliei Proilaviei, care, formal, se supunea turcilor, iar în realitate — Țării Moldovei. Studiind acest capitol omis din istoria noastră, noi confirmăm, ca mulți alți istorici, că aceste localități legate de Moldova nu numai administrativ și politic, dar și din punct de vedere bisericesc, au fost și rămân ale ei. Tendințele și afirmațiile unor politicieni de astăzi care neagă aceste lucruri nu corespund adevărului istoric.

Bibliografie:

1. D. Russo. Mitropolia Proilavului. În: Studii istorice greco-romane, 1, București, 1939, p. 248.
2. Ibidem, p. 254.
3. Preot prof. dr. Mircea Păcurariu. Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Vol. II, București, 1981, p. 449.
4. Ștefan Berechet. Schiță istorică a Mitropoliei Proilaviei. În: BOR, XLII, nr. 7, 1924, p. 404.
5. Biserica Ortodoxă Română, XLIX, 1931, nr. 11, p. 697.
6. Valori bibliofile în patrimoniul cultural național — valorificare — cercetare. Rm. Vâlcea, 1980, p. 247-254.
7. Pr. prof. Mircea Păcurariu. Op. cit., p. 490.
8. Ibidem, p. 480.
9. Valori bibliofile. Op. cit., p. 247-254.
10. Ibidem, p. 247-254.
11. D. Russo. Lista mitropoliților Proilavului 1590-1828. În vol. cit., p. 257-278.
12. Ștefan Berechet. Schiță istorică. În BOR, XLII, nr. 7, 1924, p. 410-411.
13. Ibidem, p.405.
14. Ibidem, p. 247-254.
15. Pr. prof. Mircea Păcurariu. Op. cit., p. 483.
16. D. Russo. Lista mitropoliților. În vol. cit., p. 27.
17. Ibidem, p. 279.
18. A.G. Lebedințev. Ucraina Hanului. În: Buletinul Eparhiei Hersonului, 1860, broșura nr. 6, sept.
19. D. Russo. Lista mitropoliților Proilavului. În vol. cit., p. 272-273.

PETRU GANENCO

REVISTA «DIN TRECUTUL NOSTRU»

În răgazul dintre cele două războaie mondiale renașterea culturală a Basarabiei devine certitudine. Prin avântul pe care l-a cunoscut, ziaristica basarabeană devine comparabilă cu cea din restul țării: performanță cu atât mai demnă de luat în seamă, cu cât este adevărat că tradiția publicisticii românești în Basarabia abia atunci capătă contur. În aceste condiții, opera publicației pe care vreau s-o aduc în discuție este cu adevărat remarcabilă. *Din trecutul nostru*, revistă cu o personalitate distinctă, a fost fondată și condusă de istoricul și genealogul Gheorghe Bezviconi. Născut la Jitomir la 14 aprilie 1914 și stabilit ulterior în Basarabia, el colaborează la toate periodicele românești din provincie. Lucian Predescu îl atestă în celebra sa enciclopedie *Cugetarea* drept "unul din cei mai buni cunoscători ai istoriei Basarabiei" (și aceasta în 1940, când Bezviconi nu avea decât vârsta de treizeci de ani!). Iar savantul francez Marcel Despreaux scria despre Bezviconi în ziarul "Paris-Nice", din 15 martie 1935: "Acest autor a imprimat un relief cu totul particular spiritului tradiționalist al Basarabiei și al României". Încurajat de atenția pe care revista și propria sa persoană o suscită în Occident, basarabeanul prin adopțiune (dar și basarabean prin excelență!) Gheorghe Bezviconi va scrie în nr. 28-30 al publicației sale: "Revista noastră are un merit incontestabil de a fi purtătoarea gândirii despre Basarabia în Apusul Europei. Presa periodică europeană semnalează succesele noastre și ne aduce aprecierile ei".

Primul număr al revistei apare la 1 noiembrie 1933, sub auspiciile Asociației Culturale "Neculai Milescu"; la cel de-al 10-lea număr (apr. 1934) are subtitlul "Revistă istorică dedicată memoriei mult regretatei Sofia Bezviconnaia", cea care a fost o susținătoare de excepție a culturii din provincie și, în mod special, a revistei *Din trecutul nostru*. Nici în primul său număr și nici în cele ce au urmat până în noiembrie 1934, revista nu conține un program formulat explicit (acesta fiind însă ușor decelabil din conținutul și prestația publicației). Lăsând parcă periodicul să se afirme și să se maturizeze, temător de a lansa programe și declarații fără acoperire, abia în nr. 13-14 fondatorul semnează un articol de totalizare în care expune și unele principii programatice: "Oglindirea trecutului în chip fidel, afirmarea specificului de dincolo de Prut, realitatea — cu toate însușirile și scăderile ei — iată, în trăsături generale, un întreg program de muncă".

Sufocându-se fără vreo susținere materială (regimul de austeritate în care era scoasă revista face ca toate numerele sa apară în formulă dublă sau triplă), revista reușește performanța de a se menține până în 1939. De la această dată reanimarea ei devine imposibilă, dar nu numai din considerente financiare.

Contemporană cu *Viața Basarabiei*, *Pagini basarabene*, *Arhivele Basarabiei* — publicații notorii care au punctat spațiul cultural și spiritual dintre Marea Unire și "marea despărțire", revista *Din trecutul nostru* își face un titlu de glorie din sondarea adâncă a trecutului Basarabiei, imprimând demersului o inconfundabilă tentă de acribie. Diversitatea subiectelor abordate, tonul constructiv și lipsit de vehemență (chiar și atunci când discursul are conotații critice), un limbaj elevat dar departe de a fi "savantlâcos" și nu în ultimul rând profesionalismul și rigoarea științifică — iată motivele pentru care revista capată o ținută distinsă și o anume eleganță. Nota dominantă în economia revistei aparține arhondologiei și genealogiei familiilor de nobili și intelectuali basarabeni, trădând înclinația predilectă a fondatorului său către aceste preocupări. Articolele își păstrează până în prezent valoarea informativă nealterată. Iar contribuția publicației la cunoașterea istoriei nobilimii din provincie rămâne neegalată. Revista conține mărturii inestimabile despre originea și evoluția spițelor boierești Donici, Balș, Cantacuzino, Ralli-Arbore (Arbure), Stroescu, Tufescu, Chești, Calmuțchi, Cazimir, Gafenco, Moruzi, Stamati, Hâncu, Șișco etc. Departe de a propune cititorului "picanterii" din viața acestor familii, revista *Din trecutul nostru* aduce detalii semnificative despre ele, dezvoltând și îmbogățind tematica elitelor basarabene. Istoria minorităților etnice din Basarabia, obiceiurile, religia și conlocuirea lor cu românii majoritari constituie un alt subiect de predilecție al revistei. Informații inedite despre armenii, bulgarii, grecii, rușii, sârbii și ucrainenii din provincia transpruteană sunt tot atâtea momente de adevăr istoric pentru cercetătorul avizat, dar și pentru cititorul neinițiat.

Istoria Eteriei și repercusiunile ei asupra vieții din provincie, masoneria și implicațiile ei basarabene, personalități feminine remarcabile din Basarabia — sunt subiecte la fel de captivante și bine documentate, care se inscriu în palmaresul revistei. *Din trecutul nostru* se vrea în egală masură o galerie de portrete ale basarabenilor care au făcut act de prezență strălucită în cultura românească și europeană. Personalități ca Al. Donici (antropolog), Roxandra Edling, Constantin Stere, regina Natalia a Serbiei dau substanță mai multor pagini inspirate ale revistei. Nu scapă atenției publicistului nici trecutul provinciei vecine Bucovina, prin punerea în lumină a unor figuri ca nobilii din familia Neculitza-Popowicz, baronii Tiesenhausen etc.

Deși în proporție aproape insignifiantă, revista face și cronică de actualitate. Printre colaboratori, alături de Gh. Bezviconi, se numără Theodor Râșcanu, Artur Gorovei, Aurel George Stino, George Ursu, Olga Crușevan-Florescu ș.a. Materialul ilustrativ al revistei face parte din colecția lui Manuil Poleac și sporește caracterul atractiv al publicației.

Nu greșesc dacă afirm că *Din trecutul nostru* a însemnat o experiență cvasi singulară între periodicele basarabene, fiind apreciată și în străinătate.

Prețuirea publicației în Occident n-a însemnat doar o admirație gratuită. În 1935 Gh. Bezviconi este premiat cu Marea Medalie de Aur a Institutului Francez de Istorie și Heraldică. Fiind cunoscută ca o instituție care își selectează riguros candidații la premiere, Institutul numește revista "o bună culegere, veritabilă antologie de valoare și de o ținută perfectă". În același an se învrednicește de o altă distincție prestigioasă — Crucea de gradul III a Ligii Republicane Franceze a Binelui Public. Iar la 14 martie 1936 Societatea Academică "Arts-Sciences-Lettres" îi acorda lui Gheorghe Bezviconi medalia onorifică pentru meritul de a scoate revista *Din trecutul nostru* (merit incomensurabil de mare, condițiile fiind deosebit de inoportune).

"Sabia lui Damocles" a adversităților face inevitabilă dispariția revistei, dar nimic nu-i poate diminua valoarea pe care a înregistrat-o în (relativ) scurta ei perioadă de apariție: 1933-1939.

IRINA DIGODI

COOPERAREA INTERNAȚIONALĂ ÎN DOMENIUL INFORMAȚIEI AGRICOLE: REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE

E bine știut faptul că activitatea bibliotecilor este influențată de o serie de factori: economici, financiari ș.a., care în cazul nostru concret nu sunt benefici pentru biblioteci. Finanțare proastă, resurse informaționale fragmentate, care nici pe departe nu acoperă cerințele informaționale crescânde și tot mai specifice ale societății, tehnologii depășite, echipament învechit sau lipsa acestuia — situație caracteristică practic pentru toate bibliotecile, inclusiv pentru cele agricole.

Specificând situația bibliotecilor agricole, aș mai menționa și faptul că transformările social-economice din sectorul agrar au afectat și sfera informațională. S-a schimbat spectrul utilizatorilor de informație din acest sector, conținutul cerințelor de informare. Confruntarea structurii resurselor informaționale din domeniul agriculturii cu conținutul necesităților informaționale ne demonstrează lipsa unor segmente de informație ce țin de organizarea gospodăriilor mici, tehnologiile moderne de cultivare, prelucrare a produselor agricole ș.a.

E clar că în aceste condiții e greu sau chiar imposibil să acoperi necesitățile informaționale ale specialiștilor din știința și practica agrară. Un alt factor care dezavantajează bibliotecile este lipsa tehnologiilor moderne, care ar permite prestarea unor servicii informaționale, modelarea și completarea lor, tehnologiile informaționale moderne sunt 2 probleme ce ne preocupă în aceeași măsură la etapa actuală. În condițiile finanțării reduse rezolvarea lor pare a fi foarte dificilă.

Desigur că posibilitățile noastre de încadrare în spațiul informațional internațional sunt limitate. În primul rând, din cauza diferenței nivelului tehnologic de prelucrare și înmagazinare a informației. Schimbul de informații presupune o compatibilitate tehnologică, tehnică etc.

Dar, oricum, am ales pentru biblioteca noastră această strategie, presupunând concomitent și modernizarea bibliotecii încadrarea pe etape în spațiul și încadrarea pe etape în spațiul informațional internațional agricol.

Analizând infrastructura informațională agricolă ne-am orientat spre următoarele corporații:

Centrul de informare în domeniul agriculturii WAICENT este un serviciu informațional centralizat al FAO, care a apărut sub egida bibliotecii și a Departamentului Sistemelor Documentare la începutul anului 1996.

Obiectivul: crearea unui centru de dirijare și selectare, acumulare și protejare a informației. A fost necesară crearea acestui sistem de cooperație pentru coordonarea informației. Centrul prezintă avantaje pentru păstrarea și distribuirea informației în mod electronic. Este compus din 2 elemente principale, care sunt interactive și complementare: FAOSTAT — folosit pentru păstrarea și difuzarea informației statistice și FAOINFO — care cuprinde informații supermedia (texte, imagini, documente audio și video).

Al 3-lea element — FAOSIS, care cuprinde sisteme informaționale

specializate, s-a format nu demult. Aceste elemente dispun de subdiviziuni integrate și de disciplini individuale. Ele facilitează cercetările și accesul utilizatorului la INTERNET.

Aș vrea să mă refer și la bazele de date AGRIS și CARIS. AGRIS este Sistemul Internațional Informațional pentru Științele Agrare și Tehnologie creat de FAO în 1974 pentru a ușura schimbul de informații și pentru a identifica literatura din toate ramurile agriculturii: de la cultivarea și protecția plantelor la administrarea în agricultură, legislație și extindere. AGRIS colecționează referințe bibliografice convenționale și neconvenționale.

CARIS reprezintă o rețea globală de centre naționale agrare de cercetare, instituții regionale sau agenții internaționale și organizații, activând într-un sistem internațional de cooperare pentru colectarea, organizarea și răspândirea informației despre cercetările curente.

informațional • internațional agricol. Rețeaua CARIS este complementară Sistemului Internațional pentru Științele Agrare și Tehnologie. Ambele sisteme conțin aceleași coduri de țări, coduri de limbă, scheme de transmitere.

Un alt centru internațional de cooperare între bibliotecile agricole este AGLINET, cea mai mare rețea de biblioteci agricole. Fondat în 1971, cu sediul la Roma, acesta cuprinde 44 de biblioteci din diferite țări. Ele colaborează în vederea schimbului de informații în mod gratuit prin intermediul împrumutului interbibliotecar. În prezent negociem intrarea bibliotecii noastre în AGLINET. Automatizarea bibliotecii ne va permite de a face schimb de informații și de a utiliza bazele de date AGRIS și CARIS.

Schimbările social-politice din ultimii ani au permis ca centrele mari informaționale din Europa de Est și Centrală să adere la Asociația Internațională de Informare a Specialiștilor din Domeniul Agriculturii. Fondată în 1955, Asociația organizează conferințe, mese rotunde, la care se pun în discuție problemele stringente ale bibliotecilor membre.

În 1996 la Conferința Internațională AGROINFOS de la Nitra (Slovacia) biblioteca noastră a aderat la această Asociație, după noi au urmat încă 2 biblioteci tehnico-științifice din rețea.

În 1997, în statul Arizona a fost organizată a 6-a masă rotundă a bibliotecilor agricole din Statele Unite și țările din Europa. S-au întrunit cu scopul de a rezolva și a căuta noi modalități de cooperare și schimb de documente, implementarea noilor tehnologii și dezvoltarea accesului la informație.

Anul acesta membrii asociației IAALD se vor întruni în Germania la o conferință cu tema: "Rolul informației agricole în știință și practică".

Realizarea acestor proiecte ne-ar permite să completăm resursele informaționale agricole, asigurând o plenitudine înaltă și servirea beneficiarilor la un nivel calitativ nou.

LUDMILA COSTIN
Biblioteca Republicană Științifică Agricolă

CALUL TROIAN SAU VALERIU HERȚA

Era prin anul 1985. Eu exercitam funcția de vicepreședinte al Societății Bibliofililor din Moldova. Se practicau pe atunci mai multe feluri de acțiuni valorificatoare și lansatoare. Ex-libris-ul era, la vremea aceea, de altfel, ca și acum, o preocupare aristocratică. Bienalele (câte o expoziție la doi ani), cu premiile pe care le ofereau, fertilizau această activitate...

Dar știți ce se întâmpla pe atunci? La bienala 1985, de exemplu, a fost expus un singur ex-libris pe temă națională, acela intitulat "Guguță" și semnat de Vitalie Gorbuli.

Căciula aceea, plasată pe un stand din mijlocul expoziției și înconjurată de eroi, teme și nume de peste hotare, mi se părea oarecum stingherită, era străină la ea acasă...

Să nu fi citit oare graficienii de la noi operele scriitorilor români clasici și contemporani? Una dintre cauze putea fi aceea enunțată de chiar președintele secției de ex-libris a Societății, dl Bosenco (de altfel, un mare maestru în acest gen de grafică): că abordarea temelor străine le permite pictorilor să participe la expozițiile de ex-libris din străinătate... Și într-adevăr, graficienii ce făceau parte din secție (mai cu seamă dl Bosenco) și-au expus lucrările în zeci de orașe și țări străine: Germania, Franța, Olanda, Lituania — șirul acesta geografic ar ocupa mai multe pagini. Și totuși, cred eu, lucrul acesta nu constituia o cauză serioasă, cu atât mai mult o scuză... Toată istoria artei universale ne demonstrează elocvent faptul că arta mare, recunoscută și prețuită pe plan internațional, pornește întotdeauna de acasă. Mai mult ca atât, formula "de la național la internațional" pare a fi unul dintre postulatele de căpătâi ale artei.

Prin urmare, era la mijloc și o altă cauză, una mult mai importantă, dar despre care nu se vorbea pe șleau, ci mai mult după culise. Iar acolo despre ce se vorbea? Curentul de opinie înscăunat în mediul ex-librisiștilor de atunci era că moldovenii nu au cunoscut și nu au practicat ex-librisul decât de la întemeierea secției lui Bosenco încoace... Ex-librisul, vedeți dumneavoastră, e o preocupare aristocratică, caracteristică pentru culturile vechi și mari, nu pentru "națiunea moldovenească", formată mai că nu abia pe la 1944. Nu există, deci, în acest spațiu, autori, personaje și teme demne de abordat în genul ex-librisului...

Noua conducere a Societății a încercat să-i întoarcă pe membrii secției cu fața spre temele basarabene. A fost elaborat, în acest scop, și un nou regulament referitor la organizarea bienalelor și

concursurilor de ex-libris. Însă tactica de comportament a conducerii secției era de așa fel, încât toate străduințele noastre aveau doar șansa de a rămâne pe hârtie, la nivel de bună intenție.

În acest timp, la Hâncești, un tânăr grafician, necunoscut încă publicului și specialiștilor, îi descoperise de mult pe Eminescu, pe Creangă, pe alți corifei ai scrisului nostru și realiza minunate ex-librisuri consacrate operelor și personajelor acestora. L-am cunoscut numaidecât și l-am convins, împreună cu Anatol Rurac, să preia conducerea secției de ex-libris. Momentul acesta a fost foarte dificil și pentru hâncești eanul nostru, care era și este Valeriu Herța, și pentru conducerea Societății Bibliofililor, căci membrii, dar mai ales diriguitorii secției de ex-libris nu și-au cedat pozițiile cu una cu două.

Am depășit, însă, momentul "organizatoric", Valeriu a adus în secție mai mulți graficieni de-ai noștri, în majoritatea lor foarte tineri, și astfel mișcarea de ex-libris de la noi cunoscu o respirație nouă. Nu trecu multă vreme și, la prima expoziție organizată de noua componență a secției, motivele noastre naționale se simțiră ca la ele acasă, stingherind, pe ici pe colo, câte un "cartuz" de peste hotare... Și mă gândesc acum, privind cu amintirea spre anii aceia, că Valeriu Herța a fost un fel de Cal Troian, pe care noi l-am introdus în cetatea ocupată de ex-librisurile străine... Troia ex-librisului basarabean a fost cucerită, eliberată și populată de ai noștri grație acestui tânăr bărbat mic la statură, dar uriaș la suflet și la inimă.

Mai târziu, când Societatea "Vasile Alecsandri" se înnămolise și aproape dispăru de pe scena vieții culturale a Republicii Moldova, am propus, fiind deja director general al Bibliotecii Naționale, să înființăm o societate a bibliofililor sub egida acestei instituții. Din 1992 această Societate funcționează în cadrul Bibliotecii, având și o secție de ex-libris condusă de

Valeriu Herța. Au fost organizate, de atunci, mai multe expoziții și câteva concursuri de ex-libris. Ultima expoziție, organizată în decembrie 1997 cu prilejul împlinirii a 165 de ani de la înființarea Bibliotecii Naționale, a fost, în opinia mea, una dintre cele mai frumoase realizări ale lui Valeriu. Prețul acestor fapte ale sale e cu atât mai mare, cu cât ne gândim că el face, în fond, o muncă voluntară. Societatea Bibliofililor, tânără și săracă, nu i-a oferit nici un fel de remunerare, nici un fel de recompensă. Dar el cu atât mai mult nu este mai bogat, ci, poate, dimpotrivă. Totuși, face

pe cheltuială proprie, drumul de la Hâncești la Chișinău, de câteva ori pe lună, uneori pe un timp când noi, chișinăuienii, nici nu ieșim din casă... O face din dragoste pentru ex-librisul nostru, o face dezinteresat și cu patimă, dându-ne prin felul său de a fi o lecție adevărată...

Omul Valeriu Herța este nu pur și simplu o fire aleasă, el este ceea ce pașoptiștii înțelegeau prin cuvântul "măsurariu". Și când încerci să te măsori cu bunătatea și simplitatea lui, cu felul său de a fi om de cuvânt și om al datoriei, cu bărbăția sa neafișată, nu rareori pălești la obraz... Iar asta înseamnă că dânsul e un fel de Cal Troian nu numai în ale ex-librisului, ci și în ale virtuților morale și spirituale, un Cal Troian care intră, delicat, în sufletul nostru ca să scoată de acolo mai multe rele...

Pictorul și mai ales graficianul Valeriu Herța este o personalitate despre care se vor scrie, sunt sigur, serioase articole și studii de specialitate. Întoarcerea cu fața spre național nu este, pentru el, un scop în sine. Or, toate motivele de care se apropie sunt trecute prin prisma unui intelectualism elevat, fapt ce conferă lucrărilor sale o expresie de aleasă modernitate. Se pare, chiar, că dânsul nu numai a sfidat ci a și anulat, a desființat stigmatul provincialismului.

La Hâncești aflându-se, posedă niște idei pe care alții, aici în capitală, doar le tatonează. Aș îndrăzni chiar să spun că el este un mare maestru... Nu există tehnici de ex-libris pe care dânsul să nu le stăpânească. Mai rar materiale pe care el să nu le supună. Mai rar forme pe care el să nu le însuflețească. Mai rar proporții pe care el să nu le cântărească.

Valeriu este ca busuiocul: puțină butaforie, mult efect, puțină culoare, multă mirozna. Iată, deci, că, printre stible de flori naționale pătrunzând, ne apropiem de un minunat om, grafician înnăscut. Revendicarea motivelor naționale este o temă despre care am și vorbit. Nu, nu este un naționalist Valeriu Herța și nici nu poate fi. El este un esențialist.

Vreți câțiva parametri despre esența lui? Mic în ce privește statul, mare în ce privește bărbatul, mic în ce privește peniță, mare în ce privește desenul, mic în ce privește capul, mare în ce privește ideea... Dar idee, domnilor, nu glumă...

Iată că mi-a făcut și mie un "portret", la care uitându-mă, mă scarpin la tâmplă... "Portretul" meu reprezintă un cal. Nu vă dau detalii... Important este că acest cal e (sunt) nu numai eu, ci și Valeriu Herța... Adică, nu atât eu cât mai mult Valeriu. El este, în fond, un Cal Troian, care a dat năvală în mine însumi, în el însuși, în grafica noastră, ca să ne cucerească...

Dea Domnul să fim cuceriți tot așa și de acum înainte...

Alexe RĂU

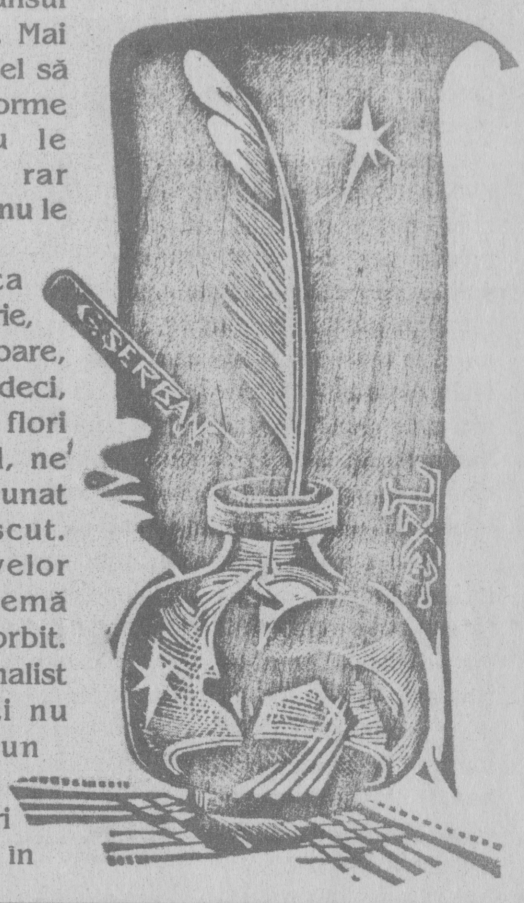

"Văzută de departe, politica noastră culturală și propaganda noastră în străinatate se dovedește o creație de inconștienți sau de demenți. Încercați să vă imaginați ce ar fi țara românească după ce Liviu Rebreanu și Papadat-Bengescu ar fi traduși și lansați în toată lumea; după ce universitățile noastre ar fi încăput în mâini tinere; după ce atașații de presă din străinătate ar fi înlocuiți cu oameni harnici și pricepuți — imaginați-vă toate acestea și veți înțelege ce vor crede generațiile următoare despre noi. Ar fi atât de simplu ca roumain, rumenian, rumăne și rumeno să nu se mai lege în memoria europenilor de "bacșiș-bacșiș", de incapacitate politică și de conștiința ieftin de cumpărat — ci de opera unui Rebreanu, Blaga, Brâncuși sau Enescu. Ar fi atât de simplu... Un ministru inteligent ar înțelege că, în starea de lucruri de astăzi, singura ofensivă ieftină și eficace împotriva insultelor legate automat de numele neamului nostru ar fi ofensiva valorilor maxime și specifice. Dar nimeni nu înțelege".

Roumain, Rumenian, Rumăne, Rumeno...
Mircea Eliade, 1935

CONSTANTIN NOICA

Modelul Cantemir în cultura noastră sau Memoriu către Cel de Sus asupra situației spiritului în cele trei țări românești

Ne-am lăudat în toate felurile cu Dimitrie Cantemir, în anul comemorării lui, 1973. Dar am uitat să spunem că el *nu ne lăudase prea mult*. Cel puțin în două privințe el și-a certat neamul său moldovenesc, așadar ne-a certat pe noi toți, cei care ținem de "Rumânie": în privința *limbii* și în privința *firii* noastre.

Că limba noastră era încă, prin veacul al XVII-lea, săracă în termeni abstracți și "loghicești", cum spunea Cantemir singur, nu ar fi fost mare prilej de supărare pentru el; și de altfel, chiar fără sprijinul lui (căci operele lui au intrat în circulație românească abia mai târziu, după cum se știe) ne-am fi însușit și ne-am însușit efectiv, sau ne-am făurit în spiritul limbii termenii pe care îi avem astăzi la dispoziție și care ne pun în măsură să traducem orice din orice limbă, ba chiar să închipuim câte ceva care nu e de rostit aidoma, și cu atâta înțeles și subînțeles, în alte limbi.

Dar el ne-a certat limba pentru altceva: pentru *topica* ei, de vorbitori care gândesc mai degrabă leneș, iar sub acest raport suntem descoperiți și, într-un fel, vinovați încă. Așa vom rămâne, de altfel, cât se va vorbi limba românească pe acest pământ, și în această privință suntem părtași de vină cu toate celelalte limbi neo-latine, dacă nu ne înșelăm, așadar cu toate limbile pe care poporul, ceva mai nepăsător față de vorbirea prea iscusită, le-a scos din latina vulgară.

Noi spunem de pildă: *omul merge* (pauză) *la pădure* (pauză) *ca să taie lemne* (pauză) *pentru iarnă*. Cam așa spun și celelalte limbi surori. Dar Cantemir ar fi voit să spunem — și încerca el însuși s-o facă, în scrierile sale românești — în felul următor: *Ca să taie lemne pentru iarnă la pădure omul merge*. Este o deosebire, nu-i asa?

Filologii și lingviștii nostri, chiar câte unul mare de tot ca Sextil Pușcariu, s-au speriat de noutate și s-au mai și supărat puțin. Poate că principele nu "simțea" destul de bine care e topica firească a limbii românești — au îndrăznit unii să spună — prin prea multe străinătăți cum umbla. Poate că a luat topica asta din latinește, din turcește, puțin și din grecește ori rusește, cum ar fi luat-o din nemțește dacă ar fi știut limba din urmă mai din tinerețe și dacă a știut-o bine vreodată. În orice caz, spun lingviștii, chiar dacă nu e o topică de împrumut, căci omul acesta părea să-și cunoască bine limba sa moldovenească (ba uneori ne dă de rușine și pe noi, cei de astăzi, cu câte știa dintr-ale limbii sale), este vorba de o inovație, o străduanie, și până la urmă, când îl vezi că scrie cu topica aceasta cărți întregi, de o încăpățânare ce n-a servit la nimic limbii și poate că nici lui, ca scriitor de limbă română.

Iată însă că ne vine acum în minte să spunem altfel: că și-a certat limba, nu din ambiția de a inova, ci pentru felul ei de a lăsa gândirea în

destindere și lene. Firește, numai leneși la minte nu par să fie românii aceștia tare isteți, cum nu sunt leneși, deși vorbesc cu aceeași topică, nici francezii ori italienii, slavă Domnului. Dar s-ar putea ca vioiciunea vorbirii și locvacitatea aceasta a neo-latinilor să nu fie tot una cu tensiunea gândului; ba chiar am spune că tocmai deoarece gândul lor nu mai stă sub tensiunea rostirii unei fraze cu verbul la urmă, deci a rostirii gândului întreg și ca un întreg, tocmai de aceea limbile neo-latine, cu a noastră cu tot, s-ar putea să fie atât de vorbărețe.

Noi peticim gândirea tot timpul: spunem ceva cu sens încă de la început, și pe urmă, dacă vrem (și vrem adesea, căci ne place să vorbim) mai peticim gândul cu un atribut, cu un complement, cu încă o propoziție și încă altele, oricâte. Gândul nostru nu ne iese întreg din minte, și parcă nu e niciodată întreg nici în cugetul nostru. Apucăm așadar să spunem ceva, și ne mai vine pe drum o idee, mai introducem o circumstanță, uneori mai subînțelegem câte ceva, pentru ca să ne oprim doar când vrea vorba, nu și gândul. Dacă ne place, spunem: "muieți îs posmagii?" Uneori adăugăm: "și dulci?" Dacă vrem să ne ostenim să dăm și o explicație: "fiindcă vreau să-i vâr în gură". Cantemir ar fi spus: "Fiindcă vreau să-i vâr în gură, vă întreb dacă muieți și dulci posmagii îs" și atunci, parcă ai zice că n-ar mai fi vorba de posmagi, și nici de o gândire leneșă.

Acesta este *un* fel în care ne-a certat Cantemir. Că nu i-a reușit să schimbe firea vorbirii noastre, e altceva; dar merita să o încerce, poate, și nu după latină ori turcă, ci *dinăuntrul* limbii noastre, cum a făcut-o. De vreme ce însă nu a mai putut schimba firea limbii — și tare curios, ba chiar de tot interesul ar fi fost s-o schimbe, printre surorile ei neo-latine, de care limba noastră e despărțită prin atâtea alte trăsături — nu cumva trebuia să se întâmple la fel și cu *firea* românului pură și simplă? Nu cumva nu i-a reușit s-o schimbe nici pe aceasta, ba chiar mai puțin decât firea limbii, pe *aceasta*, firea însăși a unui popor, *certând-o?*

Căci ne-a certat și firea, adică făptura aceea din duh și carne, pe care o întâlnea printre moldovenii săi și poate ar mai întâlni-o încă. Ne-a certat în cartea cu care ne lăudăm atât de mult — și pe drept — în *Descriptio Moldaviae*, unde, la capitolul despre "obiceiurile" moldovenilor și despre firea lor așadar, a spus că oamenii aceștia n-aveau nici o însușire "în afară de dreapta credință și de ospitalitate". Ba principele adaugă o mulțime de alte trăsături proaste ale românului, între altele și apucătura spre lene și beție, după cum arată că e vorba de oameni tare iuți la începutul războiului, dar care o lasă ceva mai moale după aceea. Nu citâm cu exactitate învinuirile, căci ar trebui să le știe pe de rost oricine, iar dacă vreun român citește *Descriptio Moldaviae* și trece cu usurință peste capitolul acesta — cum din păcate o facem prea des — atunci e spre rușinea și netrebnicia sa.

Ca și lingviștii, noi luăm această mustrare drept una pe care o aduce Cantemir altora, nu nouă, așa cum imputa limbii lucruri nepotrivite. Aproape că spunem, la fel cu lingviștii până la urmă: cu sau fără mustrarea lui Cantemir, omul nostru românesc s-ar fi îndreptat și s-a îndreptat efectiv, având acum multe și chiar grozave însușiri (așa cum are astăzi cuvintele ce-i trebuie, și câte unele pe deasupra). Ba chiar românul de după Cantemir, nu numai că are "șapte vieți în pieptu-i de aramă", dar e și născut poet, are mari virtuți ostășești sau pașnice, și mai ales are o "omenie" de stă lumea în loc să ne ceară sfaturi în caz de nevoie, sau dacă nu vine să ne întrebe pe noi, rău face. Când a venit între noi un mare avocat și om de stat din Apus să rezolve nu știu ce litigii și ne-a văzut cum suntem, cam pe la începutul veacului acestuia, a spus, după cum știe toată lumea: "Nous sommes aux portes de l'Orient, ou tout est pris à la legére". Mi se pare că nimeni nu și-a adus atunci aminte de Cantemir (deși *Descriptio Moldaviae* apăruse de mai multe ori). Am luat vorba drept o glumă reușită și ne-am văzut de ale noastre în firea noastră.

Dar ne gândim acum, că în cazul limbii și poate mai cu rost decât în cazul ei, că nu ne-ar fi stricat să luăm în serios mustrarea lui Cantemir și, oricât n-are lecuire năravul din fire, poate că așa, dacă ne-am fi scuturat puțin și dacă diferitele ministere ale Propagandei ar fi înțeles că nu au de întreprins numai laudă de sine pe lângă străini, ci și educație printre români, vreun ministru mai curajos ar fi scos în broșură, în câteva sute de mii de exemplare, capitolul lui Cantemir despre "obiceiurile" moldovenești, adică românești și — cine știe? — ar mai fi schimbat unele năravuri, punându-le sub ochii tuturor în lumina lor crudă. Dar o spunem și noi așa în treacăt, fiindcă vorbim atât de mult despre *părintele* culturii noastre, Dimitrie Cantemir. Părinții te mai și ceartă câteodată.

Altceva totuși ne stă în gând să spunem, ca o a *treia* mustrare pe care ne-ar putea-o aduce astăzi Cantemir, și despre acest lucru vrem să spunem câte ceva în studiul de față, după ce am arătat că în primele două privințe verdictul lui Cantemir nu era chiar atât de nesăbuit și — cel puțin în ultimul caz — nici atât de zadarnic cum

ne-a plăcut s-o spunem sau s-o subînțelegem, cu tăcerea noastră. Cu acest al treilea prilej de ceartă, lucrurile sunt însă atât de încurcate, și atât de vii, încât unii (nu doar străini, dar chiar români, cum se va vedea) au spus și ar spune că însuși Cantemir se face undeva vinovat de cele pe care le-ar putea imputa multora dintre cărturarii noștri, de un veac și jumătate încoace, de când am ieșit la lumina istoriei.

Iată despre ce este vorba; o vom spune pe scurt, dar cu nume și ilustrări, în așa fel încât oricine dintre noi (rămâne de văzut cum vor înțelege și judeca lucrurile străinii) va pricepe despre ce e vorba. Cantemir ne-a dat un fel de *model* al omului de cultură român, dar modelul acesta, bun în el însuși, are o contraparte tare proastă.

Au mai fost și alți mari cărturari români în minunatul nostru veac al XVII-lea, cel în care unii vor să vadă o Renaștere românească, cel în care apar oameni de o măsură cum n-am mai avut parcă de atunci și cel în care limba românească (după ce ieșise la lumina scrisului în veacul al XVI-lea) făcea — cum abia astăzi ar mai putea să facă, și încă — din mari spirite de origine străină mari cărturari români, ca un Antim Ivireanul; sau făcea pe câte un mare grec, ca Ghermanos de Nyssa, mitropolitul, să învețe atât de bine românește, încât să contribuie hotărâtor la traducerea Bibliei lui Șerban Cantacuzino; sau în sfârșit, ca să dăm exemplul cel mare, făcea — limba aceasta românească, laolaltă cu ființa poporului nostru — ca, la a doua generație, doar, câte un descendent de împărați sau de rude de împărați bizantini, ca Stolnicul Cantacuzino, să se simtă român neaoș și nu doar să scrie în limba noastră, dar și să-i apere obârșia latinească, așa cum arăta ca istoric mândra obârșie română a poporului căruia i se dăruise.

Toți acești mari cărturari — Stolnicul sau Cronicarii, sau spătarul Milescu, sau Udriște Năsturel, scriitor iscusit cum nu am mai avut mulți de atunci, sau Antim Ivireanul, ca și oricare altul — nu au dat totuși, oricât de mari au fost, prototipul cărturarului care avea să fie mai târziu omul de cultură român, când era efectiv om de cultură. Cantemir singur l-a dat. Și nu prin exemplul său, de vreme ce cărțile sale nu erau cunoscute decât târziu, ci prin vocația sa, care s-a dovedit a fi exemplară, firească, inevitabilă chiar pentru spiritul românesc, un spirit ivit "la răscrucea marilor împărății" vii și moarte, cum s-a spus.

Într-adevăr, așa cum recunoaștem deschis că arta română este în fond o "sinteză originală" și nu o noutate radicală, așa cum limba noastră este locul de întâlnire al multor altora (chiar dacă structura ei fundamentală latină a rezistat); așa cum spațiul românesc este *sau* un "bulevard al istoriei", cum îi plăcea lui Mihai Ralea să spună, *sau* un centru de interferență a marilor orientări spirituale, și un "pivot" al istoriei, cum îi place lui Mircea Eliade să spună, la fel și spiritul românesc, mai ales atunci când se exprimă prin câte un mare om de cultură, are o caracteristică evidentă: este cel al unui *polihistor*. Așa a fost Cantemir, și ni se pare că a fost așa în chip paradigmatic pentru cultura noastră.

Înainte de a dezvolta gândul de mai sus și mai ales de a-i releva, odată cu reușita, riscurile aduse culturii noastre, vom sublinia că am găsit într-o admirabilă comunicare făcută de Paul Philippi din Heidelberg, în cadrul unei săptămâni românești (16-17 septembrie 1973) de la studioul de radio și televiziune din Stuttgart (comunicare publicată în limba germană, la 15 oct. '73, de revista din București *Tribuna României),* un gând asemănător, la capătul unei neașteptate și teribil de sugestive alăturări făcute de autor între Cantemir și marele umanist din Brașov (să fim onești istorice și să spunem: din Kronstadt), Honterus. Autorul comunicării, Paul Philippi, scrie textual: "Und doch möchte ich durch die Paralle-lisierung mit Honterus nur die Frage provo-zieren, *ob Cantemirs Ausbruch in die Vielseitigkeit* nicht der geniale Ausdruck *einer allgemeinen Grundgestimmheit des Landes ist, aus der er stammt."* E ceea ce ni se pare că putem cuteza să spunem.

Într-adevăr, când e mare, omul de cultură român, nu suportă o singură specialitate sau simpla, oricât de adâncita specializare. Nici Cantemir nu a putut rămâne la o singură specialitate, nici Pârvan în clasicism, mai târziu în arheologie, nici Enescu în muzică, nici Coandă în materie de invenții, nici Blaga în creație, nici Călinescu în cultură și critică, dacă îl putem trece și pe el aici, nici Moisil în matematică, cu aceeași rezervă, în orice caz nici Ștefan Lupașcu astăzi în filozofie (unde e poate singurul care să dea socoteală de *tot* corpul științelor noi) nici în sfârșit, și cu un izbitor relief, acest unic Mircea Eliade.

Că fiind așa, omul de cultură român pune pe gânduri și adesea indispune până la critică severă pe specialiști, nu e lucru de mirare, dar merită și fie amintit, cel puțin în legătură cu unele nume de mai sus. Se știe astfel ce a spus Hammer despre Cantemir, după vreun secol de la apariția *Istoriei Imperiului Otoman;* dar chiar în zile mai apropiate (și în plin București, prin 1941) un Babinger, mare orientalist, nu s-a sfiit să declare că la Cantemir

surprinde numărul izvoarelor "necunoscute", de unde se poate presupune că sau le-a inventat (sic!) sau le-a citat după memorie, sau au existat dar nu s-au găsit încă. Nu vom aminti ce s-a spus despre "fantezia" istorică și filologică a lui Hasdeu, atât de rodnică totuși. E bine încă de reamintit cazul lui Iorga, măcar cu aproximația nespecialistului: plecat în Franța spre 19-20 de ani, după ce-și luase licența în *litere* într-un singur an și câștigase prin concurs catedra de latină de la un mare liceu din Ploiești, ceea ce atrăgea atenția lui Odobescu (dacă nu ne înșelăm ministru pe atunci), Iorga se pasionează de figura lui Philippe de Mézières și devine *medievist;* trece în Germania și dă examen de doctorat în istorie cu marele Lamprecht care, după propria mărturisire scrisă de Iorga, îl scutură bine, apoi copiază manuscrise în legătură cu țările românești, prin numeroase orașe europene, reapare în țară *ca istoric al românilor* "dar istoria României e scrisă", îi spune, puțin iritat, fostul său profesor de la Iași, Xenopol — când în realitate ne dăm seama că nu e scrisă nici în 1973, căci după cum avea să vadă Iorga, spre sfârșit, fără documentele din arhivele turcești nu putem spune nimic sigur), se întoarce mai târziu în Apus sau spre Apus ca *istoric universal,* și până la urmă devine mare *bizantinolog*. Fără să fi fost de-a dreptul și *istoric al antichității,* a ținut niște admirabile prelegeri până și despre istoria antică, pentru nu mai știm ce Asociație feminină din București. Cum să nu îngrijoreze pe specialiști un asemenea istoric?

Dacă ne e îngăduit să continuăm, vom reaminti că Enescu, în materie de muzică, a uluit și entuziasmat pe americani ca fiind în același timp violonist, pianist, dirijor și compozitor, dar a pus pe gânduri, cum spuneam, pe specialiștii din Germania, unde se pare că în general a fost primit mai cu răceală. Să nu menționăm, deocamdată, cazul Moisil în matematică, care a și fost uitat de specialiștii români, deși abia s-a stins din viață. Vom spune însă, despre un Stephane Lupasco că a înfruntat și probabil înfruntă nenumărate adversități (curios că vin mai mult de la filozofi, care cer să fii "specialist", și nu întotdeauna de la specialiștii în științele exacte, care adesea simt ce binefăcător este pentru ei acest polihistorism, enciclopedism creator, sau cum vrem să-l numim). Și nu ne-ar mira dacă, printre indianiștii de care Eliade s-a îndepărtat, printre istoricii religiilor a căror îngustime el singur a condamnat-o, printre filozofii culturii pe care — mai ales când sunt europeni — nu încetează să-i denunțe ca "provinciali" în măsura în care nu cuprind culturile globului printre toți aceștia nu s-ar găsi (în frunte cu înșisi sorbonarzii, care probabil nu-i iartă lui Eliade că n-a învățat la ei și în maniera lor) destul de mulți care să pună în discuție acest extraordinar polihistor și creator, ce, pe deasupra, își îngăduie să scrie și atâta literatură, esențială pentru el și cunoașterea lui, într-o limbă necunoscută și "fără viitor", ca limba română.

Acesta este, totuși, modelul Cantemir în cultura noastră, și iată că spirite adânc înțelegătoare (cum era cazul lui Paul Philippi) nu văd în el ceva condamnabil, dimpotrivă. Dar există o contraparte condamnabilă a acestui model, și aici ar putea intra in joc cea de-a treia mustrare, de care vorbeam, a lui Cantemir. La treapta imediat mai jos de cea a omului de format mare, polihistorismul creator al românului, deschiderea sa către mai multe lucruri deodată, înțelegerea sa atât de cuprinzătoare, dar acum fără suficientă acoperire, nici creativitate, devine *lăutărism.* Nu am găsit alt termen mai potrivit și nici nu căutăm un altul, fiindcă e vorba tocmai de a spune lucrurile oarecum "după ureche" și de-a face, în definitiv, ca Barbu Lăutaru, care l-a uluit chiar pe Liszt cu ușurința cu care i-a redat o melodie abia auzită.

Dat fiind că vorba lui Goethe se verifică întotdeauna: "Ce e mai groaznic este că, în cele din urmă, trebuie să te ridici împotriva propriului tău profesor", vom spune că unul dintre cele mai strălucite spirite pe care le-a produs cultura română, anume Nae Ionescu, s-a așezat, *conștient* parcă, în această condiție lăutărească, de nivel oricât de ridicat ar fi fost ea. Nu am avut norocul, ca Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade sau Constantin Floru, să-l prind pe profesorul acesta în primii săi ani de activitate universitară, când avea interes și pentru ceea ce spune și pentru cei care-l ascultau. Îndemnul său către Floru să urmeze matematicile, dacă vrea să facă bine logică; extraordinara lecție dată lui Vulcănescu, căruia îi pune nota maximă în carnet, fără să-l asculte și-i spune: "Nu te ascult, ca să nu-ți închipui că știi ceva!"; înțelegerea sa și sprijinul dat statornic lui Eliade pentru preocupări orientaliste, care pe vremea aceea nouă tuturor ni se păreau excentrice, toate și poate multe altele arată ce dascăl adevărat ar fi putut să fie Nae Ionescu. Dar nu i-a plăcut să rămână nici măcar un mare dascăl, iar în ce privește scrisul, îmi amintesc cum ne spunea, spre finele vieții, când profesorul Rosetti îi ceruse să scrie un tratat de logică pentru Editura Fundațiilor: "În definitiv cât de multe trebuie să știi ca să nu spui anumite lucruri". Scrisese doar o pagină din tratat. În schimb ținea cursuri care ni se păreau extraordinare, și fără îndoială că erau cu totul deosebite, cum se vede și s-ar fi văzut și mai bine dacă ar fi putut

publica nu doar 4 din ele — cum am făcut între 1941-44, ci toate 12 sau 14 pe care le păstrase cu pietate Mircea Vulcănescu.

Dar tocmai aici se înscrie ceea ce astăzi — după trecerea atâtor ani și cu dreptul pe care ni-l dă faptul de-a fi editat cât am putut din cursurile acelea, stenografiate oarecum la întâmplare și revăzute, unele, numai de D.C. Amzăr, niciodată de profesor însuși — aș cuteza să numesc o înegalabilă formă de lăutărism.

Nu voi vorbi de obiecțiile meschine ce se pot aduce cursurilor — cum s-a și adus unuia dintre cele mai publicate — anume că au prea des în ele idei de-ale altora, necitați. Întâi, era vorba de cursuri nu de cărți; apoi, profesorul însuși spunea: "Dacă ai regândit cum trebuie o idee, atunci este a ta". Voi menționa însă o scenă, o situație care ni s-a părut, atunci când a avut loc, strivitoare pentru oricine l-ar fi contestat pe Nae Ionescu și care astăzi, păstrându-și extraordinarul ei, ne pare că poate fi trecută pe registrul superior lăutăresc: Era în 1937, când profesorul își ținea ultimul curs, unul de "Metafizică" (prevăzut ca Metafizica III în ediția cursurilor sale, dar nepublicat). Cu Mircea Eliade și Emil Cioran, primul deja universitar, iar noi ceilalți doi licențiați de câțiva ani dar încă doctoranzi (Cioran este așa și astăzi, căci a ales drept conducător de teză pe bunul Dumnezeu, care n-a avut încă timp să-i citească lucrarea — o întinsă monografie despre *Inconvenientul de-a se fi născut*, din care a publicat de curând fragmente în limba franceză) ne-am dus să-l mai auzim pe profesor și, după curs, am intrat în cancelarie să-l salutăm. Sincer sau nu, profesorul ne-a întrebat: "Măi băieți, despre ce să mai vorbesc eu data viitoare?" Atunci Cioran a spus: "Vorbiți despre plictiseală, domnule profesor". Nu am fost la lecția următoare; curând după aceea profesorul a fost închis, apoi a murit în martie 1940. Prin 1941, un stenograf mi-a adus spre consultare — numai pentru o zi, ca să nu copiez manuscrisul, căci dorea să-și rezerve drepturile de autor pentru el, în loc sa le dea familiei, cum făceam noi, — textul lecțiilor din 1937 ale profesorului. La locul respectiv din cursul acela de Metafizică exista — stenograful trăia încă acum câțiva ani, și spunea că poseda cursul în continuare — o lecție despre *plictiseală*, care sunt sigur că și astăzi mi-ar părea, ca atunci, nu numai extraordinară în ea însăși, dar neașteptat de bine integrată în ansamblul cursului respectiv. Undeva totuși cred că am dreptul să dau unei asemenea virtuozități filozofice alt nume decât atunci.

Să trecem peste spiritele lăutărești de proastă calitate, ca răposatul Nichifor Crainic, sau cele de bun gust și rafinament, ca Mihai Ralea. Nu încercăm să dăm o listă a spiritelor lăutărești din cultura noastră dintre cele două războaie — o epocă pe care totuși tineretul de astăzi o caută cu atâta interes — cu atât mai puțin o descriere a lăutărismului din cultura noastră umanistă după cel de-al doilea război mondial, când la un moment dat oricine s-a putut improviza în profesor universitar. Aș mărturisi mai degrabă că toți suntem amenințați — și Dumnezeu știe dacă scăpăm — de riscul acesta al lăutărismului, dar mai ales că în ultimul timp riscul s-a agravat în țară, prin redescoperirea și revalidarea eseului și eseismului.

Din lipsă de altă ieșire în cultură a inteligenței înnăscute românești — aș spune din lipsa de pregătire chiar în materie de marxism unde se cer multe alte cunoștințe decât cele care se manevrează obișnuit aici — numeroși condeieri, mai ales tineri sau relativ tineri, după ce au întârziat mai mult decât trebuie în genul facil (dar în fond teribil de dificil) al "criticii", se îndreaptă acum spre eseu. S-a încins și un fel de polemică, în țară, asupra meritelor eseului ca gen. Singurul lucru care nu s-a spus, credem, este că eseul nu reprezintă cu adevărat un *gen*, ci o relaxare, o concesie, aproape o slăbiciune a spiritelor mari. Nu faci eseu de jos în sus, de la ignoranță spre cultură, ci de sus în jos, de la cultură spre joacă și grație, precum și spre cititorul mai puțin avizat. Eseu face de exemplu Henri Poincaré, când vrea să vorbească tot despre matematici, dar unui public mai larg, sau istoricul Toynbee, matematicianul și logicianul Russel, Ortega y Gasset, sau Norbert Wiener, un Borges și un Mircea Eliade.

Nu înseamnă neapărat că omul învățat, care se "destinde" în eseu, spune lucruri cuceritoare întotdeauna: ne amintim despre puține pagini mai mediocre sau chiar mai proaste decât cele ale marelui Einstein în cartea tradusă în limba franceză sub titlul: *Comment je vois le monde*. Dar pretindem invers, că nici un om neînvățat nu are dreptul la eseu — dacă nu vrea, firește, să cadă în lăutărism. De altfel este o întreagă poveste în cultura europeană cu eseul pe care l-au pus în joc cam în același timp Bacon, mare învățat, și Montaigne, care a și dat numele de "eseu", dacă nu ne înșelăm, dar care era mai puțin învățat (nu-și cunoștea bine decât latinii și pe Plutarch, în traducere) care introduce cam mult "jurnal" în eseurile sale, vorbește într-atât de gustul și desgustul propriu încât devine câteodată de prost gust, și care, în definitiv, oricât a fost el de slăvit, nu vorbește îndeajuns despre *tine* — ca toți cei mari — ci mai degrabă despre el. Să lăsăm însă deoparte asemenea gânduri riscate,

să admitem că și moraliștii, în primul rând cei francezi, sunt mari eseiști dar să ne menținem gândul principal: nu are dreptul și fie frivol decât cine știe carte. E aproape ca în povestea cu apolinicul lui Nietzsche: "Grecii erau superficiali din adâncime". La fel ar trebui spus: nu poate face esseu decât o cultură adâncită sau măcar un autor care a coborât în *Infernul culturii*. Altminteri eseul este expresia tipică a talentului fără răspundere, pentru că nu e întregit de suficientă cunoaștere — în termenii noștri: expresia lăutărismului.

Dar altfel, cu vocația noastră eseistică, redescoperită acum în țara noastră, luăm repede ochii străinilor *în tinerețe*. Câțiva profesori de la Sorbona, pare-se, ca și câțiva mari profesori germani — între alții însuși Heidegger, care la un moment dat vorbea cu simpatie de românașii ce trecuseră pe la el, despre "die Lateiner" cum spunea el — s-au întrebat uneori ce s-a întâmplat de-a lungul anilor cu tinerii de mare talent care-și luaseră doctoratele cu ei. Nu s-a întâmplat mai nimic, li s-ar fi putut răspunde. Unii au devenit buni lăutari în cultura română, alții — puțini — au luat contrapartea și au renunțat să facă orice, spre a nu cădea în lăutărism.

Căci acesta este faptul semnificativ pentru o cultură ca a noastră, prezidată de modelul Cantemir. Un asemenea model poate duce, prin degradare, la lăutărism, dar poate duce și la anti-lăutărism acuzat, ba până la urmă la refuzul oricărei afirmări "culturalle", sau măcar la o afirmare voit unilaterală.

Trei cazuri ne ies înainte și le vom enumera pe scurt, spre a întrevedea că și anti-lăutărismul, care în fond e solidar pe undeva cu lăutărismul ca fiindu-i antagonic, este vinovat în cultura noastră.

Alegem întâii un caz excepțional, pe linia extraordinarei lui afirmări europene, cazul lui Emil Cioran, care nu mai vrea să aparțină culturii noastre dar pe care tot aceasta îl va prelua într-o bună zi, nu numai prin cărțile sale de tinerețe, în primul rând prin acea fascinantă *Schimbare la față a României*, scrisă la 22 de ani, ci și prin toate cele scrise într-o franceză desăvârșită, în calitate de "cel mai mare moralist francez contemporan", cum au spus unii critici, străini ei înșiși. Cultura noastră îl va reintegra, în ceasul când cealaltă cultură îl va păstra doar printre marii ei "poeți celți de limbă latină", respectiv scriitori traci sau agathirși de limbă franceză; îl va prelua cu tot ce a scris într-o limbă sau alta, pentru că el se înscrie pe marea linie spirituală a jalei ultime, care a făcut ca duhul Psaltirii și al Ecleziastului să însuflețească și paginile mari din *Învățăturile către fiul său* scrise sau luate din mari scriitori duhovnicești de către Neagoe, și paginile mari din *Divanul* lui Cantemir, câte sunt, și tristețile atâtor poezii din Eminescu, și izbucnirea neasemuită, în plus, din *Rugăciunea unui dac* (despre care Cioran s-a bucurat să afle că se intitulase *Nirvana)*.

Dar dacă jalea ultimă nu este o poveste oarecare, ea face să vorbească într-un singur fel un suflet și un cuget, iar cugetul și sufletul unui Cioran au mai mult decât o singură coardă. Îndrăznesc să-l denunț aci — cu dragostea uimită pe care i-am purtat-o o viață întreagă — drept un om de cultură în sensul cel mai bun și cel mai rău al cuvântului, aproape drept un savant de speța celor batjocoriți de această ironie a culturii franceze, care a rămas să fie Anatole France. Știe tot ce știu alții despre cele patru sau cinci mari culturi ale lumii, *plus* ceva. Intuiește fenomenul de cultură și de artă ca nici unul dintre cei de astăzi. A învățat (probabil perfect) engleza spre a citi cum trebuie pe Shelley, și desigur pe Shakespeare, dar nu a scris decât câteva rânduri despre ei, cum *nu spune nimic organizat și cu suflu despre mai nimeni.* Nu vrea să marturisească *altceva* din ce-i bântuie sufletul și mintea. Se bucură pe ascuns de toate creațiile, ca și de toate dreptățile și strâmbătățile omului, dar nu vorbește decât de strâmbătatea ultimă — sau primă — aceea de *a fi om.* Prins între îngustimea limbii franceze și îngustimea unei teme unice, cum este, el nu vrea sa fie un lăutar. Știe perfect că are dreptate cu tema sa, dar uită că nu are decât dreptate; astfel că *nu vrea sa intre în orchestră*, în taraful acesta al culturii, și să cânte, cu sorții de-a face pe ceilalți să lase arcușul din mână și să spună:

Ș-așa cântă cu caldură,
De stă Oltul și nu cură.

Îi rămine numai să cânte un singur cântec, care și acela e cuprins în versul popular:

Ș-așa cântă de cu jele,
De stă Oltul și nu mere.

Acum un alt exemplu de lăutărism, opus celui dintâi prin lipsa totală de strălucire a personajului. Sunt printre noi unele naturi umane excepțional de înzestrate, care se refuză pur și simplu oricărei afirmări, de vreme ce n-au avut (respectiv nu și-au creat, am zice) condițiile potrivite. Despre Alexandru Dragomir nu suntem decât doi sau trei în țară care să credem și să știm că putea fi o figură de prim ordin a culturii noastre. Dar mai este cineva, în afara țării, care știe de el, cineva care se numește Martin Heidegger. Acest Alexandru Dragomir, necunoscut astăzi în cultură, era cel care în primul rând îl făcea pe profesorul Heidegger să exclame

prin 1942-43: "die Lateiner"! Prin 1970 a şi întrebat pe un român: ce face Herr Dragomir? căci îl ţinea minte după vreo trei decenii. Noi i-am fi răspuns: Herr Dragomir nu face nimic din ce credeaţi dumneavoastră că avea să facă (dacă nu cumva are în sertare cine ştie ce lucrări, pe care cu siguranţă le va distruge spre finele vieţii). E un fel de director de minister şi călătoreşte peste tot în lume, ca un funcţionar extrem de util comerţului exterior al ţării. Nu a vroit nici el să creeze în condiţii lăutăreşti. Poate că n-a ţinut seama cum trebuie de deosebirea lui Toma din Aquino dintre ignoranţă şi neştiinţă: ignoranţă este a nu şti ce trebuie să ştii, neştiinţă restul. A vroit să ştie bine tot ce făcea în cultură (nu s-a dus la Heidegger decât când a ştiut perfect germana şi greaca); a văzut că nu se poate continua aşa în orice condiţii — şi a demisionat total.

În sfârşit, un al treilea exemplu de anti-lăutărism, de astă dată măcar cineva al cărui nume este cunoscut, dar a cărui operă e inexistentă: Alexandru Elian. Cel mai învăţat bizantinolog român, cunoscut şi în străinătate, dar numai din intervenţii la discuţii, în acelaşi timp mare cunoscător (şi ca istoric, şi ca filolog, şi ca om de gust) al câtorva culturi, rafinat până la a frecventa ca puţini oameni de cultură poezia engleză şi mistica ortodoxă, profesorul Elian, care nu lasă în urmă-i nici măcar elevi, lasă în schimb splendide referate pe la editurile româneşti de astăzi care îl solicită să facă diverse "controluri ştiinţifice" ale lucrărilor date spre editare, referate ce arată erorile, incompetenţa şi lăutărismul mai tuturor celor care se avântă să întreprindă câte o lucrare cu pretenţii (autorul acestor rânduri a fost şi el victima unui asemenea referat îndreptăţit, cu prilejul unei traduceri din limba greacă), referate în sfârşit, care ar merita să apară cândva, ca un model de anti-lăutărism.

Fiindcă îl aniversăm cu atâta pathos pe Cantemir, vom face indiscreţia de-a spune că judecata de istoric şi învăţat (fost elev al lui Demostene Russo, singurul lăutar de a cărui judecată se temea Iorga), judecata lui Elian asupra lui Cantemir este zdrobitoare. I-am cerut să o dea la iveală; am adăugat că, în cultură, până şi mistificările de genul celei a lui Macpherson cu Ossian, bardul străvechi, a cărui "reînviere" a făcut epocă în anii tinereţii lui Goethe, până şi aşa ceva poate fi un lucru pozitiv cu atât mai mult apariţia în cultură a unui Cantemir oricât de amendabil. Este însă probabil că nu o va face. Sau dacă totuşi o va face, va fi pentru cultura noastră, suprema acuză de lăutărism. Căci în definitiv marele Cantemir, care nouă ni se pare a da modelul cel mai bun pentru omul de cultură român (când e mare şi el), fusese la propriu în tinereţe un fel de lăutar, pe la ospeţele mărimilor turceşti, unde era invitat în acest scop. Că din talentul său lăutăresc a ştiut să scoată şi un sistem de notaţie muzicală, şi o primă monografie despre muzica orientală, acestea îl absolvă de lăutărism la propriu. Dar cine ştie? ar spune necruţătorul nostru compatriot; poate că ceva din lăutarul anilor tineri a rămas totuşi în polihistorul şi creatorul Cantemir ("Avea un suflet slab, de chitarist", spune undeva un personaj al lui Platon despre Orfeu, care nu făcuse ca Alceste după moartea soţului ei.)

Întorşi astfel la modelul Cantemir, la *polihistorismul creator, la lăutărismul a toate stimulator şi la anti-lăutărismul a toate negator* până la negarea de sine a persoanei proprii şi a culturii româneşti în general, ce putem oare spune despre aceasta din urmă? Ce perspectivă are o cultură, cu răzleţe reuşite mari, şi în rest cu simplul lăutărism cultural, dacă nu cu un adevărat "boicot al culturii" de către inteligenţe, aşa cum spunea Blaga că se practicase aci boicotul istoriei.

Vom recunoaşte deschis noi înşine, cei care iubim şi slujim cultura noastră cu mijloace mai mult sau mai puţin lăutăreşti, că, dacă, prin imposibil România ar dispărea din lume (sau dacă, întocmai Bithyniei din antichitate, ar cere să fie anexată cine ştie cărui nou imperiu roman) atunci nici măcar o filă întreagă din istoria culturii europene nu s-ar rupe. Pe Cantemir l-ar prelua turcii (sau tătarii, căci el însuşi îşi socotea neamul de obârşie nobilă tătărească) sau mai degrabă ruşii, iar pe Brâncuşi, cum s-a şi întâmplat, l-ar revendica americanii ce l-au preţuit (= cumpărat) mai întâi, sau francezii ce l-au adăpostit statornic, şi câte un Sidney Geist ar lăsa lesne deoparte orice influenţă românească, până şi lemnul sculptat în Oltenia, şi ar vorbi de influenţa "primitivilor" din restul lumii. De altfel poetul preferat al lui Brâncuşi nu era Eminescu, nici Dosoftei, ci tibetanul Milarepa. Restul, cel puţin în cultura umanistă? Restul ar fi lăutărism (oricum s-ar numi în termeni mai europeni), folclorism banal şi exotic, amestec de influenţe iar nu "sinteză originală", pe scurt: un bulevard al istoriei, cum spunea Ralea.

Ar rămâne limba care e totuşi ceva atât de surprinzător încât un învăţat ca suedezul Alf Lombard o considera cea mai interesantă dintre limbile europene, fiindcă e singura de obârşie latină care a supravieţuit miraculos dincolo de orice latinitate. Poate ar rămâne şi extraordinara noastră protoistorie sau chiar preistorie. Dar pentru preistorie şi o simplă limbă (provensala este şi ea o limbă

interesantă) care n-a dat în fond, la nivel european, decât pe un Eminescu intraductibil, istoria culturii europene nu rezervă prea mult spațu. Ea ar vrea *persoane*. Aci, la noi e mai degrabă un duh straniu, cel care plutește peste spațiul românesc. E un duh care l-a făcut pe Mircea Eliade să spună recent: "Cred mai mult în viitorul culturii românești, decât în cel al culturii europene". Cum asta? Cum poate s-o spună un Eliade, care cunoaște ca nimeni toate culturile lumii, despre o cultură europeană ce nu are nici măcar un biet premiu Nobel, oferit altminteri atât de generos în diverse părți ale subdezvoltatei Americi Latine? Cum se poate spune așa ceva?

Eliade nu este oracolul de la Delfi. Dar el nu este nici zănatecul de Cherephon, prietenul tânăr al lui Socrate, ce se duce la Delfi și întreabă dacă există vreun om mai înțelept decât Socrate. Și atunci, ne rămâne, ca români, să facem ce spune Socrate în *Apologia* sa că a făcut, când a aflat că oracolul răspunsese "nu există" la întrebare: s-a dus în dreapta și în stânga, iscodind pe unul și pe altul, spre a dovedi că știe mai multe decât el, care nu știa decât că nu știe nimic sigur, lucru pe care — spre surprinderea sa — a văzut că ceilalți, în trufia lor, îl ignorau despre ei înșiși. Ne rămâne deci să ne uităm la restul Europei, spre a dovedi că Eliade *nu* poate avea dreptate, cum părea să nu aibă nici oracolul.

Și atunci știți ce s-ar putea întâmpla? S-ar putea întâmpla ca în povestea lui Socrate — care se convingea în toată umilința că oracolul din Delfi nu greșise — să constatăm și noi că, într-adevăr, este ceva în vorba lui Eliade; că partea de *real*, istoric și chiar actual, a mai tuturor țărilor europene, este extraordinară, față de neîmplinirea noastră, dar că nouă ne rămâne o margine de *posibil*, pe care celelalte țări nu o mai au, și că în acest sens vorba lui Eliade s-ar putea să nu fie chiar atât de nebunească.

În fapt, întotdeauna posibilul românesc, și chiar cel anterior românescului, au plutit ca un duh peste apele realului de aci. Cioran spunea în chip nepotrivit, în marea sa carte despre România, scrisă la 22 de ani: *adamismul românesc*, gândind că trebuie s-o luăm de la început ca Adam. Și împotriva acestui gând s-ar putea spune: sau am tot luat-o de la început totdeauna, sau n-o să mai începem niciodată. O ispravă mare în veac nu ne e dat să facem (nici impărăție mare, nici ceva de ordinul secolului al XIX-lea rusesc, adică o literatură care să taie dintr-odată răsuflarea lumii culte, nici lanț de invenții în era tehnico-științifică, nici mari sfinți — așa cum ne plângeam între cele două războaie că România este singura țară ce n-a dat bisericii un sfânt). Dar nici nu e nevoie să "începem" ceva, fiindcă *suntem* cam de totdeauna într-un fel, și anume suntem în *posibil* și nu în *real*. Nu "adamismul" românesc trebuie să-l cerem, ci dezvoltarea noastră în posibilul românesc. Cu realul (istoric sau de orice fel) să-i lăsăm pe alții să stea bine. Noi stăm bine cu posibilul. "Die Deutschen sind nichts, sie werden etwas", spunea Nietzsche despre ai săi. S-o spunem și noi, dar în sensul devenirii în posibil, nu în real.

Aceasta ne-o spune și limba. În toate limbile — câte se întâmplă să știm — verbul *a fi* nu e decât a fi, și sau este sau nu este, nu se joacă cu el însuși. La noi el intră într-un fel de joacă de-a v-ați-ascunselea cu el însuși. Se combină cu sine — cum arătam într-o carte despre rostirea noastră românească: va fi fiind, ar fi să fie, era să fie, a fost să fie, n-a fost să fie. Dar ce sunt toate acestea? Sunt *irealitățile* românești. Nu e neapărat nevoie să te duci la un cuvânt ca "dor" — prea tocit de atâtea săruturi, și pioase și mai nepioase, ca icoanele acelea făcătoare de minuni — spre a putea spune că românul are organul bunei irealități. O spune verbul cel mai tare (în toate sensurile tare) el însuși, verbul a fi, care se "slăbește" de bună-voie prin auto-compunere și se mută în alte lumi decât cele imediate și reale, în lumi uneori de vis ca și de "dor", în lumi de chitariști, dar și în lumi serioase, de răspundere față de cunoaștere și simțire, lumi uneori chiar aprige în jumătatea lor de ființare, cum este lumea lui "va fi fiind" (s-ar putea să fie, deci trebuie să caut, să cercetez, să iscodesc cu mintea) sau "a fost să fie", deci trebuie să pricep, să filozofez, să dau socoteală ultimă de lucruri.

Nu stăm bine cu realul pentru că, într-un fel iarăși, nu stăm bine cu agentul lui, care este timpul. Am zice că românului (sau omului de pe acest petic al Terrei) i-a fost dat să stea bine cu spațiul, dar nu cu timpul. Dacă putem judeca și după istoria noastră, și după proverbe și după folclor, am zice că stăm chiar prost cu timpul sub *toate* formele lui: cu timpul real, cu eternitatea, ba și cu ceea ce medievalii numeau aeviternitatea, adică eternitatea în veac. În schimb stăm bine cu spațiul, cu spațiul acesta de pe amândouă părțile arcului carpatic: atât de bine încât putem face operă de transhumanță peste tot, până și în cele două Americi, dar tot aici ne întoarcem cu gândul (ca grecii la insulele și insulițele lor).

De altfel noi simțim undeva că, dacă ne-am aflat sub blestemul timpului ("cumplite vremi" sau "e bietul om sub vremi"), am stat în același timp

sub binecuvântarea spațiolui. Să lăsăm deoparte preistoria, care și ea a fost binecuvântată în spațiul acesta. Dar să ne apropiem de istorie prin *legendele* istorice și să spunem că din vastul spațiu al Thraciei, ce ne învăluia și pe noi, a plecat Dionysos sau măcar mitul lui Dionysos; de aci a coborât "legendarul" Orfeu, chitaristul, cel care a dat grecilor cultura aproape așa cum dăduse Prometheu omului civilizația; de aci a plecat femeia aceea înțeleaptă, care râdea de Thales când îl vedea căzând în gropi pentru că stătea prea mult cu ochii spre cer, și tot de aci a venit către Socrate, să-l învețe ultimele lucruri despre viață, Diotima.

Dar dacă este să trecem de la legendă la istorie, încă trebuie să spunem că spațiul acesta este binecuvântat dintru început și încărcat de posibil. În definitiv Histria era o colonie a Miletului făcută tocmai în veacul al VII-lea î.e.n., când apăreau la Milet Thales, Anaximandru, Anaximene, așadar când se năștea cultura europeană, cu știință și filozofie cu tot. Dar în timp ce în Franța tuturor împlinirilor și rafinamentelor se aflau doar celții aceia care nu știau să numere decât până la 20, cu cele 10 degete ale mâinilor și cele 10 ale picioarelor (de unde, după cum ni se spune, acel *quatre-vingts* păstrat și astăzi în numărătoarea franceză) la noi sau în spațiul nostru, la Histria, în lungile nopți de iarnă dobrogene, câte un discipol de-al lui Thales — o spuneam într-o introducere posibilă la traducerea completă a Presocraticilor, ce stă să apară în România — sau măcar câte un cititor de-al lui, ori de-al lui Anaximandru sau Anaximene, va fi visat și reflectat despre roțile de foc din cer, sau despre mările calde ale începutului, cu apa lui Thales, sau despre aerul din condensarea și rarefierea căruia se fac toate, așa cum spunea Anaximene.

Dar coborând și mai mult în istorie, de ce să vorbim despre zeii și înțelepții altora și nu despre ai noștri, care veneau și ei să se înscrie în posibilul românesc? Zamolxis acesta, al cui să spunem că este, dacă nu al spațiului nostru? E, încă, legat de presocratici, ca fiind "sclav" adică prieten al lui Pitagora câtăva vreme, se întoarce din sudul Italiei aci, dă strămoșilor noștri un fel de religie sau măcar o învățătură — pe care Platon o consideră cu mare cinste — și apoi, spre a-și întări doctrina, ne spune legenda, coboară sub pământ, intră în moarte provizorie, *se cufundă în posibil*, cum am spune noi, spre a reveni după câțiva ani la lumină și a dovedi Geților acelora hirsuți că *posibilul* este și el o formă de realitate și de adevăr.

Dar să nu continuăm, deocamdată. În acest posibil, adică într-altă formă de realitate și de adevăr decât cele sub care se trăiește pe alte tărâmuri și în alte țări, așa am trăit noi aci, de-a lungul istoriei noastre. Dacă îmi va fi dat, voi încerca o *Istorie a vieții spirituale românești*, care ar începe așa, cu pagina de mai sus, despre un spațiu binecuvântat și de legendă și de istorie. Însă va trebui să continuăm cu explorarea posibilului istoric efectiv, și de acolo încă sunt de scos la lumină câteva lucruri din trecut sau câteva fapte până și din prezent, după cum sunt de scos, mai ales, câteva deschideri spre viitor.

Ba am spune, dacă deschiderea cea mare spre viitor a lumii europene și euramericane este către Răsărit, către o Asie care în veacul al XV-lea era cu China și de atunci și cu India de totdeauna, înaintea noastră, europenilor, dar care a intrat în somn pentru câteva veacuri, spre a se trezi abia acum la viața istorică și a da poate noi valori spiritului (în cazul că Europenii nu vor mai avea un dram de geniu să spună ceva nou lumii), dacă așadar deschiderea lumii este spre Marele Răsărit, atunci cine, unde și cum să facă legătura între un spațiu și altul, ce verigă mai bună, ce "pivot" mai autentic istoricește, cum spune Eliade, s-ar putea găsi, decât spațiul acesta românesc și spiritul românesc, împlinit sau neîmplinit, dar închegat și concentrat în duhul plutind aci peste ape?

Și nu știm bine cum, din toate aceste evadări în legendă și posibil, ne putem întoarce la Cantemir, de la care pornisem, și chiar la prezent, ca și cum nici nu ne-am fi despărțit de subiectul nostru. Căci știți ce vrem să facem acum în posibilul românesc? Ceva care sa justifice și posibilul acesta, lărgindu-l până la o mare misiune istorică, și în același timp, vorba lui Eliade, cum că are rost să crezi mai mult în cultura românească (posibilă) decât în cea europeană; ba ceva care și ne mai lase și un rest, poate. Vrem anume să facem, dintr-un lucru mic, mic de tot, care este o simplă asociație cu 5-6 oameni învățați în cele ale Orientului, o mare "Asociație de Studii Orientale *Dimitrie Cantemir*", care să se răsfire oricât, să poată face orice operă de mediație și cunoaștere, dacă are mijloace (adică dacă intră în joc posibilul acesta *prin excelență*, care e banul, și care urmează să fie obținut prin subscripția atât a românilor din străinătate cât și a celor din țară, deocamdată Asociația având ca subvenție doar 27 000 lei anual, adică o biată leafă pentru un secretar) și care în definitiv să pregătească *dialogul cu Răsăritul*, unul în vederea căruia europenii nu sunt pregătiți dar care reprezintă marea încercare a posibilului istoric de mâine.

Căci, spre deosebire de "stupidul veac al XIX-lea" (dar nu atât de stupid ca prima jumătate

a veacului XX, putem spune acum în treacăt), care se temea de "pericolul galben", noi știm acum că ne vom întâlni cu *posibilul* galben, cu miracolul indian și galben, între altele cu o plenitudine spirituală pierdută în Europa aceasta provincială și exclusiv scientistă. De ce să nu facem din întâlnirea aceasta dintre două mari spații istorice, o întâlnire inevitabilă și care, cu puțină prostie și îngustime, s-ar putea transforma într-o catastrofă, de ce să nu facem o sărbătoare? și de ce n-am fi tocmai noi, românii (cum s-a întâmplat în câteva rânduri pe plan de politică externă, în ultimul timp) cei care să pregătim, să favorizăm și până la urmă să ne prindem în această mare sărbătoare posibilă a Terrei și a spiritului de pe Terra? Scriitorul german de care aminteam, Paul Philippi, se întreba în acel articol: nu cumva este "das ererbte Geschickt Rumaniens, durch eine kollektive Existenzerfahrung in einer Krisezone, Dolmetscher Europas zu sein?"

E o lipsă de măsură! se va spune; e o lipsă de măsură să închipui un asemenea rol pentru România — și nu rapsodic, ca pe plan politic, ci permanentizat prin cultura și organizarea vastă a unei echipe de interpreți și învățați acoperind toate problemele răsăritului — când știm bine ce mare e neputința, neseriozitatea, înclinarea lăutărească a românului. În fond, ar adăuga cineva, dacă există un lucru la român este că are măsură; fiți deci serioși.

Că românul are măsură? dar ce înseamnă măsură, prea stimabile cârtițe dinăuntrul și dinafara României? Măsura nu este pentru cele dinainte măsurate. Măsura nu înseamnă să te resemnezi că nu ai munți prea înalți, istorie prea falnică, sau că ai oameni cum dă Dumnezeu pe aci. Așa cum e o prostie să spui că mișcarea dialectică e pentru cele ce se mișcă (faptul că apa râului e întotdeauna alta nu era nevoie s-o spună Heraclit, dacă așa îi înțelegi gândul), ci mișcarea dialectică e pentru cele ce *nu se mișcă* în chip obișnuit, pentru ideile în care se fixează lucrurile, pentru speciile în care se fixează viul și pentru formațiile sociale ori statale în care se fixează istoria, la fel este o prostie solemnă să spui că măsura românului este pentru cele dinainte măsurate.

Măsura românului — dacă ea este și altceva decât o resemnare în fața istoriei — este față de *nemăsurat.* Este măsura lui Brâncuși, care știe să reducă la scara omului infinitul (spre deosebire de nătânga năzuință "faustică" spre infinit a turnurilor gotice sau cea la fel de nătângă a zgârie-norilor); este măsura lui Eminescu, care în câte un vers uitat prin manuscrise și nefolosit, cum e versul:

Ca o spaimă împietrită, ca un vis încremenit

îți închide, ca într-o scoică, toată povestea omului, de la spaima originară la marile încremeniri în state, creații de artă și construcții ale gândirii; măsura românească este cea a unui Cioran, care în concentrarea unui aforism sau sub rigoarea unui paradox știe să spună mai mult decât șapte zeci și două de tratate ale marilor specialiști în materie de istorie a vieții spirituale omenești. *Măsura e în nemăsurat.*

Măsura de care ni se vorbește ca fiind caracteristică nouă este de alt fel, una în real, pe când noi trăim în posibil. Să nu confundăm planurile de *realitate,* căci și posibilul este una. Într-un ceas istoric al "sinelui înnebunit", cum spun indienii, când unii dintre europenii cei mari și măsurați trăiesc sub spaima anului 2000 (Clubul de la Roma) și alții sub delirul erei răgazurilor (doar ceva ca fotosinteza, și omul ar deveni dintr-odată "fiu al soarelui", înmulțindu-se oricât și roind în spațiu oricât), este loc și pentru *posibilul românesc,* sub semnul lui Cantemir, sub semnul structurilor în lemn din Maramureș sau sub semnul lui "ar fi să fie" din cugetul și vorbirea noastră.

Aceasta este, cu putințele și neputințele ei, situația spiritului în cele trei țări românești, la finele anului de grație 1973.

(Noica, Constantin. *The Cantemir Model in our Culture or Memo to the One-Above regarding the situation of the spirit in the tree Romanian provinces = Modelul Cantemir în cultura noastră sau Memoriu către Cel de Sus asupra situației spiritului în cele trei țări românești.* Editura Athena, 1995)

Iurie Zavadschi

MIC DICȚIONAR EMINESCU

(nume proprii în poezii)

A

Achil, Achile. Variante folosite de Eminescu pentru Ahile în poeziile *În van căta-veți* și *Minte și inimă*.

ADAM, primul om apărut din țărînă, prin extensie — întreaga omenire. Face parte din ultimul act al *Genezei (Facerea)*, cînd Dumnezeu a creat lumina, cerul, pămîntul, soarele, luna și stelele, viețuitoarele mării și ale pămîntului. Pentru Adam, spune "Vechiul Testament", Dumnezeu a sădit o grădină în Eden (Paradisul, în accepțiune mai largă), pe care i-a dat-o în stăpînire, cu interdicția de a gusta din pomul cunoștinței binelui și răului. Mai tîrziu, pentru ca bărbatul să nu fie singur, Dumnezeu a creat femeia din una din coastele lui dînd naștere primului cuplu uman. Ispitită de șarpe, femeia, numită mai tîrziu Eva, a gustat din "fructul oprit", îndemnîndu-l și pe Adam să facă același lucru.

În *Femeia?... măr de ceartă:*

"De nu-ți fi voi în lume din nou să prăsiți neamul,
Oricare vită șuie, oricare tont e-Adamul
Vieței viitoare... și fie-un par de gard,
Femei rămîie-n lume, de doru-i toate ard".

ADONAI (în "Vechiul Testament"), nume dat lui Dumnezeu, în locul numelui Iahve, a cărui pronunțare este interzisă în religia mozaică. Lui i se adresează zmeul din *Fata-n grădina de aur*:

"— O, Adonai! al cărui gînd e lumea
Și pentru care toate sunt de față,
Ascultă-mi ruga, șterge al meu nume
Din a veciei carte mult măreață".

ADONIS (în mitologia greacă), tînăr frumos, iubit de Afrodita, zeița frumuseții. Numele lui a ajuns, prin antonomază, termenul superlativ de comparație și de apreciere pentru înfățișarea fizică a unui bărbat. Este unul dintre numeroasele nume cu care Eminescu îl poreclește (alături de Chirilă, Lovelace, Cicisbeo, Don Juan, Făt-Frumos) pe cocoșul din satira *Antropomorfism:*

"Al găinăriei-Adonis, cu privirile-ndrăznețe,
Petit-creve blazat, ironic, cu pasiuni titanomahe".

AFRICA, al doilea continent, ca mărime, al Pămîntului, traversat de ecuator și de cele două tropice, cuprins între Oceanul Atlantic (la vest), Marea Mediterană (la nord), Marea Roșie și Oceanul Indian (la est).

În *Scrisoarea III:*

"Astfel, Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiuri".

AGAMEMNON (în mitologia greacă), rege al Micenei, erou al "Iliadei". Conducătorul oastei aheenilor în războiul troian. La întoarcere, Agamemnon a fost asasinat de soția sa Clitemnestra și de amantul acesteia, Egist. Homer își începe opera cu cearta dintre Agamemnon și Ahile pentru captiva Briseis. În *Minte și inimă* acest moment este comentat de niște copii, Bibi și Muți, puși să povestească subiectul poemului:

"Iar Achil pe Agamemnon suduindu-l zice: "Cîne!
Mi-i lua tu pe Brizeis, dar uitată nu-ți rămîne";

"Cum Achil și Agamemnon înde ei se tot sfădeu,
Vine Nestor ș-amînduror le ținu apoi de rău:
Pe-Agamemnon îl împacă, pe Achil îl îmblînzește".

Ahasver. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Ahașver.

AHAȘVER (AHASVERUS), personaj legendar, cunoscut și sub numele de Jidovul rătăcitor. Legenda spune că l-ar fi jignit pe Iisus Hristos cînd acesta urca pe Golgota, fapt pentru care a fost pedepsit la nemurire, silit să peregrineze mereu și să ducă veșnic lipsuri. După o altă versiune Așhaver a fost silit să meargă pe jos, fără opriri, pînă la capătul pămîntului.

În *Mureșanu — 1876:*

"Dar, vai, tu știi prea bine că n-am să mor pe veci—
Că vis e a ta moarte cu slabe mîni și reci,
La sorți va pune iarăși prin lumile din ceri
Durerea mea cumplită — un vecinic Ahasver —
Ca cu același suflet din nou să reapară
Migrației eterne unealtă de ocară".

AHILE, personaj principal al "Iliadei", fiu al muritorului Peleu și al zeiței Thetis. Cufundat în apele Stixului de către mama sa pentru a-l face nemuritor, i-a rămas vulnerabil numai călcîiul, de care-l ținuse. Rănit de o săgeată otrăvită, a murit în fața zidurilor Troiei. Conducător al mirmidonilor în campania troiană, s-a distins prin curajul său excepțional dar, în al zecelea an de război, refuză să mai lupte din cauza certei cu Agamemnon pentru sclava sa preferată, Briseis, pe care acesta din urmă i-o luase.

În *Minte și inimă:*

"Ci Achil nu-l mai încearcă și cu ea (Briseis — n.n.)
de mînă vine".

În lipsa lui Ahile grecii suferă o serie de înfrîngeri și doar moartea prietenului său apropiat, Patroclu,

îl determină pe erou să revină pe cîmpul de luptă, cu mai multă furie, fapt ce-l face pe Eminescu să exclame, într-un vers din poezia *În van căta-veți...*, privind cu nostalgie spre trecut:

"Nu e antica furie-a lui Achile".

AIAX (AIASS), numele unuia dintre eroii poemelor homerice, fiul lui Telamon, regele Salaminei, cel mai viteaz erou al aheenilor, după Ahile, în războiul troian.

În *În van căta-veți:*

"Aprigul Ajax
Țărînă-i, și nimic mai mult".

Ajax. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Aiax.

ALECSANDRI, Vasile (1821-1890), scriitor și om politic român. Participant la Revoluția din 1848, promotor al luptei pentru Unirea Principatelor, sprijinitor al Războiului de Independență. A îndeplinit numeroase misiuni diplomatice. Ministru de externe al Moldovei (nov. 1858-oct. 1859) și cel dintîi ministru de externe al Principatelor Unite (oct. 1859-mai 1860). Împreună cu M.Kogălniceanu și C. Negruzzi, director al Teatrului Național din Iași (1840-1842). A condus revista "România literară" (1855). A contribuit la fondarea și la dezvoltarea a numeroase specii literare și a publicat prima mare culegere de poezie populară românească. Pînă la Eminescu V. Alecsandri era considerat, incontestabil, cel mai de seamă poet pe care îl aveau românii la acea vreme. Însuși viitorul poet, gimnazist fiind, știa pe dinafară versuri întregi de Alecsandri. În 1870 Eminescu, în plină ascensiune literară, îl elogiază pe bardul de la Mircești în *Epigonii:*

"Ș-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr și ferice,
Ce din frunze îți doinește, ce cu fluierul îți zice,
Ce cu basmul povestește — veselul Alecsandri,
Ce-nșirînd mărgăritare pe a stelei blondă rază,
Acum secolii străbate, o minune luminoasă,
Acum rîde printre lacrimi cînd o cîntă pe Dridri".

La rîndul său, Alecsandri, după aproape două decenii (aprox. 1888), recunoaște superioritatea lui Eminescu, scriind poezia *Unor critici:*

"E unul care cîntă mai dulce decît mine?
Cu-atît mai bine Țării și lui cu-atît mai bine!
Apuce înainte s-ajungă cît de sus,—
La răsăritu-i falnic se-nchină-al meu apus".

ALEXANDRESCU, Grigore (cca. 1810-1885), poet român. Simpatizant al Revoluției de la 1848, participant la lupta pentru Unirea Principatelor. Alexandrescu este cel mai de seamă precursor muntean al lui Eminescu și unul dintre cei mai interesanți poeți ai primei jumătăți a secolului al 19-lea.

În *Epigonii:*

"Și ca Byron, treaz de vîntul cel sălbatic al durerii,
Palid stinge-Alexandrescu sînta candel-a sperării
Descifrînd eternitatea din ruina unui an".

Aici Eminescu face aluzie la poeziile de factură istorică ale lui Alexandrescu *Umbra lui Mircea, La Cozia,* cît și la cele filozofice cum ar fi *Candela* și *Anul 1840.*

ALIOTMAN, nume generic dat de români turcilor. De la Ali Osman. În *Scrisoarea III* Eminescu folosește acest termen, pus în gura lui Baiazid, pentru a desemna întreaga împărăție turcească:

"— Cum? Cînd lumea mi-e deschisă, a privi
gîndești că pot
Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?".

ALLAH (în arabă al Illah), nume dat de musulmani lui Dumnezeu, divinitate supremă, unică și absolută în religia islamică. În concepția islamului de la credincioși se cere nu atît dragostea față de Alah, ci sentimentul de frică față de acesta ("Vrednic în fața lui Alah este cel care se teme de el cel mai mult", spune una dintre dogme). Cu numele dumnezeului lor ostașii turci porneau la luptă, una din regulile religioase obligatorii fiind hawazath-ul (războiul sfînt) împotriva tuturor celor de altă credință și, prin urmare, dușmani ai lui Alah.

În *Scrisoarea III:*

"Strigăte de-Allah! Allahu! se aud pe sus prin nori"

sau:

"Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah și spahii".

Prin "copiii de suflet ai lui Allah" poetul are în vedere pe soldații din corpul de elită al vechii infanterii turcești, recrutați dintre copiii populațiilor creștine, convertiți la islamism.

ALPI, cel mai mare sistem muntos din Europa, ce se întinde între Marea Mediterană și sud-estul Europei centrale.

În *Memento mori:*

"De la Alpi ce stau deasupra norilor cu fruntea
ninsă"

și în *Împărat și proletar:*

"Vara petreceri, Alpii cu frunțile de gheață".

ALSACIA (ALSACE), provincie istorică în nord-vestul Franței.

În *Bismarqueuri de falsă marcă:*

"În zădar Alsasul, Posen
Cu-a lor stare vă încarcă
Ochii voștri, să pricepeți
Unde duce-a țării barcă".

Alsas. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Alsacia.

AMOR (în mitologia romană), zeul iubirii, fiul zeiței Venus. Imitat după zeul grec Eros.

În *Iambul:*

"Dar iar cu dulce glas îți împle gura
Atunci cînd Amor timid trece praguri!"

ANA, personaj în *Minte și inimă*, Ana fiind Veronica Micle, care mai apare cu acest nume în *Icoană și privaz:*

"Astfel îmi trece viața, astfel etern mă chinui
Și niciodată, Ana nu m-a lăsat la sînu-i".

ANA (sfînta), soția sfîntului Ioachim și mama sfintei Fecioare.

În *Făt-Frumos din tei:*

"Mîni în schit la sfînta Ana
Vei găsi pe cel din stele
Mîngîierea veții tale,
Mîngîierea feței mele".

APOLO (APOLLO) (în mitologia greacă), divinitate siderală, zeu al luminii, al muzicii, al poeziei și al artelor frumoase. Conducătorul corului muzelor (Apolo Musagetes). Fiu al Soarelui și al Letei, zeița iubită de Zeus. În viziunea lui Eminescu Apolo, în calitatea sa de protector al artelor și patron al muzelor, este însuși crezul poetului.

În *La Heliade:*

"De mi-ar permite-Apolon s-aleg dintre cunune,
Ghirlanda ri-aș alege-o de flori plăpînde, june,
Ci falnica cunună a bardului bătrîn".

În *Amicului F.I.:*

"Candel-a ștersei d-argint icoane
A lui Apolon, crezului meu".

În *Antropomorfism:*

"Dar monahul cel sinistru zise tragic: — O! Apollo
Mă ferească să fiu rudă cu-aste firi întunecate".

În *Minte și inimă:*

"I-a adus taurii de jertfă, și convoi iar la achei
Cu preotul lui Apolo să-i împace iar pe ei".

În *Scrisoarea III:*

"Poți să-ntîmpini patrioții ce-au venit de-atunci încolo?
Înaintea acestora tu ascunde-te, Apollo!"

Apolon. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Apolo.

APUS, termen utilizat de Eminescu, cu valoare simbolică, pentru a desemna statele din Europa de Vest, în contrapunere cu cele din Est sau Orient.

În *În căutarea Șeherazadei:*

"În furnicarii din Apus ei toată
Viața-și fac doruri vane, nebune".

În *Scrisoarea III:*

"O, tu nici visezi, bătrîne, cîți în cale mi s-a pus!
Toată floarea cea vestită a întregului Apus";

"N-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face,
Și Apusul își împinse toate neamurile-ncoace";

"Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?...
Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?";

"Ce a scos din voi Apusul, cînd nimic nu e de scos?"

ARABIA, cea mai mare peninsulă de pe Pămînt, limitată la vest de Marea Roșie, la nord-vest de Golful Aqaba, Marea Moartă și rîul Iordan, la nord-est de Cîmpia Mesopotamiei, la est de Golful Oman și Golful Persic, iar la sud de Golful Aden și Marea Arabiei.

În *Memento mori:*

"În zădar trimit prin secoli de-ntrebări o vijelie,
Să te cate-n hieroglife din Arabia pustie".

ARALD, personaj eminescian, erou cu rezonanță istorică în poemul *Strigoii*. Rege al avarilor, se îndrăgostește de Maria, regină mitică de pe malurile Dunării, pe care însă o pierde, aceasta murind, așa cum vedem în debutul poemului:

"Sub bolta cea înaltă a unei vechi biserici,
Între făclii de ceară, arzînd în sfeșnici mari,
E-ntinsă-n haine albe, cu fața spre altar,
Logodnica lui Arald, stăpîn peste avari".

ARDEAL, denumirea maghiarizată a provinciei românești Transilvania, cucerită de statul feudal ungur (sec. 11-13), dar păstrîndu-și o relativ largă autonomie. A participat activ la lupta antiotomană, alături de Moldova și Țara Românească. În 1541 Transilvania a devenit principat autonom sub suzeranitatea Imperiului Otoman. În 1688 Habsburgii au ocupat Transilvania. Înăsprirea regimului iobăgiei a provocat numeroase mișcări sociale, printre care marea răscoală din 1784-1785, condusă de Horea, Cloșca și Crișan. După crearea statului dualist Austro-Ungaria (1867), Transilvania a fost încorporată Ungariei, aflîndu-se și în timpul vieții poetului sub stăpînire austro-ungară.

În *Horia:*

"Să privească-Ardealul lunii i-e rușine
Că-a robit copii-i pe sub mîni streine".

ARGEȘ, rîu, afluent stîng al Dunării, la Oltenița.

În *Scrisoarea III:*

"Lîngă cortu-i, unul dintre fiii falnicului domn,
Stă zîmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte,
S-o trimiță dragei sale, de la Argeș mai departe".

ARMINDENI, sărbătoare populară la români, corespunzătoare, în unele regiuni, cu ziua de 1 mai, considerată ca începutul primăverii.

În *Azi e zi întîi de mai:*

"Azi e zi întîi de mai,
Azi e ziua de Armindeni".

ASIA, cel mai mare continent al Pămîntului. Este cuprins între Oceanul Înghețat (la Nord), Oceanul

Pacific (la est), Oceanul Indian (la sud) și Marea Roșie, Marea Mediterană, Marea Neagră, Munții Caucaz, Marea Caspică și Munții Ural (la vest). Asia este pentru Eminescu un tărîm îndepărtat, exotic, patria unor civilizații străvechi și a unei culturi rafinate, dar în același timp este și un continent în plină decadență. •

În *Mureșanu — tablou dramatic:*

"Și fiii plini de viață ai Asiei pustii
Vor strînge-a lirei tale sublime armonii".

În *Memento mori:*

"Asia-n plăceri molateci e-mbătată, somnoroasă";

"Cum popoarele antice în al Asiei pămînt
Au suit stîncă, mur pe mur, s-ajungă-n ceruri".

În *Scrisoarea III:*

"Astfel, Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiuri".

ATLAS (în mitologia greacă), rege legendar al Mauritaniei. Refuzînd să-l găzduiască pe Perseu, acesta i-a arătat capul Meduzei, metamorfozîndu-l în munte: barba și părul acestuia se prefăcură în păduri, mîinile și picioarele în stînci, iar capul într-un pisc înălțat pînă la cer. Mitografii l-au imaginat pe uriașul rege cum că ar susține pe umerii lui întreaga boltă cerească. De aceea, comparația cu Atlas este folosită pentru cineva care trebuie să ducă în spinare sarcini foarte grele. În *Scrisoarea I*, Eminescu, zugrăvind pe bătrînul dascăl care ține "universul fără margini în degetul lui mic", îi întregește portretul cu următoarele versuri:

"Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se încheagă,
Noapte-adînc-a veșniciei el în șiruri o dezleagă;
Precum Atlas în vechime sprijinea ceriul pe umăr
Așa el sprijină lumea și vecia într-un număr".

ATLAS El ˜, ansamblu montan în nordul Africii, întins de la Oceanul Atlantic la Marea Mediterană (Golful Sirta Mică), în direcția sud-vest — nord-est.

În *Scrisoarea III:*

"Iar în patru părți a lumii vede șiruri munții mari,
Atlasul, Caucazul, Taurul și Balcanii seculari".

AURORA (în mitologia romană), zeița zorilor și a primelor raze de soare, preluată de la greci, după Eos.

În *Dacă treci rîul Selenei:*

"Meri, cu merele roșii ca fața cea dulce-a Aurorei,
Mișcă în vînt frumoasele, mari, odorantele roade".

AVULS, rîu, unul dintre hidronimele întîlnite în opera lui Eminescu.

În *Pustnicul:*

"Să descriu nopți romantice? — Avulsul
Ce apele plîngînd le-aruncă [...]".

B

BABILON, oraș antic în Mesopotamia, în regiunea cursului inferior al Eufratului. Important centru economic, politic și cultural în milen. 2-1 î.e.n. Capitală a statului sclavagist cu același nume, a cunoscut perioade de înflorire sub Hammurabi (sec. 18 î.e.n.) și Nabucodonosor II (sec. 6 î.e.n.).

În *Memento mori:*

"Babilon, cetate mîndră cît o țară, o cetate
Cu muri lungi cît patru zile, cu o mare de palate
Și pe ziduri uriașe mari grădini suite-n nori".

BAIAZID I ILDÎRÎM, sultan otoman (1389-1402). A supus Bulgaria și a înfrînt armata cruciată la Nicopole (1396). Învins de Mircea cel Bătrîn la Rovine (1394) și de Timur-Lenc în bătălia de la Angora (1402). A murit în captivitate. Sultanul din prima secvență a *Scrisorii III* nu este Baiazid, ci însuși Osman, întemeietorul dinastiei otomane, visul căruia "se-nfiripează" și împărăția sa "tot mai largă se sporește". Baiazid apare în scenă abia după ce

"(...) flamura cea verde se înalță an cu an,
Neam cu neam urmîndu-i zborul și sultan după sultan.
Astfel țară după țară drum de glorie-i deschid...
Pîn-în Dunăre ajunge furtunosul Baiazid..."

și în continuare în dialogurile cu solul domnului Țării Românești, apoi cu Mircea cel Bătrîn:

"Iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băț.
Baiazid, privind la dînsul, îl întreabă cu dispreț:
— Ce vrei tu?
— Noi? Bună pace! Și de n-o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat."

"N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Ce nu se-fiorează de-a ta faimă, Baiazid!"

BALCANI, lanț muntos în Bulgaria, între Timok și Marea Neagră.

În *Scrisoarea III:*

"Iar în patru părți a lumii vede șiruri munții mari,
Atlasul, Caucazul, Taurul și Balcanii seculari."

BAL-MABILLE, local din Paris. Romanul *Les mystères de Paris* de Eugène Sue are multe pagini dedicate petrecerilor de la Bal-Mabille. În însemnări zilnice Maiorescu scrie despre un oarecare Costaforu, care zeflemisea pe cei cu simpatie pentru francezi și amintea de tinerii care studiaseră la Paris "mai mult la Bal-Mabille".

În *Scrisoarea III:*

"Drept știință-avînd în minte, vre un vals de Bal-Mabil".

BARMEG, personaj din "1 001 de nopți". Vizirul Giafar din familia Barmecizilor a existat în realitate și a fost favoritul califului Harun al Rașid. Căzut în dizgrație, a fost executat în 803.

În *Antropomorfism:*

"Cum odată îl întrecuse, pe Harun, vizirul Barmeg".

BASARABI, familie domnitoare din Țara Românească, întemeiată de Basarab I. Basarabii au condus țara pînă în sec. 16, dintre ei remarcîndu-se Mircea cel Bătrîn, Dan al II-lea, Vlad Dracul, Vlad Țepeș, Vlad Călugărul, Radu cel Mare și Radu de la Afumați.

În *Umbra lui Istrate Dabija-voievod:*

"Cîntau cu toți pe Basarabii,
Pe domnii neamului Mușatin,
Pîn' ce-ncheiau în gura mare
Cu Ștefan, Ștefan domnul sfînt".

În *Scrisoarea III:*

"Rămîneți în umbra sfîntă, Basarabi și voi Mușatini,
Descălecători de țară, dătători de legi și datini".

BASTILIA, fortăreață din Paris, construită între 1370 și 1382, devenită mai tîrziu închisoare. Simbol al absolutismului regal, a fost cucerită de masele populare din Paris la 14 iulie 1789.

În *Memento mori:*

"Tricolorul plin de sînge e-mplîntat pe baricade,
Clopotele url-alarmă pe Bastilia ce cade".

BECI, vechea denumire a Vienei, capitala din evul mediu a Imperiului Habsburgic.

În *Umbra lui Istrate Dabija-voievod:*

"Împresurat-am eu și Beciul
Cu oaste bună și strînsuri".

În realitate domnul moldovean a participat la două expediții (1663 și 1664) ale otomanilor împotriva stăpînirilor habsburgilor din Slovacia.

BELDIMAN, Alecu (1760-1826), vornic și cărturar român. A scris *Tragodia sau mai bine a zice Jalnica Moldovei întîmplare.* Considerată drept opera sa reprezentativă, *Tragodia* urmărește cronologic evenimentele care au avut loc la 1821, în Moldova, odată cu intrarea în țară a eteriștilor, ceea ce îi permite lui Eminescu să afirme în *Epigonii:*

"Beldiman vestind în stihuri pe războiul inimic".

BERLIN, oraș în Europa Centrală, capitala Germaniei. Eminescu se înscrie la Universitatea din Berlin la 18 decembrie 1872, înmatriculat ca student ordinar, pe baza unui certificat de absolvire de la gimnaziul din Botoșani. Cursurile pe care trebuia sau intenționa să le urmeze erau filozofia, istoria, economia și dreptul. Pentru a-și asigura existența se angajează la consulatul român, aflat sub conducerea lui Teodor Rosetti. În toamna anului 1874 abandonează studiile.

În *Din Berlin la Potsdam:*

"Din Berlin la Potsdam merge
Drum de fier, precum se știe."

BIBI, personaj din *Minte și inimă.*

BIBLIA, carte sacră a mozaismului și a creștinismului. Alcătuită din "Vechiul Testament" (sec. 13-12 î.e.n.) și din "Noul Testament" (al doilea sfert al sec. 2 e.n.), recunoscut numai de creștini. Pentru Eminescu *Biblia* este un "adevăr scăldat în mite" *(Epigonii).*

În *Scrisoarea V:*

"Biblia ne povestește de Samson, cum că muierea,
Cînd dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea".

BÎRLAD, vechi oraș moldovenesc, pe rîul cu același nume. Menționat în sec. al 14-lea ca punct de vamă. Reședință a marelui vornic din Țara de Jos (din sec. 16). De el se leagă existența unei presupuse formațiuni politice a bîrladnicilor.

În *Sus în curtea cea domnească:*

"Sus în curtea cea domnească,
La domnia din Bîrlad,
Șade tînăr domnul Vlad".

BLANCA, personaj eminescian de basm.

În *Făt-Frumos din tei:*

"— Blanca, află că din leagăn
Domnul este al tău mire,
Căci născută ești copilă,
Din nevrednică iubire".

În *Povestea teiului:*

"— Blanca, știi că din iubire
Făr' de lege te-ai născut;
Am jurat de l-anceput
Pe Hristos să-l iei de mire!".

BOGDAN III (Bogdan cel Chior), domn al Moldovei (1504-1517). Fiul lui Ștefan cel Mare. A vrut să se însoare cu o soră a regelui Poloniei, cedînd în acest scop Pocuția, dar a fost refuzat, fapt ce a provocat un lung război, cu expediții de afuri din ambele părți. Bogdan III a avut conflice și cu domnii Țării Românești, care susțineau diferiți pretendenți la tronul Moldovei.

În *Minte și inimă:*

"Vezi tu, pentru tine, un odor,
Dau război cu toată lumea ca Bogdan-vodă cel chior".

Bodnarachi. Numele schimonosit al lui Samson Bodnărescu.

BODNĂRESCU, Samson (1840-1902), poet român, prieten al lui Eminescu. A făcut parte din "Junimea".

În *Cîntec caracudesc:*

"Iar Bodnarachi desperat
Luat-a traista-n spete
Și-n lumea larg-a alergat".

BOERESCU, Vasile (1830-1883), ziarist și traducător. Ministru în mai multe guverne liberale și conservatoare. A pledat pentru alegerea lui Al.I. Cuza și în Țara Românească, după ce acesta fusese ales domn în Moldova.

În *Prescurtare din Odisseea:*

"Boeros cel viclean, cu stele prea împodobitul".

Boeros. Vezi Boerescu, Vasile.

BOIAN, localitate în nordul Bucovinei.

În *Doina:*

"Din Boian la Vatra Dornii
Au umplut omida cornii
Și străinul te tot paște,
De nu te mai poți cunoaște".

BOLGRAD, localitate în sudul Basarabiei.

În *Cîntec caracudesc:*

"Dar iată vine Petrovan
Din Bolgrad cu insulte!".

BOLINTINEANU, Dimitrie (1819-1872), scriitor român. Participant la Revoluția din 1848, ministru în timpul domniei lui Al.I. Cuza, redactor al ziarului "Dîmbovița".

În *Epigonii:*

"Și din liră curgeau note și din ochi lacrimi amare
Și astfeli Bolintineanu începu cîntecul său".

Eminescu face aluzie la elegia *O fată tînără pe patul de moarte,* cu care Bolintineanu debutase, în 1848, cu succes, în "Curier de ambe sexe".

BOLLIAC, Cezar (1813-1881), poet și publicist român. Participant la Revoluția din 1848; a militat pentru Unirea Principatelor și a sprijinit înfăptuirea reformelor lui Al.I. Cuza. A redactat "Buciumul", "Trompeta Carpaților". În *Epigonii* Bolliac este amintit cu poeziile sale sociale *Clăcașul* și *Sila:*

"Bolliac cînta iobagul ș-a lui lanțuri de aramă".

BRAHMA (în hinduism), zeitate supremă, considerată drept principalul creator al lumii. Face parte, alături de Șiva și de Vișnu, din trinitatea divină hinduistă.

În *Din Berlin la Potsdam:*

"Zice Brahma, tata Brahma,
Cum că lumea asta nu e".

"Am aprins și eu luleaua
Și jertfesc lui tata Brahma".

BRIGBELU, personaj din *Gemenii.*

"Brigbelu ce cu Sarmis e frate mic de-a gemeni —
Ca umbra cu ființa sînt amîndoi asemeni"

a uzurpat tronul fratelui său care e socotit mort. În numele mulțimii preotul suprem îl declară rege:

"(...) iară mosneagul,
Cu laurul vecinic verde în păru-i alb, toiagul
De aur și-l ridică: — Brigbelu, iată ora".

După încheierea ceremoniei de încoronare:

"S-a strecurat mulțimea și sala-i iar pustie.
Prin ea Brigbelu singur îmbla ca o stafie".

Ajuns rege, o dorește pe Tomiris, logodnica lui Sarmis, care, cu toată ura ce i-o poartă, este prea slabă pentru a i se împotrivi, dar care are încă vie amintirea iubitului ei:

"Deasupra ei Brigbelu, înălțînd făclia-n aer,
și zise: — O, iubito, din nou ți se năzare".

În partea a doua a poemului:

"Brigbelu, rege tînăr din vremea cea căruntă,
Pe zeii vechii Dacii i-a fost chemat la nuntă"

în frunte cu însuși Zamolxe. În timp ce:

"La mijlocul de masă pe tronu-i șade el
Cu plete lungi și negre, întunecos, Brigbel".

În toiul nunții apare Sarmis:

"Și pe pumnaru-și scapă Brigbel mîna regală.
Din tron pe jumătate cu furie se scoală...
Nebunu-nalță dreapta, se uită lung la el —
Cu mîna pe pumnaru-i încremeni Brigbel".

În finalul poemului se împlinește blestemul lui Sarmis, aruncat asupra fratelui trădător, care moare înjunghiindu-și propria umbră:

"— Lovește crud o dată și cade mort — Brigbel".

BRISEIS, eroină din "Iliada", sclava favorită a lui Ahile. Acesta din urmă, silit să o cedeze regelui Agamemnon, refuză să mai participe la războiul troian, din care cauză aheii suferă înfrîngere după înfrîngere. După moartea lui Patroclu, eroul reia lupta alături de Agamemnon care, la rîndul său, i-o redă pe Briseis.

În *Minte și inimă:*

"Iar Achil pe Agamemnon suduindu-l zice: "Cine!
Mi-i lua tu pe Brizeis, dar uitată nu-ți rămîne";

"Vine Nestor ș-amînduror le ține apoi de rău:
Pe-Agamemnon îl împacă, pe Achil îl îmblînzește,
Ca acesta pe Brizeis să o dea se învoiește,
Dar îi spune dinainte să nu cerce de cumva
Preste Brizeis, din avere să s-atingă de ceva"

Brizeis. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Briseis.

BUCOVINA, regiune istorică din nord-estul Carpaților Orientali, parte a statului feudal românesc Moldova. În urma convenției turco-austriece (1775), Poarta Otomană cedează Bucovina Imperiului Habsburgic, aceasta aflîndu-se și în timpul vieții lui Eminescu sub ocupație străină.

În *La mormîntul lui Aron Pumnul:*

"Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta;
Acuma din pleiada-ți auroasă și senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină
Se stinse-o dalbă stea!";

"Te plînge Bucovina, te plînge-n voce tare,
Te plînge-n tînguire și locul tău natal;
Căci umbra ta măreață în falnica-i zburare
O urmă-ncet cu ochiul în tristă lăcrimare
Ce-i simț național!".

În *La Bucovina:*

"N-oi uita vreodată, dulce Bucovină,
Geniu-ți romantic, munții de lumină,
Văile în flori";

"Sufletul mi-apasă nouri de suspine, Bucovina mea!".

BUCUREȘTI, capitala permanentă a Țării Românești din a doua jumătate a sec. al 17-lea. După înfăptuirea Unirii Principatelor de la 24 ianuarie 1859, Bucureștiul a devenit capitala statului român (1862).

În *Minte și inimă:*

"Căci te văd de mult schimbată...
Mai cu samă — ce plăcere —
De-o bucat' de vreme-ncoace... de cînd fuși la
București";

"Mă mărit, să pot cu tine a trăi în București".

BUDDHA (în sanscrită "iluminat"), ființă care, potrivit budismului, a dobîndit gradul suprem de perfecțiune, atingînd starea de nirvana. Panteonul budist cuprinde peste o mie de Buddha. Este totodată supranumele lui Siddhartha Gautama sau Sakia (Șakia) Muni, întemeietorul legendar al budismului.

În *Eu nu cred nici în Iehova:*

"Eu nu cred nici în Iehova,
Nici în Buddha-Sakya-Muni,
Nici în viață, nici în moarte,
Nici în stingere ca unii".

BYRON, George Gordon, lord (1788-1824), poet romantic englez. În *Epigonii:*

"Și ca Byron, treaz de vîntul cel sălbatic al durerii,
Palid stinge-Alexandrescu sînta candel-a sperării".

C

CAIN (în "Vechiul Testament"), fiul cel mai mare al lui Adam și al Evei. L-a ucis din invidie pe fratele său Abel.

În *Preot și filosof:*

"Știm a fi strănepoții acelui vechi păcat
Ce semința Cain în lume-o a creat";

În *Scrisoarea IV:*

"Nu vedeți că rîsul vostru e în fiii voștri plîns,
Că-i de vină cum că neamul Cain încă nu s-a stins?".

Calidasa. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Kalidasa.

CANTEMIR, Dimitrie (1673-1723), domn al Moldovei (martie-aprilie 1693, 1710-1711), cărturar umanist. A încercat să obțină independența Moldovei, încheind o alianță cu Petru I, țarul Rusiei. După înfrîngerea armatelor ruso-moldovene la Stănilești (1711), s-a refugiat în Rusia.

În *Epigonii:*

"Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară".

Evocîndu-l doar într-un singur vers pe marele cărturar, momentul a dat naștere la multe comentarii. Anghel Demetriescu, de exemplu, crede că din lipsă de cunoștințe istorice Eminescu a confundat pe Dimitrie Cantemir cu Constantin Cantemir, cel care a dat ordinul de executare a fraților Miron și Velicico Costin. După acesta, "cuțitele" s-ar referi la această faptă sîngeroasă, "planurile" însă l-ar privi pe Dimitrie Cantemir. Este puțin probabil ca frații Costin să fi fost executați cu ajutorul unor cuțite. Acestea mai curînd fac parte din tacîmurile folosite la chefurile pe care le făcea Dimitrie Cantemir împreună cu Petru cel Mare (Ion Neculce ne relatează două din ele), planurile de "eliberare" fiind făcute la ospețe și, mai spune cronicarul, în zi de post s-a mîncat carne "pentru liubovul împăratului creștinescu" și s-a băut de "au mărmurit toți de beți". Din acest motiv nu e greu să deducem de ce anume poetul a insistat să-l caracterizeze pe Cantemir sub aspectul celor expuse mai sus, fără a face vreo aluzie la opera acestuia.

CARP, Petre P. (1837-1918), om politic, critic literar și traducător. În toamna anului 1863 citește unui grup format din T. Maiorescu, I. Negruzzi, Th. Rosetti și N. Burghele, întruniți în locuința sa, traducerea piesei *Macbeth* de Shakespeare. Această ședință a fost considerată ulterior cea dintîi a Societății "Junimea".

În *Prescurtare din Odisseea:*

"Împăcătorul de neamuri Carpos și mulți din acheii
Cei cu gleznele repezi sunt mîntuiți de nevoie".

Carpos. Poreclă dată de Eminescu lui Petre P. Carp (vezi).

CARPAȚI, sistem montan european, reprezentînd continuarea estică a Munților Alpi. Dintre oronimele folosite de Eminescu în poezia sa *Carpații*, pe lîngă faptul că redau o denumire geografică, sînt adesea personificați.

În *Horia:*

"Iar Carpații țepeni îngropați în nori
Își vuiau prin tunet gîndurile lor";

"— Nalți suntem noi munții, zise-un vechi Carpat,
Dar el e mai mare, că ni-i împărat".

În *La o artistă:*

"Astfel România, uitată-n Carpatul cel ars și bătrîn,
Visat-a la glasul tău dulce, de cîntu-ți de dorure
plin".

În *Întunericul și poetul:*

"Dar nu-s colori destule în lume să-nvesmînte
A munților Carpatici sublime idealuri".

În *Memento mori:*

"Colo unde stau Carpații cu de stînci înalte coaste".

În *Sub cerul plin de nouri:*

"Iar colo-n miază-noapte cu codri de stejar
Se pierd una cu cerul Carpații seculari".

CATARGI, Lascăr (1823-1899), om politic român. Șef al Partidului Conservator. Participant la coaliția care l-a detronat pe Al.I. Cuza (februarie 1866); prim-ministru (mai-iulie 1866, 1871-1876, martie-noiembrie 1889, 1891-1895). În 1876 cade guvernul conservator prezidat de Lascăr Catargi și liberalii ajunși la putere pun sub acuzație fostul cabinet de miniștri, printre care și Maiorescu, moment consemnat de Eminescu chiar în începutul satirei sale *Prescurtare din Odisseea:*

"Spune-ne, muză divină, de mult iscusitul bărbat
(Maiorescu —n.n.), cum
Lung rătăci, după ce-au căzut cetatea lui Lascăr".

CAUCAZ, masiv muntos, situat între Marea Neagră și Marea Caspică.

În *Scrisoarea III:*

"Iar în patru părți a lumii vede șiruri munții mari,
Atlasul, Caucazul, Taurul și Balcanii seculari".

CĂLIN, numele eroului principal din basmele versificate *Călin Nebunul* și *Călin — File din poveste.* Deși pare a fi același personaj (situații și versuri aproape identice, ce trec dintr-o operă în alta), autorul, folosind un șir de epitete sau recurgînd la supranume și porecle, reușește să ne convingă că avem în fața noastră două personaje diferite. Eroul central din basmul *Călin Nebunul* întrunește, în mare, trăsăturile și caracteristicile specifice prototipului său din povestea populară care a stat la originea basmului transpus în versuri de Eminescu. Dacă e să facem abstracție de epitetele care substituie numele de Călin (prost, șui, uituc, nebun, năzdrăvan și în cele din urmă voinic), acesta, de cele mai multe ori este însoțit de supranumele Nebunul, care apare atît în titlu, cît și în text:

"Se luptă Călin Nebunul, mai ca sufletul să-i stee";

"Că tot pe Călin Nebunul l-ar fi vrut ea mai
curînd";

"Mama-mi spune cîte-odată de-o întreb a cui îs eu,
Că-s a lui Călin Nebunul. Cine-o fi, nu știu, zău!".

În ceea ce-i privește pe zmei, dușmanii lui Călin, pare firesc ca aceștia să i se adreseze după poreclă:

"Haide-ha, Călin Nebune! Cum venișI nu te-i
întoarce";

"— Bună vreme, zmeu de cîne!
— Mulțumesc Călin Nebun!"

În două cazuri numele mic este este înlocuit cu o poreclă:

"Toți îi zic: "Ne-aude Tontul" — dacă pe el Călin îl
cheamă";

"— De-i așa, poi lasă pe mine..., zise Ștrolea cel
viclean".

Diminutivul numelui apare doar în cazul cînd este vorba de copilul eroului:

"Pe cuptorul uns cu humă, Călinaș cel mititel,
Zugrăvise cu-n cărbune un clapon și un purcel".

Într-o cu totul altă lumină apare numele eroului omonim din basmul *Călin — File din poveste*, a cărui atmosferă este romantică, dacă nu chiar idilică. Cognomenul Călin este înlocuit doar cu epitete pozitive:

"Pe deasupra de prăpăstii sunt zidiri de cetățuie,
Acățat de pietre sure un voinic cu greu le sule"

și

"Ș-apoi pleacă iar în lume năzdrăvanul de voinic."

În rest numele apare în forma sa naturală:

"— Cum te cheamă, măi copile?
— Ca pe tată-meu — Călin;
Mama-mi spune cîteodată, de-o întreb: a cui-s,
mamă?
«Zburătoru-ți este tată și pe el Călin îl cheamă»";

"Acum iată că din codru și Călin mirele iese,
Care ține-n a lui mînă mîna gingașei mirese".

CĂTĂLIN, personaj eminescian, pajul din poemul *Luceafărul:*

"În vremea asta Cătălin,
Viclean copil de casă";

"Ei Cătălin, acu-i acu
Ca să-ți încerci norocul";

"— Da' ce vrei, măi Cătălin?
Ia las' cată-ți de treabă".

CĂTĂLINA, personaj eminescian, eroina principală din *Luceafărul*. Pe tot parcursul poemului numele ei apare doar o singură dată:

"Cu obrăjei ca doi bujori
De rumeni, bată-i vina,
Se furișează pînditor (Cătălin — n.n.)
Privind la Cătălina".

CEZAR (Caius Iulius Caesar) (100-44 î.e.n.), om politic, general, scriitor și orator roman. Unul dintre cei mai străluciți strategi ai antichității.

În *Junii corupți:*

"Vedeți cum urna creapă, cenușa reînvie,
Cum murmură trecutul cu glas de bătălie
Poporului roman;

Cum umbrele se-mbracă în zale ferecate.
Și frunțile cărunte le nalță de departe
Un Cezar, un Traian".

Prin antonomază numele Cezar este dat tuturor suveranilor absoluți, folosit de Eminescu în *Împărat și proletar*, dar cu minusculă și cu valoare de substantiv, iar în *Napoleon*, cu valoare de nume propriu:

"Singur tu te-ai mirat de tine, o Cezar,
Pînă cînd te-ai trezit din mirarea adîncă
Te-ai văzut singur".

CHATELET (marchiza de), (1706—1749), prietenă și muză inspiratoare a lui Voltaire. Legătura marchizei de Chatelet-Lomont cu Voltaire, care-o cunoscuse de copilă, începe după 1733 și durează mulți ani, ceea ce n-a împiedicat-o pe îndrăgostită să aibă și alte amoruri — cu matematicianul Clairant și, apoi, cu poetul și filozoful Jean François de Saint-Lambert.

În **Antropomorfism:**

"Ea învață ca să uite. Ca marquise de Chatelet,
Care pe Voltaire bătrînu-nlocui cu Saint-Lambert".

CHIDRON, rîu în Palestina.

În *Memento mori:*

"Chidron scaldă-n unda-i clară ierburi mari —
Și-apoi se pierde
În cetatea ce-n văi doarme — miticul Ierusalim".

CHIRILĂ, cocoș, personaj din satira *Antropomorfism*. Eminescu, pentru a-i descrie toate caracteristicile, fizice și morale, folosește pentru el mai multe nume, mitice sau reale, comparîndu-l pe rînd cu Adonis, Lovelace, Don Juan, Făt-Frumos etc.

Chiț. Vezi Chițu, Gheorghe.

CHIȚU, Gheorghe, ministru de instrucție și culte al României din aprilie pînă în iulie 1876, în epoca în care Maiorescu a fost pus sub acuzație, iar discipolii acestuia, printre care și Eminescu, pe atunci revizor școlar, au fost îndepărtați din funcțiile pe care le ocupau.

În *Cîntec caracudesc:*

"Ca jidovul rătăcitor,
(e vorba de Samson Bodnărescu n.n.)
A dat de mii de chinuri
Și pe la Chiț alegător,
Cu lirice suspinuri;
Dar vai de el cum au rămas!
Vau, Vau și Chiț și toți l-au ras".

CHLORIS (în mitologia romană), zeița florilor, soția zeului Zephyros și mama zeului fructelor, Kapros. În *O călărire în zori:*

"Și Chloris din roze își pune la salbe
Pe frunte-ai de crin".

Christos (Cristos, Crist), forme folosite de Eminescu în opera sa pentru numele lui Hristos.

Chrise. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Khryses.

Chriseis. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Briseis.

Cichindeal. Ortografiere folosită de Eminescu în *Epigonii* pentru Dimitrie Țichindeal.

CICISBEO, curtezan, cavaler de onoare a unei doamne. Eminescu folosește termenul cu valoare de nume propriu.

În *Antropomorfism:*

"Căci sultanul, care-o crede cum că e
necredincioasă,
Tînărului Cicisbeo el acum cată pricină".

CÎRLOVA, Vasile (1809-1831). Poet român, autorul poeziei *Marșul oștirii române*, scrisă cu ocazia înființării armatei naționale.

În *Epigonii:*

"L-ale țării flamuri negre Cîrlova oștirea cheamă".

CLOTILDA, nume feminin folosit de Eminescu în *Scrisoarea II:*

"Și pe margini de caiete scriam versuri dulci, de
pildă
Către vreo trandafirie și sălbatică Clotildă".

CONACHI, Costache (1778-1849), poet român a cărui lirică este cu precădere consacrată amorului.

În *Minte și inimă:*

"Și ce bine ați petrece
Azi cînd viața vă zîmbește,
Cum în vremea mea Conachi
O spunea pe bătrînește".

CONSTANTINOPOL, oraș întemeiat de împăratul roman Constantin cel Mare, pe locul vechii colonii

Byzantion, devenit în 330 e.n. capitala Imperiului Roman, apoi a Imperiului Bizantin. A fost unul dintre cele mai mari orașe ale evului mediu. Cucerit de turcii otomani la 23 mai 1453, Constantinopolul a devenit capitală a Imperiului Otoman cu numele de Istanbul.

În *Cum negustorii din Constantinopol:*

"Cum negustorii din Constantinopol
Întind în piață diferite mărfuri,
Să ieie ochii la efenzi și popol".

Cordon. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Cordun.

CORDUN, nume dat de moldoveni Bucovinei ocupate de Austro-Ungaria în 1775.

În *Petri-notae:*

"Împresurat de creditori, se vede,
Și neputînd plăti cu rele rime,
Te-ai strecurat pe la Cordon, sublime,
Să ne-amăgești cu versuri centipede".

Aici poetul face aluzie la aflarea lui Dimitrie Petrino în rîndurile Societății pentru Cultură și Literatură Română din Bucovina cu care însă rupe legăturile după stabilirea sa la Iași, în 1887.

CORREGGIO (cca 1488-1534), pictor renascentist italian. În pictura de șevalet a abordat teme mitologice și religioase *(Antiope, Leda, Danae, Nașterea lui Iisus).*

În *Scrisoarea IV:*

"De la creștet la picioare s-o admiri și s-o dezmierzi
Ca pe-o marmură de Paros sau o pînză de
Correggio".

CORSICA, insulă în Nordul Mării Mediterane, stăpînită de Franța, patria împăratului Napoleon I Bonaparte.

În *Napoleon:*

"Leagăn tu avut-ai stîncile mării-n Corsica gravă".

COTNARI, localitate în județul Iași, vestită din cele mai vechi timpuri prin podgoriile ei. S-au păstrat beciurile caselor domnești, atribuite prin tradiție lui Ștefan cel Mare.

În *Umbra lui Istrate Dabija-voievod:*

"Cînd eram vodă la Moldova
Hălăduiam pe la Cotnari.
Vierii toți îmi știau slova
Ș-aveam și grivne-n buzunar";

"Se certe ungurii și leșii...
Ce-mi pasă mie? La Cotnari
Eu chefuiam cu cimpoieșii".

CRONID, unul dintre supranumele date lui Zeus, după numele lui Cronos, tatăl său.

În *Prescurtare din Odisseea:*

"De-aste vestește-ne-asemeni puțin a Cronidului
fiică!".

Cupido. Ortografiere folosită de Eminescu pentru Cupidon.

CUPIDON (în mitologia romană), zeul iubirii, numit și Amor, preluat după zeul grec Eros.

În *Diamantul Nordului:*

"Și lasă-mă-n
umbra cămării-ți să vin,
Frumos îmbrăcate cu alb muselin
Iar Cupido pagiul cu palma s-ascundă
A lampei de noapte lucire de nuntă".

În *Pajul Cupidon:*

"Pajul Cupidon, vicleanul,
Mult e rău și alintat,
Cu copii se hîrjonește,
Iar la dame doarme-n pat".

În *Scrisoarea IV:*

"Cupido, un paj șagalnic, va ascunde cu-a lui mînă,
Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpînă!".

(va urma)

SOMMAIRE

TATIANA COSTIUC. Concours '97
2

BEAU DAVID CASE. Évaluation générale des bibliothèques de Moldova. Suggestions
3

ANTONINA GURSCHI. La standardisation de l'activité bibliothécaire
6

EWA KRYŚIAK. Rapport sur la visite des bibliothèques de Moldova
8

NINA NEGRU. Les bibliothèques de Basarabia et la conscience de la communauté.
Part III
10

GALINA ZAVTUR. Vasile Alecsandri sur les pages des revues interbelliques de la collection de livres rares et anciens de la Bibliothèque Nationale
15

PETRU GANENCO. La Mitropolie de Proilavia — centre ecclésiastique d'administration des roumains de Transnistria
19

IRINA DIGODI. La revue "Din trecutul nostru" *("Du notre passé")*
25

LUDMILA COSTIN. La coopération internationale dans le domaine de l'information agricole
27

ALEXE RĂU. L'artiste Valeriu Herța
29

CONSTANTIN NOICA. Le modèle Cantemir dans notre culture ou Mémoire vers Celui d'en Haut sur la situation d'esprit dans les trois pays roumains
32

IURIE ZAVADSCHI. Petit dictionnaire Eminescu (noms propres dans les poésies)
42

CONTENTS

TATIANA COSTIUC. Competition '97
2

BEAU DAVID CASE. General evaluation of Moldavian libraries. Suggestions
3

ANTONINA GURSCHI. The standardization of library activity
6

EWA KRYSIAK. Report on visit to the Moldavian libraries
8

NINA NEGRU. The libraries of Basarabia and the community consciousness.
Part III
10

GALINA ZAVTUR. Vasile Alecsandri in the inter-war reviews of the collection of old and rare books of National Library
15

PETRU GANENCO. The Metropolis of Proilavia — church administrative center of Romanians of Transnistria
19

IRINA DIGODI. The journal "Din trecutul nostru" *("From our past")*
25

LUDMILA COSTIN. The international cooperation in the domain of agricultural information
27

ALEXE RĂU. The artist Valeriu Herța
29

CONSTANTIN NOICA. The Cantemir model in our culture or Memo to the One-Above regarding the situation of the spirit in the three Romanian provinces
32

IURIE ZAVADSCHI. Little dictionary Eminescu (proper names in verses)
42